

नेपाली साहित्यमा 'ग्रिन टाबेल' कथासङ्ग्रहको योगदान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभाग, भरतपुर, चितवनको
स्नातकोत्तर तह (एम्.ए.), द्वितीय वर्षको
दसौं पत्रको प्रयोजनार्थ
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

ज्ञानबहादुर गिरी

त्रि.वि. दर्ता नं. : ६-१-३४१-४-२००१

दोस्रो वर्षको परीक्षा क्रमाङ्क : १९०३४७

नेपाली विभाग

वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस

भरतपुर, चितवन

वि.सं. २०७८/सन् २०२१

प्रतिबद्धतापत्र

यस शोधपत्रभित्रका सामग्रीहरू कतैबाट साभार गरिएको छैन । यसका कुनै पनि अंश अन्य प्रयोजनका लागि उपयोग र प्रकाशनमा पनि आएका छैनन् तसर्थ यो प्रतिवेदन नितान्त मौलिक भएको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

मिति : २०७८/०५/०५

सन् : २१/०८/२०२१

.....
ज्ञानबहादुर गिरी

शोधार्थी

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुर, चितवन
नेपाली विभाग

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुर, चितवनका विद्यार्थी ज्ञानबहादुर गिरीद्वारा नेपाली एम.ए. दसौँ पत्रको प्रयोजनका निम्ति प्रस्तुत गरिएको 'नेपाली साहित्यमा 'ग्रिन टावेल' कथासङ्ग्रहको योगदान' शीर्षकको यो शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

सहप्रा. भवनाथ सडौला
विभागीय प्रमुख

.....
हस्ताक्षर

शि.स. भीष्मराज पौडेल
शोधनिर्देशक

.....
हस्ताक्षर

उपप्रा. रमेशकुमार श्रेष्ठ
बाह्य परीक्षक

.....
हस्ताक्षर

मिति : २०७८/०५/१२

सन् : २८/०८/२०२१

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुर, चितवन नेपाली विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका छात्र ज्ञानबहादुर गिरीले 'नेपाली साहित्यमा 'ग्रिन टावेल' कथासङ्ग्रहको योगदान' शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । परिश्रम र लगनका साथ तयार पारिएको प्रस्तुत शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

.....
भीष्मराज पौडेल

शिक्षण सहायक

नेपाली विभाग

वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस

भरतपुर, चितवन

मिति : २०७८/०५/०५

सन् : २१/०८/२०२१

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत 'नेपाली साहित्यमा 'ग्रिन टावेल' कथासङ्ग्रहको योगदान' शीर्षकको शोधपत्र मैले नेपाली विषयको स्नातकोत्तर (एम.ए.) तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु शि.स. श्री भीष्मराज पौडेलज्यूको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । शोधकार्यको पूर्णताका लागि आफ्नो अति व्यस्त र अमूल्य समयको बीचमा पनि निरन्तर रूपमा अनेक सरसल्लाह र सुभावाव प्रदान गरी शोधपत्रलाई यस रूपमा पुऱ्याउन सहयोग पुऱ्याउनु हुने शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरु श्री भीष्मराज पौडेलज्यूप्रति म सधैं ऋणी रहने छु ।

यसै गरी प्रस्तुत शोधपत्रको शोधप्रस्तावलाई स्वीकृति प्रदान गरी आवश्यक राय तथा सुभावाव एवम् परामर्श दिई शोधकार्य गर्ने सुअवसर प्रदान गर्नुहुने वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभागका विभागीय प्रमुख सहप्रा. श्री भवनाथ सडौलाज्यूप्रति म अत्यन्त आभारी छु । कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै अन्य आवश्यक सामग्री सङ्कलनमा सहयोग र स्रोत उपलब्ध गराउने वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस पुस्तकालय परिवार र शोधप्रस्ताव लेखनमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने आदरणीय गुरु सह-प्रा. श्री दामोदर रिजालज्यूप्रति ऋणी छु । यसैगरी शोधकार्य पूरा गर्न हौसला प्रदान गर्दै सहयोग र सुभावाव दिनुहुने पूर्व विभागीय प्रमुख प्रा.डा. होमनाथ सापकोटाज्यू, आदरणीय गुरुहरू सहप्रा. डा. एकनारायण पौडेल, उपप्रा. श्री रमेशकुमार श्रेष्ठलगायतका विद्वत्तजनप्रति आभार प्रकट गर्दछु । यसका साथै शोधपत्रको तयारीको क्रममा आवश्यक सल्लाह, अमूल्य सुभावाव र सदासयता प्रदान गर्नुहुने कृतिकार आदरणीय श्री शान्ति शर्माज्यूप्रति म अत्यन्त आभारी छु ।

सानैदेखि पढिरहेको र लेखिरहेको हेर्न चाहने र मलाई शिक्षाको यो स्तरसम्म पुऱ्याउन अनुकूल वातावरण सिर्जना गरिदिनुहुने पुजनीय बुवा श्री हरिलाल गिरी र आमा श्रीमती ठूलीकान्छी गिरीको आजीवन ऋणी रहने छु । यस शोधकार्यको सफलता चाहने र उपयुक्त वातावरण मिलाई मलाई हरतरहले सहयोग पुऱ्याउने मेरी जीवनसाथी श्रीमती शान्तिकुमारी गिरी र सामग्री सङ्कलनमा प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने प्रिय छोरा विशाल गिरी एवम् सहयोगी परिवारका सबै सदस्यहरूप्रति पनि कृतज्ञता जाहेर गर्दछु । यसैगरी यस शोधपत्रलाई सम्पन्न गर्ने सन्दर्भमा आवश्यक सहयोग पुऱ्याउँदै शुद्धसँग समयमै टड्कण गरिदिनुहुने भरतपुर-१२ का जीवननाथ ढुङ्गानाप्रति पनि धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा, म यो शोधपत्र समूचित मूल्याङ्कनका लागि वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभागसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति : २०७८/०५/०५

सन् : २१/०८/२०२१

ज्ञानबहादुर गिरी

विषयसूची

आवरण पृष्ठ
प्रतिबद्धतापत्र
स्वीकृतिपत्र
शोधनिर्देशकको मन्तव्य
कृतज्ञताज्ञापन
विषयसूची
सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची
चिह्नसूची

पहिलो परिच्छेद

शोधपरिचय

१.१	विषय प्रवेश	१
१.२	समस्याकथन	२
१.३	शोधकार्यका उद्देश्यहरू	२
१.४	पूर्वकार्यको विवरण र समीक्षा	२
१.५	शोधपत्रको औचित्य र महत्त्व	५
१.६	शोधपत्रको सीमाङ्कन	६
१.७	सामग्री सङ्कलन र शोधविधि	६
	१.७.१ सामग्री सङ्कलन	६
	१.७.२ शोधविधि	६
१.८	शोधपत्रको रूपरेखा	७

दोस्रो परिच्छेद

कथाकार शान्ति शर्माको कथाप्रवृत्ति

२.१	विषयप्रवेश	८
२.२	कथाकार शान्ति शर्माका कथाप्रवृत्ति	९
	२.२.१ सामाजिक यथार्थवादी कथाकार	९
	२.२.२ मनोवैज्ञानिक यथार्थवादी कथाकार	११

२.२.३	समसामयिकता बोध भएकी कथाकार	११
२.२.४	नारीवादी कथाकार	१२
२.२.५	संवादात्मक भाषाशैलीमा कथा सिर्जना गर्ने कथाकार	१३
२.२.६	विसङ्गतिवादी कथाकार	१४
२.२.७	व्यङ्ग्यात्मक चेतनाले भरिएका कथा लेखने कथाकार	१५
२.३	सारांश तथा निष्कर्ष	१६

तेस्रो परिच्छेद

कथातत्त्वका आधारमा ग्रिन टावेल कथासङ्ग्रहको अध्ययन

३.१	विषयप्रवेश	१७
३.२	कथाको सामान्य सैद्धान्तिक अध्ययन	१८
३.२.१	आखिर ऊ पनि गई	२४
३.२.२	प्रतिशोध	२८
३.२.३	दोस्रो लोग्ने	३२
३.२.४	मनकली	३६
३.२.५	ग्रिन टावेल	४०
३.२.६	कोख	४४
३.२.७	मोह	४८
३.२.८	पर्खाल	५३
३.२.९	पीडक पत्नी	५६
३.२.१०	प्रेमातङ्क	६०
३.२.११	सहयात्रा	६४
३.२.१२	सम्बन्धसूत्र	६७
३.२.१३	कोभिड १९	७२
३.२.१४	भत्किएको संसार	७६
३.२.१५	पछुतो	८०
३.३	सारांश तथा निष्कर्ष	८४

चौथो परिच्छेद

नेपाली साहित्यमा ग्रिन टाबेल कथासङ्ग्रहको योगदान

४.१	विषयप्रवेश	८६
४.२	नेपाली साहित्यमा ग्रिन टाबेल कथासङ्ग्रहको योगदान	८६
	४.२.१ भाषिक योगदान	८७
	४.२.२ साहित्यिक योगदान	९२
४.३	सारांश तथा निष्कर्ष	९४

पाँचौं परिच्छेद

उपसंहार

५.१	निष्कर्ष	९६
	५.१.१ पहिलो परिच्छेदको निष्कर्ष	९६
	५.१.२ दोस्रो परिच्छेदको निष्कर्ष	९६
	५.१.३ तेस्रो परिच्छेदको निष्कर्ष	९६
	५.१.४ चौथो परिच्छेदको निष्कर्ष	९७
५.२	समग्र निष्कर्ष	९८
५.३	भावी अध्ययनका लागि सम्भावित शीर्षकहरू	९९
	सन्दर्भ ग्रन्थसूची	
	परिशिष्ट	

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

यस शोधपत्रमा प्रयोग गरिएका सङ्क्षेपीकृत शब्दहरूको पूरा रूप यसप्रकार छ :

अ.प्र.	अप्रकाशित
अ.ले.	अनौपचारिक लेखन
इ.	इङ्लिस
उपप्रा.	उप-प्राध्यापक
एम.ए.	मास्टर्स अफ आर्ट्स
एस.एल.सी.	स्कूल लिभिङ्ग सर्टिफिकेट
क्र.सं.	क्रम सङ्ख्या
चिसाप	चितवन साहित्य परिषद
टि.भी.	टेलिभिजन
डा.	डाक्टर
डि.एन.ए.	डेक्सरिबोन्यूक्लेक एसिड
डि.भी. भिसा	डाइभर्सिटी भिसा
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नं.	नम्बर
प्रा.	प्राध्यापक
प्रा.डा.	प्राध्यापक डाक्टर
पृ.	पृष्ठ
भ.म.न.पा.	भरतपुर महानगरपालिका
वि.सं.	विक्रम संवत्
सहप्रा.	सहायक प्राध्यापक
सं./संस्क.	संस्करण
सम्पा.	सम्पादक

चिन्ह प्रयोग तथा सङ्केताक्षरसूची

प्रस्तुत शोधपत्रमा अधोलिखित चिन्ह प्रयोग तल दिइएका विशिष्ट अर्थमा गरिएको छ :

चिन्ह प्रयोग

चिह्न	अर्थ
;	अर्धविराम
,	अल्पविराम
“ ”	कसैको प्रत्यक्ष उक्तिको उद्धरण गर्दा
...	केही अंश छोडिएको
	पूर्णविराम
?	प्रश्नवाचक
-	योजक
/	विकल्प, पर्याय
‘ ’	विशेष जोड दिँदा/लेखको शीर्षक दिँदा
:	ब्याख्या/सापेक्ष
—	बाट
()	पेटे टिप्पणी दिँदा

पहिलो परिच्छेद

शोधपरिचय

१.१ विषय प्रवेश

गण्डकी प्रदेश (साविक गण्डकी अञ्चल), लमजुङ जिल्लामा २०३५ साल पुस १४ गते जन्मेकी कथाकार शान्ति शर्माको वास्तविक नाम शान्ताकुमारी घिमिरे हो । पढ्न र लेख्न असाध्यै मन पराउने कथाकार शर्माको साहित्यप्रति गहिरो रुचि रहेको देखिन्छ । कथाकार शर्माले कविता, गीत, गजल, निबन्धहरू फुटकर रूपमा लेखे तापनि यीसँग सम्बन्धित कृतिसङ्ग्रहहरू भने प्रकाशित भएका पाइँदैनन् । पहिलोपटक २०५२ सालमा *चितवनपोष्ट* पत्रिकामा 'आमाको माया' शीर्षकको कथा प्रकाशित गरेर उनी औपचारिकरूपमा साहित्य लेखनमा अघि बढेको देखिन्छ भने उनको पहिलो कथासङ्ग्रह *पहिलो प्रेमिका* (२०६८) प्रकाशित भएपछि कथाकारका रूपमा साहित्यका क्षेत्रमा देखापरेकी शान्ति शर्माको दोस्रो कथासङ्ग्रह *ग्रिन टावेल* (२०७७) मा प्रकाशित भएको देखिन्छ ।

प्रस्तुत कथासङ्ग्रहको प्रकाशन गरेर उनले नेपाली कथा साहित्यको क्षेत्रलाई थप फराकिलो बनाउन महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएकी छिन् । यस कथासङ्ग्रहमा नेपाली समाजको यथार्थ चित्रण गर्नुका साथै सामाजिक जीवनका विविध पक्षमा देखापरेका विकृति र विसङ्गतिको सूक्ष्म रूपमा अध्ययन, चिन्तन, मनन गरी तत्जन्य भावलाई कथाको माध्यमबाट अभिव्यक्त गरेकी छिन् । उनले मानिसका विचार र भावना अनि त्यसबाट उत्पन्न हुने विभिन्न परिवेश र परिघटनाका साथै सामाजिक, मनावैज्ञानिक, आर्थिक, पारिवारिक, यौनिक, क्षेत्रका विभिन्न पक्ष र सन्दर्भहरूलाई कथामा मूल विषयवस्तु बनाएकी छिन् । सामाजिक जीवनको चित्रण, यौन मनोविश्लेषण, सामाजिक विकृति र विसङ्गतिको चित्रण, स्वैरकल्पना, चेतनप्रवाह शैली, जीवन भोगाइको प्रस्तुति, नारी संवेदना, रुढिवादी र अन्धविश्वासप्रति असहमति, नारी कोमलताको प्रस्तुति शर्माका कथागत प्रवृत्तिहरू हुन् । यसप्रकारका विविध विशेषताहरू बोकेको प्रस्तुत कथासङ्ग्रह अनुसन्धेय रहेकाले नेपाली साहित्यमा *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको योगदान अध्ययन गर्नको लागि यसै कथासङ्ग्रहमाथि केन्द्रित रही यो शोधशीर्षक चयन गरिएको हो । यसै आधारमा प्रस्तुत अध्ययनको शीर्षक 'नेपाली साहित्यमा *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको योगदान' हुन आएको छ ।

१.२ समस्याकथन

नेपाली साहित्यमा *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको योगदान नै यस शोधपत्रको मुख्य समस्याका रूपमा रहेको छ, साथै अन्य समस्याहरू पनि यस शोधकार्यमा रहेका छन् । यस शोधकार्यका समस्याहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- (क) कथाकार शान्ति शर्माका कथाप्रवृत्तिहरू के-कस्ता रहेका छन् ?
- (ख) कथातत्त्वका आधारमा *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको अध्ययन र विश्लेषण के-कसरी गर्न सकिन्छ ?
- (ग) नेपाली साहित्यमा *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको योगदान के-कस्तो रहेको छ ?

माथि उल्लेखित गम्भीर समस्याहरूको समाधान खोज्ने कार्यतर्फ यो शोधपत्र उन्मुख रहेको छ ।

१.३ शोधकार्यका उद्देश्यहरू

समस्याकथनमा उल्लिखित समस्याहरूमा आधारित भई 'नेपाली साहित्यमा *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको योगदान' विषयक अध्ययन गर्नु यस शोधकार्यको उद्देश्य हो । यसका साथै शोधकार्यका मुख्य उद्देश्यहरू निम्नलिखित रहेका छन् :

- (क) कथाकार शान्ति शर्माका कथाप्रवृत्तिहरूको अध्ययन गर्नु,
- (ख) कथातत्त्वका आधारमा *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको अध्ययन र विश्लेषण गर्नु,
- (ग) नेपाली साहित्यमा *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको योगदानको मूल्याङ्कन गर्नु ।

यिनै उद्देश्यहरूको परिपूर्ति गर्नेतर्फ यो शोधकार्य उन्मुख रहेको छ ।

१.४ पूर्वकार्यको विवरण र समीक्षा

कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रह २०७७ सालमा प्रकाशित भएको कृति हो । उनी र उनका कृतिका विषयमा विद्वान् तथा समालोचकहरूले अध्ययन-विश्लेषण गरेका पाइँदैनन्, मात्र टिप्पणीका रूपमा ती सामग्रीहरू प्रस्तुत भएका छन्, तापनि तिनको विवरणात्मक अध्ययन यहाँ प्रस्तुत गर्नु सान्दर्भिक रहेको छ :

हरिहर पौडेलले "संवेदनशील सामाजिक कथा" शीर्षकको लेखमा शान्ति शर्मा सामाजिक जीवनका आन्तरिक सम्बन्धहरूलाई गहिराइसम्म पुगेर लेख्ने संवेदनशील

कथाकार हुन् भन्ने कुरा उल्लेख गरेका छन् । कथामा पात्रहरूको जीवनलाई सशक्त ढङ्गबाट अभिव्यक्त गरिएको छ । उनीहरूको जीवनमा आशा, निराशा, विश्वास, धोका, क्रोध, भ्रम, तूँवालो, उज्यालो र प्रतिशोध सबै मिसिएको छ भन्दै सरल भाषामा लेखिएका संवेदनायुक्त कथाहरूको यो सङ्ग्रह हृदयग्राही छ” भनी पुस्तकको समालोचकीय भूमिकामा उल्लेख गरेका छन् (पौडेल, २०६८ : पृ. उल्लेख नभएको) ।

एकनारायण पौडेलले “ग्रिन टावेलको छोटो परिक्रमा” शीर्षकको लेखमा सङ्घीय राजधानी बाहिर बागमती प्रदेशअन्तर्गत चितवन जिल्लामा रहेर कविता, निबन्ध र आख्यान विधामा कलम चलाउने नारी हस्ताक्षरका रूपमा शान्ति शर्मा परिचित छिन् भन्ने कुरा उल्लेख गरेका छन् । प्रस्तुत *ग्रिन टावेल* पन्ध्रवटा कथाहरूको सङ्ग्रह हो भन्दै यस सङ्ग्रहका कथाहरूले वर्तमान युग-जीवनका विविध सन्दर्भलाई विषय बनाएका छन् र यसमा मुख्यतः सामाजिक, मनोवैज्ञानिक, पारिवारिक र आर्थिक क्षेत्रका विविध पक्षलाई ग्रहण गरिएको छ भनी पुस्तकको भूमिका लेखनको सन्दर्भमा उल्लेख गरेका छन् (पौडेल, २०७७ : पृ. उल्लेख नभएको) ।

श्रीओम श्रेष्ठले आख्यानका माध्यमबाट नयाँ विषय, नयाँ जीवनदृष्टि र नयाँ शिल्पको प्रयोग गर्दै कथा लेख्ने शान्ति शर्माको सृजनात्मक यात्रा निरन्तर कायम रहोस् भनी व्यक्त गरेको शुभकामना लेखनमा कथामा जीवन उतार्नु, जीवनमा प्रेम, संवेग, यौन, मनोविज्ञानलाई दर्शाउनु उनको विशेषता हो भन्दै मानिसको स्वभावलाई कतै देखिने गरी र कतै नदेखिने गरी कथा बुन्नसक्ने कलाले नै उनका कथा जीवन्त बनेका छन् भन्ने उल्लेख गरेका छन् । समाजमा देखिएका, सुनिएका र भोगिएका विषयवस्तुमा रचित कथाले हृदयलाई नजिकबाट छुन्छ भनी उनले आफ्नो तर्क प्रस्तुत गरेका छन् (श्रेष्ठ, २०७७ : पृ. उल्लेख नभएको) ।

नानी विबुले “ग्रिन टावेल पढिसकेपछि” शीर्षकको पाठकीय समीक्षात्मक लेखमा कलात्मक कथा बनोट, मिठो र सरल भाषाशैलीमा लेखिएका शर्माका कथाहरू सामान्य पाठकले पनि सजिलै बुझ्ने र तिनले मन छुने खालका छन् भनी उल्लेख गरेकी छिन् । कथामा प्रस्तुत यौन र प्रेमको विषयले कतिपय ठाउँमा रोमाञ्चित बनाउँछ भने कतिपय दुःखान्त र व्यथाका कथाहरू अभिव्यक्त गर्छन् भनी उनले आफ्नो समीक्षामा उल्लेख गरेकी छिन् (विबु, २०७७ : पृ. उल्लेख नभएको) ।

वसन्त पराजुलीले “ग्रिन टावेल” शीर्षकको लेखमा कथाकार शान्ति शर्माको दोस्रो कथासङ्ग्रह *ग्रिन टावेल* हो भन्दै यस सङ्ग्रहभित्र सामाजिक विषयवस्तुका पन्ध्रवटा कथा छन् र तिनले जीवनका विविध सन्दर्भ उजागर गरेका छन् भनी आफ्नो राय प्रकट गरेका छन् (पराजुली, २०७७ : पृ. उल्लेख नभएको) ।

मणि लोहनीले “समानताको वकालत ग्रिन टावेल” शीर्षकको लेखमा *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहलाई महिला र पुरुषबीचको विभेद र असमानताका परिसन्दर्भहरूले भरिएका कथाहरूको सङ्ग्रह हो भन्दै प्रेम र यौनको पृष्ठभूमिमा लेखिएका महिला संवेदनाका पन्ध्रवटा कथाबाट वर्तमान समाजमा विद्यमान पारिवारिक, सामाजिक, आर्थिक पक्षलाई मनोवैज्ञानिक ढङ्गले विश्लेषण गरिएको छ भनी उल्लेख गरेका छन् (लोहनी, २०७७ : पृ. उल्लेख नभएको) ।

भीष्मराज पौडेलले “ग्रिन टावेल कथासङ्ग्रहको मनोवैज्ञानिक अध्ययन” शीर्षकको लेखमा शान्ति शर्माको दोस्रो कथासङ्ग्रहको शीर्षकका रूपमा रहेको ‘ग्रिन टावेल’ कथामा मनोवैज्ञानिक समालोचना सिद्धान्तका प्रणेता फ्रायडका मनोवैज्ञानिक दृष्टिकोणहरूको यथेष्ट प्रयोग भएको देखिन्छ भनी उल्लेख गरेका छन् (पौडेल, २०७७ : पृ. ७९) ।

रत्न प्रजापतिले “ग्रिन टावेलभित्रको वर्तमान समाज” शीर्षकको समीक्षात्मक लेखमा कथाकार शर्माका कथामा हामी बाँचेको, भोगेको समय र हाम्रो युगको प्रतिबिम्ब देखिन्छन् भन्दै समाजको यथार्थलाई कथामा उतार्नु र कथामा विविध चरित्रको भावना, कुण्ठा, प्रेम, संवेग, संवेदना, यौनमनोविज्ञान आदिलाई सुललित ढङ्गले प्रस्तुत गर्नु शान्ति शर्माका कथागत विशेषता हुन् भन्ने तर्क राख्दै ‘ग्रिन टावेल’ भित्र पाठक स्वयम्ले पनि अनुभूत गर्न सक्ने कथा छन् र सामाजिक यथार्थलाई टपक्क टिपेर प्रस्तुत गरिएका यस सङ्ग्रहका पन्ध्रवटा कथा पढ्दा समाजको ऐना हेरेजस्तो लाग्छ भन्दै आफ्नो राय प्रकट गरेका छन् (प्रजापति, २०७८ : पृ. उल्लेख नभएको) ।

रमेश प्रभातले “ग्रिन टावेल कथासङ्ग्रहमा प्रतिबिम्ब नारीका समस्याहरू” शीर्षकको समीक्षात्मक लेखमा विविध विषयवस्तु समेटिएको यस कृतिमा नेपाली समाजका विविध पाटाहरू प्रस्तुत हुनुका साथै यस कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूमध्ये ‘आखिर ऊ पनि गई’, ‘प्रतिशोध’, ‘दोस्रो लोग्ने’, ‘मनकली’, ‘ग्रिन टावेल’, ‘मोह’, ‘पर्खाल’ र ‘प्रेमातङ्क’ जस्ता आठवटा कथामा नारीलाई केन्द्रमा राखिएको छ भन्दै अन्य कथामा पनि प्रसङ्गअनुसार नारी समस्याको चित्रण गरिएको पाइन्छ भनी उल्लेख गरेका छन् । साथै लैङ्गिक हिसाबले नारी

भएर जन्मिएका कारण भैलनुपर्ने समस्या नारीका समस्या हुन् । त्यस्ता समस्याहरू पनि सामाजिक, आर्थिक र सांस्कृतिक गरी मूलरूपमा तीनखालका हुन्छन् भनी उनले आफ्नो तर्क प्रस्तुत गरेका छन् (प्रभात, २०७८ : पृ. उल्लेख नभएको) ।

यसरी नै कथाकार शान्ति शर्माको प्रथम कथासङ्ग्रह पहिलो *पहिलो प्रेमिका* कृतिकाका बारेमा दीपकप्रसाद गौतमले “पहिलो प्रेमिका कथाको वस्तुविधान” शीर्षकको समीक्षात्मक लेखमा कथाकार शान्ति शर्मा नेपाली कथाजगतको पछिल्लो चरणमा देखापरेकी सशक्त नारी प्रतिभा हुन् भन्दै उनको ‘पहिलो प्रेमिका’ (२०६८) कथासङ्ग्रह प्रथम पुस्तकाकार कृतिका रूपमा प्रकाशित भएको र यस सङ्ग्रहका कथाहरू विशेषतः नारी समस्यामा केन्द्रित देखिन्छन् भनेका छन् । यसका साथै नारीका कथा-व्यथा, बाध्यता, विवशता, उत्पीडन, पारिवारिक विघटन, एकलोपन, भोगाइ र अनुभूतिहरूलाई कथाको विषयवस्तु बनाएको देखिन्छ भन्ने आफ्नो दृष्टिकोण व्यक्त गरेको देखिन्छ (गौतम, २०६९ : पृ. ७५) ।

‘ग्रिन टावेल’ कथासङ्ग्रहका कथाकार शान्ति शर्माको कथाकारिताको सन्दर्भमा माथि उल्लिखित समीक्षकहरूबाट गरिएका समीक्षा, टिप्पणी, भूमिकाहरूमा कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूको विभिन्न पक्षहरूको सामान्य चर्चा गर्ने क्रममा कथावस्तु, पात्रविधान, भाषाप्रयोग एवम् संरचनात्मक पक्षको धेरथोर अध्ययन भएको देखिन्छ तापनि यसको समग्र व्याख्या विश्लेषण हुन सकेको छैन । यस्ता पूर्वकार्यको अध्ययनको आधारमा विवेच्य कृति ‘ग्रिन टावेल’ मा रहेका कथाहरूको कथातत्त्वभित्र रहेर अध्ययन गर्नुका साथै नेपाली साहित्यमा यस कथासङ्ग्रहको योगदानको चर्चा गरिएको छ ।

१.५ शोधपत्रको औचित्य र महत्त्व

लामो समयदेखि शिक्षा क्षेत्रमा आवद्ध रहनुका साथै साहित्यप्रति पनि विभिन्न विधामा कलम चलाउने शान्ति शर्मालाई *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहले एक कथाकारको रूपमा अभ्र राम्ररी चिनाएको छ । उनको यो कथासङ्ग्रहको संरचना, कथ्य विषयवस्तु, शिल्पप्रविधि र नवीनतम चेतनाको दृष्टिले पनि महत्त्वपूर्ण देखिन्छ । उनको कथायात्रा, कथाकारिता, कथाप्रवृत्ति अनि *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको बारेमा सामान्य रूपमा चर्चा-परिचर्चा भएको भए तापनि विधिवत रूपमा उनको कथाकारितासँग सम्बन्धित अध्ययन-विश्लेषण नभएकाले कथाकार शान्ति शर्माको कथाहरूको अध्ययनका साथै स्नातकोत्तर तहमा शोधपत्र अध्ययन गर्न चाहने पाठक एवम् अध्येताहरूको लागि पनि यो शोधकार्य औचित्यपूर्ण र महत्त्वपूर्ण

रहेको छ । यसका साथै कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहसँग सम्बन्धित भएर अध्ययन-अनुसन्धान गर्न चाहने अनुसन्धाताहरूलाई पनि यस शोधकार्यबाट निर्देशनात्मक भूमिका रहन जाने हुँदा यस शोधकार्यको प्रभावकारिता, औचित्य र महत्त्व रहेको छ ।

१.६ शोधपत्रको सीमाङ्कन

नेपाली साहित्यको विविध विधामा कलम चलाइरहेकी कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रह (२०७७) को मात्र कथाको विधागत तत्त्वअन्तर्गत कथानक, पात्र/चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, भाषाशैली र उद्देश्यमा केन्द्रित रहेर अध्ययन-विश्लेषण गर्नु प्रस्तुत शोधको सीमाङ्कन रहेको छ भने कथाकार शर्माको जीवनी, व्यक्तित्व र उनका अन्य कृतिको चर्चा नगर्नु पनि यस शोधपत्रको सीमा रहेको छ ।

१.७ सामग्री सङ्कलन र शोधविधि

यस शीर्षकअन्तर्गत सामग्री सङ्कलन कार्यलाई सामग्री सङ्कलन र शोधविधि गरी दुई छुट्टाछुट्टै शीर्षकमा राखेर अध्ययन गरिएको छ । अध्ययनका क्रममा यस अनुसन्धानका लागि आवश्यक मुख्य र सहायक सामग्रीहरू पुस्तकालयीय सामग्री सङ्कलनविधिको प्रयोग निम्नानुसार गरिएको छ :

१.७.१ सामग्री सङ्कलन

प्रस्तुत अनुसन्धेय कृति *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको अध्ययन-विश्लेषणका साथै यस शोधशीर्षकसँग सान्दर्भिक देखिने विभिन्न लेख-रचनाहरू, पत्रपत्रिका, विभिन्न पुस्तकहरू अध्ययनका साथै पुस्तकालयीय अध्ययन विधि अवलम्बन गर्नुका साथै कथाकार शान्ति शर्मासँगको कुराकानीको आधारमा यस कृतिको विषयमा आवश्यक अध्ययन गरिएको छ ।

१.७.२ शोधविधि

यस शोधकार्यलाई व्यवस्थित, सान्दर्भिक र वस्तुगत रूपमा प्रस्तुत गर्नु नै शोधविधि हो । यसका लागि सङ्कलित सामग्रीहरूलाई सैद्धान्तिक र व्यावहारिक समालोचना पद्धतिको उपयोग गरिएको छ । यस कथासङ्ग्रहको अध्ययन-विश्लेषण गर्ने क्रममा विधातात्त्विक अध्ययन विधिको अनुसरण गरी अभिव्यक्तिकला, रचनाकला र कथाका तत्त्वहरूको आधारमा यस कृतिको अध्ययन-विश्लेषण गरिएको छ ।

१.८ शोधपत्रको रूपरेखा

प्रस्तुत शोधपत्रको संरचनालाई सङ्गठित र व्यवस्थित रूपमा प्रस्तुत गर्नका लागि सामान्यतया निम्नलिखित परिच्छेदमा र आवश्यकताअनुसार विभिन्न शीर्षक, उपशीर्षक, सन्दर्भ ग्रन्थसूची, परिशिष्ट आदिमा विभाजन गरिएको छ :

पहिलो परिच्छेद : शोधपत्रको परिचय

यस परिच्छेदमा शोधको परिचयका रूपमा विषयपरिचय, समस्याकथन, शोधकार्यका उद्देश्यहरू, पूर्वकार्यको विवरण र समीक्षा, शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व, शोधपत्रको सीमाङ्कन, सामग्री सङ्कलन विधि, शोधविधि र शोधपत्रको रूपरेखाको चर्चा गरिएको छ ।

दोस्रो परिच्छेद : शान्ति शर्माको कथाप्रवृत्ति

यस परिच्छेदमा विषयप्रवेश, कथाकार शान्ति शर्माको कथाप्रवृत्ति र सारांश आदि समावेश गरिएको छ ।

तेस्रो परिच्छेद : कथातत्त्वका आधारमा ग्रिन टाबेल कथासङ्ग्रहको अध्ययन

यस परिच्छेदमा विषयप्रवेश, ग्रिन टाबेल कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत सम्पूर्ण कथाहरूको सैद्धान्तिक र विधातात्त्विक अध्ययन गरिएको छ भने सारांशलाई समेत समावेश गरिएको छ ।

चौथो परिच्छेद : नेपाली साहित्यमा ग्रिन टाबेल कथासङ्ग्रहको योगदान

यस परिच्छेदमा विषयप्रवेश, नेपाली कथाको क्षेत्रमा ग्रिन टाबेल कथासङ्ग्रहले पुर्याएको योगदान, सारांश आदि समावेश गरिएको छ ।

पाँचौँ परिच्छेद : उपसंहार र निष्कर्ष

यस परिच्छेदमा शोधपत्रका हरेक परिच्छेदका निष्कर्षहरू प्रस्तुत गर्दै अन्त्यमा समग्र निष्कर्ष पनि प्रस्तुत गरिएको छ ।

यसप्रकार शोधपत्रको आदि भाग र मध्य भागका साथै अन्त्य भागमा सन्दर्भ सामग्रीसूची समावेश गरी शोधपत्रलाई पूर्णता दिइएको छ ।

दोस्रो परिच्छेद

कथाकार शान्ति शर्माको कथाप्रवृत्ति

२.१ विषयप्रवेश

साहित्यको विविध विधामा कलम चलाउने शान्ति शर्मा मूलतः कथाकार हुन् । भन्डै बयालिस वसन्त पार गरेको जीवनयात्राले सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक, पारिवारिक, समसामयिक घटनाचक्र र परिवेशलाई प्रत्यक्ष एवम् परोक्ष रूपमा भोग्दै अनि सामना गर्दै कथाकार शर्मा वर्तमान स्थितिमा आइपुगेकी हुन् । जीवन भोगाइका क्रममा आफ्नो र आफन्तहरूको जीवन, आफूले देखे-भोगेका सामाजिक परिवेश, मानसिक तथा बौद्धिक तनाव, प्रभाव, प्रेरणा र शिक्षादीक्षा, आर्थिक एवम् पारिवारिक समस्यालाई उनले आफ्नो कथाहरूमा उतारेकी छिन् । मानवीय जीवनका सफलता र असफलताबाट सिर्जित अनुभव र अनुभूतिहरूलाई नै कथामा स्थान दिएकी छिन् । उनी समाज र साहित्यको सेवा गरेर विकृति र विसङ्गतिको अन्त्य गर्दै अन्याय, अन्धविश्वास र शोषणविहीन स्वच्छ समाजको परिकल्पनामा उन्मुख छिन् ।

कथाकार शर्माको कथाकारिताको औपचारिक सुरुवात २०५२ सालबाट भएको हो । सर्वप्रथम “आमाको माया” शीर्षकको कथा २०५२ सालमा *चितवन पोष्ट* (राष्ट्रिय दैनिक) पत्रिकामा प्रकाशित गरेर कथाकारको रूपमा देखापरेकी शर्माले हालसम्म *पहिलो प्रेमिका* (२०६८) र *गिन टावेल* (२०७७) गरी दुईवटा कथासङ्ग्रहको सिर्जना गरिसकेकी छिन् ।

शर्माको पहिलो कथासङ्ग्रह *पहिलो प्रेमिका* (२०६८) हो । सामाजिक विषयवस्तुमा आधारित र नारीवादी चेतनाले भरिएका सत्रवटा कथाहरू यस कथासङ्ग्रहभित्र सङ्गृहीत छन् । यिनको दोस्रो कथासङ्ग्रह *गिन टावेल* (२०७७) हो । प्रस्तुत शोधकार्य यसै कृतिमा केन्द्रित रहेको छ ।

साहित्य सिर्जनाका क्रममा स्रष्टाले आफ्ना रचना तथा कृतिहरूमा अनेकौं सङ्केतहरू, विशेषताहरू र प्रवृत्तिगत चिनारीहरू छाडेका हुन्छन् । तिनै सङ्केत, चिनारी र विशेषताहरूलाई लेखकका प्रवृत्तिका रूपमा ग्रहण गर्नुपर्ने हुन्छ । सिर्जनामा छरिएका स्रष्टाका विशेषताहरूलाई टिपेर लेखक वा स्रष्टालाई चिनाउने काम त्यति सहज हुँदैन । सानो भाँडोमा ठूलो वस्तु अटाउँदैन जस्तै : गाग्रीमा समुद्र ल्याउन सकिँदैन, सूर्यलाई छेक्न

पनि सकिँदैन तापनि सूर्यलाई हत्केलाले छेकेर शीतलता ल्याउने कला स्रष्टाको प्रवृत्ति केलाउँदा हुन्छ । पाठक, समालोचक एवम् विश्लेषकहरूलाई यो कुराको बोध हुन्छ कि प्रवृत्तिका स्रष्टा सम्पूर्ण रूपमा अर्थात्उन सकिँदैन । पाठक, समालोचक एवम् विश्लेषकहरूलाई पनि यो कुराको बोध हुन्छ । कथाकार शर्माको कथात्मक प्रवृत्ति मूलतः *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहमा केन्द्रित रहेर औँल्याउने काम गरिएको छ, भने उनको प्रथम कथासङ्ग्रह *पहिलो प्रेमिका* (२०६८) लाई समेत आधारका रूपमा लिइएको छ ।

२.२ कथाकार शान्ति शर्माका कथाप्रवृत्ति

कथाकारका शर्माका कथासङ्ग्रहहरूमा छरिएका लेखकीय मूल्य र मान्यतालाई केलाउँदा उनका निम्नलिखित प्रवृत्तिहरू प्राप्त हुन्छन् :

२.२.१ सामाजिक यथार्थवादी कथाकार

समाजमा घटेका, घटिरहेका घटनाहरूलाई आधार मानी लेखिएका कथालाई सामाजिक कथा भनिन्छ । समाजको सामाजिक जीवनको चित्र यसमा उतारिएको हुन्छ । यस्ता कथाहरूमा समाजसँग सम्बन्धित तथा समाजका रीतिथिति, धर्म, संस्कृति आदि विषयलाई प्रस्तुत गरिएको हुन्छ । यथार्थ समाजबाट बीज ग्रहण गरी यथार्थ र कल्पनाको संयोजनबाट कथाकारले कथामा समाजको चित्रण गरेको हुन्छ र त्यहाँका पात्रहरू पनि समाजकै हुन्छन् । समाज सञ्चालनको लागि समाजले विभिन्न नीति, नियम, रीतिथिति, संस्कृतिजस्ता असल कुराहरूको अवलम्बन गरेको हुन्छ । यिनै मूल्य र मान्यतालाई समाजका सदस्यहरूले आत्मसात् गरेका हुन्छन् । यिनै अनेकौँ मूल्य र मान्यताहरूले समाजको सामाजिकता निर्धारण गर्दछ । सामाजिकता समाजको परिचय पनि हो । सामाजिकता समाजका रीतिथिति, धर्म, संस्कृति, राजनीति, चाडपर्व, जात, वर्ग, पात्रका दैनिकी आदिको समग्र रूप हो । कुनै पनि पात्रको समाज र सामाजिकता खोज्ने सर्जक एवम् स्रष्टा सामाजिक हुन्छ ।

कथाकार शर्माका कथाहरू अध्ययन गर्दा उनी सामाजिक कथाकारका रूपमा देखापरेकी छिन् । यिनका कथामा समाज भल्भिएको छ, समाज बोलेको छ । समाजभित्रका अनेक वर्ग, जात, लिङ्ग र स्तरका मान्छे पात्रका रूपमा आएका छन् र उनीहरू बोलेका छन् । असल र खराब, सत् र असत्, अग्रगामी र अधोगामी चरित्रहरूका माध्यमबाट नेपाली समाजको सामाजिकताको चिनारी गराएकी छिन् । समाजभित्र लुकेर रहेका विविध

समस्याहरूलाई उनले आफ्ना कथाका विषयवस्तु बनाएकी छिन् । यसले गर्दा उनका कथाहरूको मेरुदण्ड नै सामाजिक यथार्थ बन्न पुगेको छ । यसैक्रममा नानी विभुले समाजबाट विषयवस्तु टिपेर लेखिएका कथा हुनाका कारणले समाजको प्रतिबिम्ब आउनु स्वाभाविक नै हो । यिनको टिप्पणीमूलक लेखमा समाजको वर्तमान परिवेश, भूगोल, समाजको आनीबानी, व्यक्तिकुण्ठा, मनोविज्ञानलाई शैलीगतरूपमा पनि सुन्दर ढङ्गबाट पस्कन सकेको छ (पौडेल, २०७७ : पृ. ४) भनेकाले पनि शर्माले सामाजिकतालाई आफ्ना कथाको विषयवस्तु बनाएको प्रष्ट हुन्छ । यिनका कथाहरूमा आर्थिक दृष्टिकोणले कमजोर, विपन्न वर्गको चित्रण सशक्त ढङ्गबाट गरिएको पाइन्छ भने समाजमा नारीले भोग्नुपरेका दयनीय अवस्थाको समेत कतिपय कथाहरूमा मार्मिक ढङ्गबाट चित्रण गरिएको देखिन्छ । नारीमाथि गरिएको दयनीय अवस्थालाई निम्न साक्ष्यद्वारा प्रष्ट पार्न सकिन्छ :

“यो हुन सक्दैन !” रामलखन एकलै बेस्सरी चिच्यायो, “बीचरी ! गाउँकी असहाय एकल महिलालाई जे भने पनि हुन्छ भनेर बोक्सीको आरोप लगाउने ? ऊ बोक्सी हो भन्ने के आधार छ ? विनाप्रमाण अर्कालाई त्यसो भन्न पाइन्छ ? उसको कोही छैन भनेर त्यसरी मनपर्दी अभियोग लगाउन पाइँदैन ।”

(मनकली, पृ. ४५-४६)

यसरी नै पहिलो प्रेमिका कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथा “आमाको माया” मा रहेको निम्न साक्ष्यले पनि यसलाई पुष्टि गर्छ :

छरछिमेकका दिदीबहिनीहरूले ‘पार्वती दिदी ! यसपालि दसैँमा पनि तपाइँका छोराहरू आउँदैनन् अरे ?’ भनेर सोधे भने उनको मन गहुँडगो भएर आउँथ्यो । वात्सल्यप्रेम छताछुल्ल भई आँखाबाट पोखिन खोज्थ्यो अनि केही उत्तरै नदिई फरक्क फर्किन्थिन् (आमाको माया, पृ. ३) ।

यसैगरी शान्ति शर्माद्वारा लिखित ग्रिन टाबेल कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत “कोभिड-१९” शीर्षकको कथामा आर्थिक विपन्नताको प्रस्तुति निम्नानुसार गरिएको छ :

“यसरी चलेर मात्र कहाँ हुन्छ सावित्री ! दिनदिनै छोराछोरी बढ्दै जान्छन् । अहिले पो थोरै खर्च छ त ! पछि उनीहरूलाई पढाउन, लेखाउन, विहा गराउन कम्ता खर्च लाग्छ ? यस्तो महङ्गीको समय छ । त्यसैमाथि दुःखविमार लाग्यो

भने त कसरी चलाउने ? तँ आफैँ भन् त । तँलाई छोडेर जाने मन त काँ हो र मेरो पनि । तर केही हुन्छ कि भनेर मात्र !” उसले विवशता बतायो ।

(कोभिड-१९, पृ. १४६-१४७) ।

यिनले समाजको यथार्थता प्रस्तुत गर्ने क्रममा समाजमा देखिने गरेका विभिन्न विवशता, बाध्यता र रूढीवादी समाजबाट विषयवस्तु टिपेर त्यसलाई यथार्थपरक ढङ्गबाट अभिव्यक्त गर्ने भएकाले कथाकार शर्मालाई सामाजिक कथाकार भनिएको हो ।

२.२.२ मनोवैज्ञानिक यथार्थवादी कथाकार

फ्रायडेली मनोविश्लेषणका सिद्धान्तबाट उत्प्रेरित भई नरनारीका मनका यौनभावको चित्रण गर्ने प्रवृत्ति बोकेका कथाहरू मनोवैज्ञानिक कथाका रूपमा चिनिन्छन् । यौनको सूक्ष्म चित्रण गर्नु, व्यक्तिमनका गूढ रहस्यहरू उद्घाटन गर्नु, असमान्य मनस्थिति भएका पात्रहरूको यौनजन्य संवेदना र अनुभूतिलाई व्यक्त गर्नु, वैज्ञानिक विषयलाई आड बनाएर मार्मिक कथाहरू लेखिनु मनोवैज्ञानिक यथार्थवादी कथाका विशेषताहरू हुन् ।

यिनै आधारहरूमा शर्मालाई हेर्दा उनले आफ्ना कतिपय कथाहरूमा मानिसका मनोयथार्थिक पक्षको उद्घाटन गरेकी छिन् । पात्रका यौनाकाङ्क्षाको गहिराइबाट पर्यवेक्षण गर्दै मनोःस्नायु विकृतिको शिकार भएका अथवा असामान्य मनस्थिति भएका पात्रहरूको यौनजन्य संवेदनालाई व्यक्त गरेकी छिन् । अतः शर्मा मनोवैज्ञानिक कथाकारका रूपमा पनि देखिन्छिन् । यसलाई निम्न साक्ष्यद्वारा पुष्टि गर्न सकिन्छ :

कोठामा जिरोवाटको नीलो बल्बको उज्यालो थियो । त्यसै उज्यालोलाई साक्षी मानेर पूरै सफेद तन्नामाथि जतिबेला शेखरले घरि मेरो केशराशि त घरि केराका थम्बाजस्ता मेरा तिघ्रा चलाएथ्यो । अनि सम्पूर्ण अङ्ग-प्रत्यङ्ग मुसारेर जिब्रो लपलपाउँदै चाटेको थियो ... (प्रतिशोध, पृ. २२) ।

२.२.३ समसामयिकता बोध भएकी कथाकार

स्वैर कल्पनालाई एउटा शैली बनाएर जीवन मूल्यलाई भावना र भावुकताको आधारमा मात्र होइन कि तार्किक विचारको कोणबाटसमेत तौलिने काम गर्दै विभिन्न बिम्ब, प्रतीक र मिथकको प्रयोग गरी व्यङ्ग्य गर्दै यथार्थकै आग्रह बढी राख्नु र वर्तमान स्थितिको बोध गराउनु नै समसामयिकता हो । समसामयिकता भनेको एकै समयको वा एकै समयसित सम्बन्धित; उही बेलाको भन्ने बुझिन्छ (बन्धु, २०६७ : पृ. १२३३) । यसैले

समसामयिकता भनेको अहिलेकै, तत्कालकै, भर्खरकै वा वर्तमानकै भन्ने हुन्छ । यस्ता पदावलीले निश्चित रूपमा वर्तमानको बोध गराउँछन् । यी सबै पदावलीले आजलाई अथवा अहिलेलाई बुझाउँछन्, जुन सर्जक वा स्रष्टाको आजसँग राम्रो चिनजान, सम्बन्ध र उठबस हुन्छ, त्यो नै समसामयिकता बोध हो । वर्तमानको अर्थात् आजको समाज कता गइरहेको छ ? आजको सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, राजनैतिक, बौद्धिक, शैक्षिक एवम् प्राज्ञिक पक्षको स्थिति कस्तो रहेको छ ? यिनको समसामयिक बोध नै समसामयिकता हो । कथाकार शान्ति शर्माका कथाहरूमा आज अथवा वर्तमान राम्ररी अभिव्यक्त भएको छ । हिजो र भोलि होइन, आज र आजका मानवीय मूल्य, मान्यता, रीतिस्थितिको राम्ररी रेखाङ्कन गर्नसक्नु शर्माको समसामयिकता बोधी प्रवृत्ति र विशेषता हो, क्षमता हो । यिनका कथामा व्यक्त समाजभित्रका दृश्यहरूको साक्षात्कारले पाठकलाई एकपटक सोचनीय तुल्याउँछ ।

शर्माका कथामा रोचक, घोचक, सरल अनि छोटोछरिता समसामयिकतायुक्त रचनाहरू रहेका छन् । समाजमा विद्यमान कुरीति र कृप्रवृत्तिले गर्दा वर्तमान समयमा मानिस-मानिसबीचको दूरी टाढिँदै गएको छ । मानवीय भावनाको ह्रास हुँदै गएको र स्वार्थीपन र अवसरवादीपन मौलाउँदै गएको कुरालाई यिनका कथाहरूले छर्लङ्ग्याएका छन् । यसलाई निम्न साक्ष्यले प्रष्ट पारिएको छ :

*छोराछोरी पाएपछि बुढेसकालमा सुख हुन्छ भनेर कति दुःख गरेर जन्माए,
हुर्काए । तर आज यो अवस्थामा छोराबुहारी दुवैले छोडेर जाँदा बूढाबूढीको मन
के भयो होला । आफैँदेखि धिक्कार लागेर आयो बूढाबूढी दुवैलाई । एकछिन
आकाशतिर हेरेर टोलाए (भक्तिको संसार, पृ. १६१) ।*

२.२.४ नारीवादी कथाकार

नारी मनको भावना, चाहना, नेपाली समाजमा नारीको अवस्था, शिक्षा, चेतनाको कमी आदिका कारण उत्पन्न हुन जाने समस्या, सानै उमेरमा भएका विवाहका कारण वा पुरुषप्रधान समाजका पुरुषहरूले नारीको कोमल मनलाई बुझ्न नसक्दा वा प्रेमका नाममा हुनसक्ने धोका आदि विषयवस्तुहरूलाई विषयवस्तु बनाई लेखिएका कथाहरू नारीवादी कथाहरू हुन् । सामाजिक कुसंस्कारको रूपमा रहेको बालविवाह, अनमेल विवाहप्रति विरोध,

नारीवर्गको अस्मिताको रक्षा र स्वतन्त्रताको मागजस्ता विषयहरू बोकेका कथाहरूलाई सामाजिक विषयवस्तु भएका नारीवादी कथाको रूपमा लिन सकिन्छ ।

कथाकार शान्ति शर्माका कथाहरू अध्ययन गर्दा उनी नारी आवाजलाई सशक्त रूपमा उठाउन सक्ने कथाकारको रूपमा देखापरेकी छिन् । यिनका कथामा आफूमाथि भएका अन्यायको विरुद्धमा उठाइएका विद्रोहका स्वरहरू सशक्त ढङ्गबाट अभिव्यक्त भएका छन् । नेपाली समाजमा नारीको अवस्था र स्तर बोलेको छ । समाजमा लुकेर रहेका यस्ता विविध समस्याहरूलाई उनले आफ्नो कथामा स्थान दिएकी छिन् साथै नारीको दयनीय र निन्दनीय स्थितिको चित्रण “मोह” शीर्षकको कथामा यसप्रकार प्रस्तुत भएको छ :

त्यसो भए जा ! अब जे मन लाग्छ त्यही गर् । यो डुमको नासो लिएर एकछिन पनि यो घरमा बस्ने अधिकार छैन तँलाई । आजबाटै तैले मलाई ममी भन्नु पनि पर्दैन र मेरो घरमा छिर्नु पनि पर्दैन । घरपरिवार सबैको इज्जत फालिस् तैले त (मोह, पृ. ८३) ।

यसै गरी अर्को साक्ष्यका रूपमा : भोलिपल्ट रामप्रसादले लक्ष्मीलाई ज्याख-ज्याख पारे । लक्ष्मीले केही बेरको मौनतापछि साहस बटुल्दै बोली, ‘बाबा ! मैले आफ्नो लागि जीवनसाथी रोजिसकेकी छु । यसबारेमा हजुरहरूले चिन्ता लिनु पर्दैन (पहिलो प्रेमिका, “छोरीको बिहे, पृ. ७९) ।

२.२.५ संवादात्मक भाषाशैलीमा कथा सिर्जना गर्ने कथाकार

चरित्रप्रधान वा घटनाप्रधानभन्दा पनि कथालाई संवादात्मक बनाउने लेखकीय कला शर्माको कथाकारिताको विशेषता हो । शर्माका सम्पूर्ण कथाहरू संवादात्मक नै छन् । छोटो र सरल, सार्थक र प्रभावकारी संवादको प्रयोग यिनको कथासिर्जनाको विशिष्ट कला हो । यिनका कथाहरूमा आएका पात्र-पात्रबीचको संवाद र मनोवाद निकै रोचक छन् । पात्रको चरित्रचित्रण र कथामा अभिव्यक्त घटनावृत्तान्तको परिचय दिन सहायक बन्ने यिनको लेखकीय संवादले कथाको मौलिकता भत्किएको छ । अवस्थाअनुसार प्रयोग भएका एकालाप र वार्तालापले कथालाई व्यवस्थित र अर्थपूर्ण बनाएको छ । उनका कथामा प्रयुक्त संवाद पात्र र परिवेशअनुकूल देखिएका छन् । ग्रामीण पशिवेशका पात्रले गाउँकै बोलीचालीमा प्रयोग हुने शब्दको प्रयोग आफ्ना संवादमा गरेका छन् भने सहरिया परिवेशका

पात्र भए सोहीअनुसारको संवाद प्रयोग गरेको देखिन्छ । कथामा प्रयोग भएका संवादबाट पात्रहरूको चरित्रको सङ्केत पनि गर्न सक्नु शर्माका कथामा प्रयुक्त संवादको वैशिष्ट्य हो । यस्तो एक संवाद निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

उसले आत्तिदै भनी 'बाबु ! के भएको छ र मेरो पवनलाई ?'

आलोकले भन्यो, 'केही भएको छैन, तर ।' 'किन ? के भन्न खोज्नु भएको ? नलुकाई भन्नुहोस् ।' उसले निकै जिद्दी गरी । पवनले भन्यो, 'के भनेदेखि नि, पवन दाइले उहाँ गएर अर्को विवाह गर्नु भएको छ । उहाँहरूबाट सन्तान पनि जन्मिसकेको छ । अब सायद दाइ नेपाल फर्कनु हुँदैन होला' (पहिलो प्रेमिका, "भ्रम" : पृ. १९) ।

२.२.६ विसङ्गतिवादी कथाकार

वर्तमानको नेपाली समाज विभिन्न प्रकारका विकृति र विसङ्गतिबाट आक्रान्त बन्दै गएको छ । यिनै विकृति र विसङ्गतिपूर्ण घटनालाई आधार मानी लेखिएका कथालाई विसङ्गतिवादी कथा भनिन्छ । विजु सुवेदीका अनुसार विसङ्गतिवादी कथाले वर्तमान समयको सारहीन जीवनलाई प्रस्तुत गर्दै नैरास्यता, सून्य, विसङ्गति रहेको जीवन निरर्थक हुन्छ (<https://bijusubedi.wordpress.com/2020/04/22>) भनेका छन् । तत्कालीन समाज अर्थात् समाजका विकृति र विसङ्गति आदि यस्ता कथाका विषयवस्तु हुन्छन् । कथाकार शर्मा आफ्ना कथामा समाजका धनी र गरिब अथवा सम्पन्न र विपन्न अनि शोषक र शोषित, प्रेम र धोका, विकृति र विसङ्गति, मिलन र विछोडजस्ता सामाजिक असङ्गति र आजको जनजीवनमा विकसित संस्कारगत विसङ्गतिलाई सशक्त ढङ्गबाट अभिव्यक्त गर्दछिन् । कतिपय कथामा सामाजिक असङ्गति र असरल्लता देखाउने क्रममा समाजले ग्रहण गर्न सक्ने वा पचाउन सक्ने यथार्थभन्दा अझ पर पुगेकीजस्तो देखिएकोले उनका कथाहरू अतिथार्थवादी पनि बन्न पुगेकीजस्तो देखिन्छ । आजको समाजले भित्र्याएका र वर्तमानले निम्त्याएका थुप्रै खाले विकृति, विसङ्गति र छाडापनहरू नै कथावस्तुको स्रोत रहेका छन् । कथाकार शर्माले विशेषतः आजको समाजले भित्र्याएको विकृत संस्कार र वर्तमान परिस्थितिमा देखिएको घोर विसङ्गति, लक्ष्यहीनता र असमानतालाई कतिपय कथा निर्माणको आधार बनाएको देखिन्छ । अतः कथाकार शर्मा विसङ्गतिवादी कथाकारका रूपमा समेत देखिन्छन् । यसको साक्ष्यका रूपमा "प्रतिशोध" कथाको प्रस्तुत अंशलाई लिन सकिन्छ :

‘छिः छि ! सुन्दा पनि घृणा लागेर आयो । थुक्क ! शेखर, तँ यतिसम्म निच मान्छे रहेछस् भन्ने कुरा मैले कल्पनासम्म गरेको थिइनँ । तेरो सफेद अनुहारभित्र यति कालो लत्पतिएको रहेछ । अब मेरो जिन्दगी त विगारिस्-विगारिस्, तँलाई पनि चैनले बाँच दिनेछैन मैले’ (प्रतिशोध, पृ. २३) ।

२.२.७ व्यङ्ग्यात्मक चेतनाले भरिएका कथा लेख्ने कथाकार

कथाकार शान्ति शर्माले समाजमा देखापरेका अनेक नराम्रा पक्षहरूलाई व्यङ्ग्यात्मक रूपमा पनि आफ्ना कथाहरूमा देखाएकी छिन् । शर्माका व्यङ्ग्यात्मक कथाहरूले मूलतः सहरिया र ग्रामीण जनजीवनका विकृति, विसङ्गति र बिब्ल्याँटाहरूलाई नै कथावस्तुका स्रोतका रूपमा ग्रहण गरेकी छिन् । यसैक्रममा कथाकारले समाजमा भएका बेथितिहरूलाई व्यङ्ग्यको माध्यमबाट जनजीवनका व्यथा र पीडालाई उद्घाटन गरेकी छिन् भने युवाहरूको मन दूषित र दुर्गन्धित हुँदै जानु अनि नारीहृदयका बाध्यता, विवशता, विक्षिप्तता र नैतिक मूल्य, मान्यताका विकृत स्वरूपलाई पनि अभिव्यक्त गरेकी छिन् । शर्माका कथाहरूमा आएका गाउँ र सहरका परिवेशमा देखिएका विकृतिलाई देखाइएको छ । खराब तथा नैतिक आचरण ठीक नभएको नेपाली समाजको दुश्चरित्रतालाई पनि उनका कथाहरूमा देखाइएका छन् । नेपाली समाजका बेथिति, विकृति, विसङ्गति, अनियमितता र असङ्गतिलाई पनि उनका कथामा विभिन्न बिम्ब तथा प्रतीकहरूका माध्यमबाट अभिव्यक्त गरिएको छ भने भाषा पनि व्यङ्ग्यात्मक बनेको छ । अभिव्यक्ति अत्यन्त सशक्त, भाषाप्रयोगमा सरलता र सशक्तता देखिन्छ । जस्तै :

स्वास्ती मरेको पैंतालीस दिन पुग्नै भ्याएको थिएन । एक रात उसले सपना देख्यो - छरछिमेकी मिलेर धमाधम केटी खोजेर ल्याए । एउटी रहिछ बिहे गर्नेवित्तिकै लोग्ने परदेश लागेको तर चारपाँच वर्षसम्म पनि फर्केर नआएको । बाटो कुर्दाकुर्दै थकित भएर अब जो भेटे पनि लान्छु भन्ने पाए यो घरको कर्कस सहेर बस्दिनँ भन्नेमा पुगेकी रहिछ । हतार-हतारमै मन्दिरमा सिन्दूर हाल्न लगाए । शङ्करको खुसीले भुइँमा खुट्टा रहेन (पर्खाल, पृ. ९६) ।

यसरी नै पहिलो प्रेमिकाको एक साक्ष्यलाई पनि प्रस्तुत गरिएको छ :

‘मैले यो नाटक रहरले गरेकी होइन । फेसबुकको मोहमा परेपछि आफ्नै स्वास्तीलाई पनि ठम्याउन नसक्ने श्रीमान्को परीक्षा लिएकी । अनि बिहे गर्ने हैन त ?’

सविनाले हाँसोको स्वरमा भनी (फेसबुक र श्रीमान्, पृ. ७५) ।

२.३ सारांश तथा निष्कर्ष

वि.सं. २०५२ मा “आमाको माया” शीर्षकको कथा प्रकाशन गरी नेपाली साहित्य जगत्मा कथाविधाको माध्यमबाट प्रवेश गरेकी साहित्यकार शान्ति शर्माले साहित्यका प्रायः सबैजसो विधामा कलम चलाए पनि मूलतः उनी कथाकारका रूपमा देखिएकी छिन् । करिब पच्चिस वर्षे साहित्यिक यात्रामा कथा, कविता, गीत, गजल, निबन्ध, उपन्यास आदिमा उनले कलम चलाएको भए तापनि पुस्तकाकार रूप भन्ने कथाविधाले मात्र प्राप्त गरेको छ । कथाबाहेकका अन्य विधाका रचनाहरू भन्ने फुटकर रूपमा मात्र प्रकाशित भएको देखिन्छ । उनको पहिलो पुस्तकाकार कृति *पहिलो प्रेमिका* (२०६८) र दोस्रो *ग्रिन टावेल* (२०७७) गरी दुईवटा कृतिहरू प्रकाशित छन् । *पहिलो प्रेमिका* कथासङ्ग्रहमा सत्रवटा कथाहरू सङ्गृहीत छन् भने *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहभित्र पन्ध्रवटा कथाहरू सङ्गृहीत छन् ।

सुरुदेखि हालसम्म एउटै मान्यतामा रहेर साहित्य रचना गर्ने शर्माको कथालेखन वर्तमानका मानवका अव्यवस्थित, विशृङ्खलित जीवनभोगाइका घटना र आफू अनि आफ्नो समाजले देखे-भोगेका सामाजिक विषयवस्तुहरूमा आधारित रहेका छन् । यिनका कथासङ्ग्रहहरूमा रहेका कथाहरूमा छरिएका लेखकीय मूल्य सारसङ्ग्रह गर्दा सामाजिक यथार्थवादी कथाकार, मनोवैज्ञानिक यथार्थवादी कथाकार, समसामयिकता बोध भएकी कथाकार, नारीवादी कथाकार, संवादात्मक भाषाशैलीमा कथा सिर्जना गर्ने कथाकार, विसङ्गतिवादी कथाकार, व्यङ्ग्यात्मक चेतनाले भरिएका कथा लेख्ने कथाकारका रूपमा शान्ति शर्मा देखा पर्दछिन् । यिनी नेपाली कथाको आधुनिक कालको नवयुगमा देखापरेकी कथाकार हुन् । यिनका कथा रचनामा सरलता, नवीन प्रस्तुतिगत कला र नवीन शिल्प-शैलीको प्रयोग पाइन्छ ।

तेस्रो परिच्छेद

कथातत्त्वका आधारमा ग्रिन टावेल कथासङ्ग्रहको अध्ययन

३.१ विषयप्रवेश

कथा 'कथ' धातुबाट बनेको शब्द हो । यसले केही भन्नु भन्ने अर्थ दिन्छ । कथामा जीवनको कुनै एक मूल्यवान् क्षण वा घटनालाई व्यक्त गरिन्छ । कथाले कुनै एउटा विशेष कार्यस्थितिको निरूपण गर्दछ । कथामा पाठकको मन-मस्तिष्कलाई उक्तस्थिति, अनुभव वा घटनाको अखण्ड वा संश्लिष्ट प्रभाव उत्पन्न गर्नसक्ने एकै प्रसङ्गलाई नाटकीय ढङ्गले प्रस्तुत गरिन्छ । कथाकारले आफ्नो रचनामा कुनै पनि विशिष्ट घटनालाई सघन रूपमा कथावस्तु र चरित्रको माध्यमबाट चित्रित गरेर त्यसको अनुभूत सौन्दर्यबाट पाठकको मनलाई स्पन्दित गराउने कार्य गर्दछ । त्यसैले आजका कथाले पाठकका मनमा जुन ढङ्गले संवेदना उत्पन्न गर्न सकेको छ त्यति साहित्यमा अन्य विधाले सकेका छैनन् । कथाका संरचक तत्त्वहरूबाट कथाको निर्माण हुन्छ । कथावस्तु, चरित्र, संवाद, परिवेश, भाषाशैली, उद्देश्य र दृष्टिविन्दु यिनै संरचक तत्त्वका योगबाट कथाले सिङ्गो रूपाकृति प्राप्त गर्दछ (पौड्याल, २०७७ : पृ. १) भनी कथाको बारेमा व्याख्या गरेको पाइन्छ ।

साहित्यका विभिन्न विधामध्ये जुन व्यक्तिले कथा रचना गर्दछ त्यसैलाई नै कथाकार भनिन्छ । मानवीय जीवन भोगाइ र मानवीय संवेदनालाई भाषाको माध्यमबाट सौन्दर्यपूर्ण ढङ्गले अभिव्यक्ति दिनसक्ने कलाकारको नाम नै कथाकार हो । शान्ति शर्मा जीवन जिउने क्रममा प्राप्त विविध विषय/पक्षसँग सम्बन्धित आफ्ना अनुभव, अनुभूतिहरूलाई कथामा उतार्न खप्पिस छिन् । त्यसैले गर्दा उनलाई एक कथाकारको रूपमा चिन्न सकिन्छ । उनले आफ्नो साहित्यिक यात्राको थालनी पनि कथाबाट नै गरेकी र तुलनात्मक रूपमा उनीद्वारा लेखिएका साहित्यका अन्य विधाका सृजनाभन्दा कथाविधका सृजनाहरू परिमाणात्मक तथा गुणात्मक दुवै दृष्टिले बढी र उत्कृष्टसमेत देखिएकाले उनलाई मुख्य रूपमा कथाकार भन्न सकिन्छ । २०५२ सालदेखि नै कथा प्रकाशित गरी औपचारिक साहित्यिक यात्राको सुरुवात गरेकी शर्माका दुईवटा कथासङ्ग्रहहरू प्रकाशित भएका छन् । उनका कथासङ्ग्रहका कथाहरूको अध्ययन गर्दा नारीमनोविज्ञानमा आधारित र विविध सामाजिक विषयवस्तुको प्रयोग भएको देखिन्छ । वर्तमान समयमा समाजमा देखिएका विकृति, विसङ्गति, प्रेम, धोका,

व्यङ्ग्य, यौन तथा यौनजन्य परिस्थिति, रुढीवादी, अन्धविश्वास, जातीय विभेद आदिलाई नै उनले आफ्नो कथाको विषयवस्तु बनाएको देखिन्छ ।

३.२ कथाको सामान्य सैद्धान्तिक अध्ययन

विश्व साहित्यमा कथाविधा अत्यन्त लोकप्रिय विधाका रूपमा रहेको छ । कथाको प्रारम्भ मानव सभ्यताको विकाससँगै भएको पाइन्छ । मानव जीवनका विविध पक्षलाई अभिव्यक्ति दिने माध्यमका रूपमा कथाको प्रयोग गर्न थालिएको मानिन्छ । कथालाई रोचक ढङ्गले भन्ने र त्यसलाई ग्रहण गर्ने परम्पराको थालनी पनि धेरै अघिदेखि भएको पाइन्छ । प्राचीनकालदेखि नै कथा भन्ने परम्परा सुरु गरिएको यसको इतिहास अति नै लामो रहेको छ । सुरुमा कथालाई व्यक्त गर्ने प्रक्रिया जे-जस्तो रूपमा भए पनि कालान्तरमा यसलाई उपदेशात्मक तथा मनोरञ्जनात्मक ढङ्गले लिने तथा बुझ्ने गर्न थालियो । वर्तमान समयसम्म आइपुग्दा कथाले ज्यादै व्यापकता प्राप्त गर्‍यो । पूर्वीय तथा पाश्चात्य जगत्मा लोकपरम्पराबाट सुरु भएको कथाले एक सशक्त विधाको रूप धारण गर्‍यो । वर्तमानमा यसको व्यापकता तथा लोकप्रियतालाई हेर्दा साहित्यमा यसको महत्त्वपूर्ण स्थान रहेको तथ्यलाई अस्वीकार गर्न सकिँदैन (लामिछाने र लामिछाने, २०७४ : पृ. २) । यसबाट कथा साहित्यको सर्वलोकप्रिय विधा हो र यसको व्यापकता समाजमा धेरै रहेको देखिन्छ ।

एउटा सिङ्गो तथा पूर्ण कथा बन्नका लागि अन्वित हुने तत्त्वको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको पाइन्छ । आवश्यक तत्त्व बिना कथाको संरचना हुन सक्दैन । विविध तत्त्वहरूको मेलबाट सिङ्गो तथा अर्थपूर्ण कथाको सिर्जना हुन्छ । कथाको संरचनाका लागि आवश्यक तत्त्वहरूमा शीर्षक, कथानक, पात्र/चरित्र, परिवेश/वातावरण, दृष्टिविन्दु, भाषाशैली र उद्देश्यलाई लिन सकिन्छ । जसलाई निम्नानुसार व्याख्या गरिएको छ :

शीर्षक : लेखप्रसाद निरौलाका अनुसार संस्कृतको शीर्ष शब्दमा 'क' प्रत्यय लागेर बनेको 'शीर्षक' शब्दले टाउको, फेटा-पगरी वा शिरमा राखिने वस्तुलाई बुझाउँछ भनेका छन् । यस भनाइका आधारमा हेर्दा कुनै पनि कृति वा लेख-रचनाको शीर्षकले उक्त कृतिको मूल चुरोलाई सङ्केत गर्ने अर्थात् विषयवस्तुको बोध गराउने प्रमुख घटकका रूपमा शीर्षकलाई चिनिन्छ । पाठक वा अध्ययतामा शीर्षकले कृति वा रचनाको अध्ययन गर्न उसमा उत्सुकता जगाउने काम गर्दछ ।

त्यसैले शीर्षकलाई उक्त कृति वा रचनाको अनुहार पनि भन्न सकिन्छ । शीर्षक भनेको सम्बन्धित साहित्यिक कृतिविशेषको नामकरण हो । प्रत्येक कथाका सिरानमा सम्बन्धित कथालाई जे नाम दिइएको हुन्छ त्यही नै त्यसको शीर्षक हुने गर्छ । कथामा प्रयोग गरिएका विषयवस्तु, मुख्य घटना, प्रमुख पात्र, परिवेश, बिम्ब-प्रतीक प्रयोग आदि सबैसँग वा यी मध्ये कुनै एक वा दुईसँग सम्बन्ध राख्ने खालको शीर्षकको प्रयोग कथाहरूमा गरिएको हुन्छ । अतः कथाकृतिको शीर्षकप्रयोग सामञ्जस्यपूर्ण, उपयुक्त एवम् सार्थक हुनुपर्दछ । यति हुँदाहुँदै पनि कुनै-कुनै कथाको शीर्षक प्रयोग सम्बन्धित कथाका मुख्य कुरासँग वैषम्य राख्ने खालको वा सम्बन्धै नराख्ने खालको पनि हुन सक्छ (अवस्थी, २०६५ : पृ. ५) । अतः शीर्षक कुनै पनि कृति वा लेख-रचनाको महत्त्वपूर्ण एवम् नभइ नहुने घटकको रूपमा रहेको देखिन्छ ।

कथानक : कथानकलाई कथाको महत्त्वपूर्ण अवयव अथवा तत्त्वका रूपमा स्वीकार गरिन्छ । कुनै न कुनै रूपमा रहने यो कथानक कहींकहीं चाहिँ क्षीण वा भिनो रूपमा देखिन्छ, भने कहींकहीं चाहिँ सघन रूपमा देखिन्छ । कथाको संरचनाको दृष्टिले हेर्दा कथानक चाहिँ स्थूल तत्त्वभिन्न पर्दछ । यसभिन्न कार्य-व्यापार हुन्छ । कार्यव्यापार द्वन्द्वमा निर्भर रहन्छ । द्वन्द्वको अभावमा कथा बन्न सक्ने सम्भावना ज्यादै क्षीण हुन्छ । कथानक निश्चित योजनाका साथ अघि बढेको हुन्छ, अर्थात् कथानकमा आदि, मध्य र अन्त्यको क्रम मिलेर बसेको हुन्छ (लामिछाने र लामिछाने, २०७४ : पृ. ९) । कार्यकारण सम्बन्ध भएका घटनाहरूको वर्णन कथानक हो । कथानकको शाब्दिक अर्थ कथाको छोटो रूप हुन्छ । विशिष्ट अर्थमा साहित्यको कथात्मक रूप वा कार्यव्यापारको योजनालाई कथानक भनिन्छ । कथानक अङ्ग्रेजी 'प्लट' शब्दको पर्यायवाची शब्द हो । प्लट शब्दको अर्थ कपटयोजना वा षड्यन्त्र पनि हुन्छ । कथानकलाई आरम्भ, मध्य र अन्त्य शृङ्खलामा आबद्ध गरिन्छ । कथावस्तु कथाको आधारभूत तत्त्व भएकाले यसमा चरित्र, भाव वा विचार आदि समावेश हुन्छन् । कार्यकारण शृङ्खलामा आबद्ध भएका घटनावलीलाई कथावस्तु भनिन्छ । मौलिक, सम्भाव्यता र रोचकता कथावस्तुका गुण हुन् (पौड्याल, २०७७ : पृ. ४) । यस दृष्टिले कथावस्तुले पाठकहरूमा

कौतूहलता सृजना गर्छ । कथावस्तुको स्रोतका रूपमा इतिहास, पूराण, लोककथा वा दन्त्यकथा, समाज, स्वैरकल्पना आदि रहेका हुन्छन् । यिनै स्रोतहरूबाट कथा रचनाका लागि बीज ग्रहण गरेको हुन्छ र आफ्नो कल्पनाशक्तिको प्रयोग गरी उक्त बीजरूप कथानकलाई मांसलता प्रदान गर्दछ ।

कथानकको विषयवस्तु जे पनि हुन सक्छ । कथानकमा आदि, मध्य र अन्त्य सबै अङ्ग पुगेको छ भने त्यसलाई पूर्ण कथानक मानिन्छ । नेपाली साहित्य जगत्मा धेरैजसो कथानकको टुङ्ग्याउनीमा मिलन, संयोग र सुखान्तताको वर्चस्व अधिक रहे तापनि केही कथानक बिछोड, वियोग र दुःखान्ततामा टुङ्गिएको पनि पाइन्छ ।

पात्र/चरित्र : कथाकारले कथामा जीवनजगत्सम्बन्धी कुनै घटना, कार्य, विषय/विचार आदिलाई प्रस्तुत गर्न खडा गरेका प्राणधारी व्यक्तित्वहरूलाई नै पात्र भनिन्छ भने लिङ्ग, उमेर, कार्य, नैतिक प्रवृत्ति, स्वभाव आदिका दृष्टिले भिन्नभिन्न देखिने जस्तै : लिङ्गका आधारमा महिला/पुरुष, उमेरका आधारमा बाल, वयस्क, प्रौढ र वृद्ध, प्रवृत्तिका आधारमा दुष्ट, चरित्रवान् आदिको रूपमा रहेको छ । त्यही नै सम्बन्धित कथाको पात्रविधान हुनेगर्छ । कुनैकुनै कथामा मानवेतर प्राणीलाई पनि पात्रका रूपमा खडा गरिएको पाइनु सक्छ तापनि प्रायःजसो कथाहरूमा मानवीय प्राणीलाई नै पात्र बनाइएको हुन्छ (अवस्थी, २०६५ : पृ. ७) । यसैले कथामा सहभागी व्यक्तित्वहरूलाई नै पात्र वा चरित्र भनिन्छ ॥ पात्र वा चरित्र सजीव मात्र होइन निर्जीव भए पनि व्यक्तिसरह चित्रण गरिएको हुनसक्छ । पात्रले नै कथाका घटनाहरू वा प्रसङ्गहरूलाई अधि बढाउने कार्य गर्छन् । पात्र वा चरित्रलाई लिङ्ग, कार्य, प्रवृत्ति, स्वभाव, आसन्नता, आबद्धता, जीवनचेतना र परिवेशका आधारमा वर्गीकरण गरिन्छ । अतः पात्र वा चरित्रलाई कथाको अत्यन्त महत्त्वपूर्ण तत्त्वका रूपमा लिन सकिन्छ र यिनीहरूकै कार्यव्यापारले गर्दा कथानक अगाडि बढ्दै जान्छ ।

परिवेश/वातावरण : परिवेश कथाको स्थूल तत्त्व हो । कुनै घटना घटेको वा पात्र/चरित्रले कार्यसम्पादन गरेको स्थान, समय र वातावरणलाई परिवेश भनिन्छ ।

कथाकारले कथामा घटनाको वर्णन गर्नुपूर्व ती घटनाहरू कुन ठाउँमा, कुन समयमा घटेका हुन् र त्यो घटना घटेको ठाउँ र समयको वरिपरिको परिस्थिति कस्तो थियो वा छ भन्ने कुरा प्रस्तुत गरेको हुन्छ । यो प्रस्तुति कहिले कथाकार स्वयम्ले पनि समाख्यानात्मक विधिको माध्यमबाट गर्दछ भने कहिले दृश्यात्मक विधिद्वारा पात्रका माध्यमबाट गर्दछ । परिवेशको जीवन्त प्रस्तुतिले कथालाई यथार्थ र विश्वसनीय बनाउन सहयोग गर्दछ । परिवेशको चित्रणद्वारा पात्र वा चरित्रको मूल भावनाको चित्रण हुनु राम्रो मानिन्छ । कथाका घटनाहरू र पात्रहरू कुनै निश्चित ठाउँ र समाजबाट लिइएका हुन्छन् । पात्र वा चरित्रका कार्यव्यापारमा समाजको प्रतिबिम्बन भएको हुन्छ (ओभा, २०७६ : पृ. ७) । यसैले कथामा घटनाहरू जहाँ घट्छन्, पात्रहरूले जहाँ-जहाँ कार्य गर्छन् ती ठाउँ र घटना घटेको अनि कार्य गरेको समयलाई नै समग्रमा परिवेश भनिन्छ । अतः पात्रको चारित्रिक स्थितिलाई प्रष्ट पार्ने तथा पात्रगत क्रियाकलापलाई सघाउन परिवेश/वातावरणले सघाउ पुऱ्याउँछ ।

दृष्टिविन्दु : कथामा कथयिताले कथावाचनका लागि उभिन रोजेको ठाउँ र कथाको कथन गर्दा लेखकले पाठकप्रति लिने दृष्टिकोण नै दृष्टिविन्दु हो (बराल र एटम, २०६७ : पृ. ११) । कथाको वर्णन गर्ने व्यक्ति वा समाख्यातालाई नै दृष्टिविन्दु भनिन्छ । कुनै पनि कथा कसको आख्यान हो र त्यसलाई वर्णन गर्ने समाख्याता को हो भन्ने कुरा दृष्टिविन्दुले निक्यौल गर्दछ । कथाकारले आफ्नो अनुभूतिलाई सोभै कथामा आफै उपस्थित भएर बताउन पनि सक्छ र अरू कोही पात्रका माध्यमबाट पनि प्रस्तुत गर्न सक्छ । कथात्मक दृष्टिविन्दु (१) आन्तरिक र (२) बाह्य गरी दुई प्रकारका मानिएका छन् । आन्तरिक दृष्टिविन्दु केन्द्रीय र परिधीय गरी दुई प्रकारका हुन्छन् भने बाह्य दृष्टिविन्दु सर्वदर्शी, सीमित र वस्तुपरक गरी तीन प्रकारका हुन्छन् (श्रेष्ठ, २०६६ : पृ. ११) ।

भाषाशैली : कथाको अर्को अनिवार्य तत्त्वका रूपमा भाषाशैली रहेको छ । आफ्ना अन्तर्मनमा उब्जिएका भाव वा विचारलाई कथाकारले भाषाका माध्यमबाट अभिव्यक्त गरेको हुन्छ, त्यसैले भाषालाई अभिव्यक्तिको सशक्त माध्यम भनिन्छ । कथामा भएको कुनै भाव वा विचारलाई अभिव्यक्ति दिनका लागि भाषाका

माध्यमबाट कथावस्तुको प्रस्तुतीकरण गरिन्छ । भाषा जति राम्रो हुन्छ, अभिव्यक्ति पक्ष त्यति नै राम्रो हुन्छ । भाषालाई सुन्दर तथा मीठासयुक्त तुल्याउने काम शैलीले गर्दछ । आख्यानको गौरव भाषामा अन्तर्निहित हुन्छ । सूक्ष्मतत्त्वका रूपमा रहेको भाषाकै माध्यमबाट सम्प्रेषणीय कार्य सम्पन्न हुन्छ । त्यसैले यसको महत्त्व उच्च रहेको छ (लामिछाने र लामिछाने, २०७४ : पृ. १४) । कथा गद्य भाषामा लेखिन्छ । कथाको भाषा सरल, सहज र प्रवाहमय हुनुपर्छ । कथामा प्रयोग गरिने भाषामा हुनुपर्ने गुणहरू सरलता, प्रवाहात्मकता, आलङ्कारिकता, चित्रात्मकता, प्रतीकात्मकता, व्यङ्ग्यात्मकता, नाटकीयता, भावात्मकता आदि रहेका हुन्छन् ।

उद्देश्य : उद्देश्य कथाको अमूर्त तत्त्व हो र यो वैचारिक पक्षसँग सम्बन्धित हुन्छ । कथामा उद्देश्यअनुरूपको कथानक, परिवेश, भाव, बिम्ब, प्रतीक आदिको प्रयोग गरिएको हुन्छ । सामान्यतया कथाकारले कथामा दिन खोजेको सन्देशलाई नै कथालेखनको उद्देश्य भन्न सकिन्छ । यो कथाकारको जीवनदृष्टिसँग सम्बन्धित हुन्छ । उद्देश्य कथामा समग्रतामा प्रस्तुत भएको हुन्छ । कथाकारले नीतिचेतना, सुधारवादी भावना, यथार्थबोध, मनोवृत्तिको वर्णन, सौन्दर्यात्मक प्रभाव आनन्द आदि विभिन्न उद्देश्यले कथाको रचना गरेको हुन्छ (ओभा, २०७६ : पृ. ८) । कथालेखनका अनेकौँ उद्देश्यहरूमध्ये आफ्नो रुचिको उद्देश्यलाई कथाकारले अभिव्यक्त गरेको हुन्छ । कथाका प्रमुख उद्देश्यहरूमा मनोरञ्जन, शिक्षा, आनन्द, कुतूहलताको सृजना, हास्यसृष्टि, आदर्शको स्थापना, सुधारको चेतना, यथार्थ-चित्रण, जीवनदर्शनको अभिव्यक्ति, विकृति, विसङ्गतिको भण्डाफोर, मनोवैज्ञानिक वा मनोविश्लेषणको प्रस्तुति, व्यङ्ग्यात्मकता आदि रहेका हुन्छन् ।

उपर्युक्त कथातत्त्वमा केन्द्रित रही यस शोधपत्रमा कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहका कथाहरूको अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ ।

कुनै पनि साहित्यिक व्यक्तित्व वा स्रष्टाद्वारा सिर्जित कुनै पनि साहित्यिक सिर्जनाको विषयवस्तु, अभिव्यक्तिकला, अन्तर्वस्तु, शैलीशिल्प,, सिर्जना एवम् रचनाकलालाई क्रियात्मक स्वरूप प्रदान गर्ने विभिन्न वर्ग, क्षेत्र र समुदायको प्रतिनिधित्व गर्ने पात्रहरूको चयन, अन्तर्वस्तु, रचनाको ढङ्ग, ढाँचा, शैली र लेखकको लेखकीय उद्देश्य आदिको विशाल र

व्यापक परिवेशमा कृतिलाई अर्थ्याउने त्यसका अन्तर्वाह्य दुवै संरचनाको सर्वाङ्गपूर्ण अध्ययनलाई शोध-अनुसन्धानको क्षेत्रमा कृतिको कृतिपरक अध्ययन भनिन्छ । तर यस शोधपत्रमा भने कथाका कथातत्त्वभित्र आधारित रहेर *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको कथाहरूको अध्ययन गरिएको छ ।

यसप्रकारको अध्ययनको लागि कृति सर्वोपरि हुन्छ भने सर्जक वा स्रष्टा कृतिरचनाका साधकका रूपमा रहन्छन् । यस अध्ययनभित्रको मुख्य चासोको विषय पनि कृति नै हो । 'नेपाली साहित्यमा *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको योगदान' नामक प्रस्तुत शोधपत्रमा कृतिभित्रका विविध सन्दर्भ र विषयहरूलाई निम्नलिखित बुँदा र शीर्षकअन्तर्गत अध्ययन गरिएको छ । यस शोधकृतिमा सङ्गृहीत कथाहरूको कथासूची यसप्रकार रहेको छ :

१. आखिर ऊ पनि गई
२. प्रतिशोध
३. दोस्रो लोग्ने
४. मनकली
५. ग्रिन टावेल
६. कोख
७. मोह
८. पर्खाल
९. पीडक पत्नी
१०. प्रेमातङ्क
११. सहयात्रा
१२. सम्बन्धसूत्र
१३. कोभिड १९
१४. भत्किएको संसार
१५. पछुतो

यिनै कथाहरूलाई विधागततत्त्व (कथानक, पात्र/चरित्र, परिवेश/वातावरण, दृष्टिविन्दु, भाषाशैली र उद्देश्य) का आधारमा अध्ययन-विश्लेषण गरिएको छ।

३.२.१ आखिर ऊ पनि गई

कथाकार शान्ति शर्माको दोस्रो प्रकाशित कथासङ्ग्रह *ग्रिन टावेल* (२०७७) भित्र सङ्गृहीत पहिलो कथा “आखिर ऊ पनि गई” रहेको छ। यसलाई विधातत्त्वको आधारमा यसरी अध्ययन गरिएको छ :

कथानक

प्रस्तुत कथाको कथानकको आदि भागमा सहरमा हुर्के-बढेकी जया किशोरावस्थामा पुगेकी र एसएलसी उत्तीर्ण हुन नपाउँदैदेखि केटाहरूले पछ्याउने र प्रेमप्रस्ताव एवम् कतिले त बिहेकै प्रस्ताव पनि राखेका र अनेकतिरबाट माग्न आउन थालेको प्रसङ्ग (पृ. १) बाट कथानक अगाडि बढेको छ। यसका साथै एक शिक्षित परिवारकी छोरी जयाको रूप, गुण, शील, स्वभाव, चरित्र आदि सबै गुणले सम्पन्न भएको देखिन्छ। जयाकी आमा छोरीलाई “सबै शील-स्वभाव र गुणयुक्त हुनुपर्छ” (पृ. २) भनेर बारम्बार सिकाउँथिन् तर जयालाई भने छोरोले जे गरे पनि हुने, सबै दोषजति छोरीमान्छेले सहनुपर्ने, यस्तो विभेदको सामाजिक विधानप्रति नजानिँदो ढङ्गबाट विद्रोहको बीजारोपण भएको देखिन्छ। पच्चिस वर्षमा पाइला टेकेकी र स्नातकोत्तरसम्मको अध्ययन पूरा गरेकी जयाको बाबु-आमाकै इच्छा र सल्लाहअनुसार सगुनसित विवाह हुन पुग्दछ। विवाह भएको पाँच महिनापछि उनी गर्भवती हुन पुग्छिन् र गर्भमास पूरा भएपछि छोरी रुचिलाई जन्म दिन्छिन् (पृ. ७) र यसपछि कथानकले मध्यभागमा प्रवेश गर्छ।

पहिलो सन्तान भएकाले घरपरिवार खुसी नै देखिन्छन् तर पुरुषप्रधान समाज भएकोले परिवारको सौँच पनि पुरुषप्रधान नै रहेको हुनाले छोरो जन्मदा हुने खुसी, प्रफुल्लता परिवारमा छोरीको जन्म भएकाले त्यो देखिँदैन। छोरी सात वर्ष भएपछि जया फेरि गर्भवती हुन्छिन्। उनको चाहनाले हुन्थ्यो भने एउटी छोरी भए पुगेको थियो तर पुरुषप्रधान समाजमा सगुनलाई छोरो चाहिएको छ। दोस्रो गर्भ रहेको पाँच महिना पूरा भएपछि सगुनकी आमाको अभीष्टअनुरूप जयालाई अस्पताल लगिन्छ। अस्पतालमा आएकी सगुनकी आमा र सगुनको ढोकाबाहिर गरिएको कुराकानीबाट आमाकै आदेशानुसार परीक्षणको बहानामा भिडियो एक्सरे गराउने र यदि छोरी रहिछे भने गर्भपतन गराउने उद्देश्यले

परीक्षण गर्न ल्याएको प्रष्ट हुन्छ । जब जयाको गर्भमा फेरि पनि छोरी भएको स्पष्ट हुन्छ तब षड्यन्त्र गरी डाक्टरसँग कुरा मिलाएर गर्भको बच्चामा समस्या छ भन्ने देखाएर जयाको इच्छा विपरीत नै गर्भपतन गर्न लगाएको देखिन्छ (पृ. ११) । तर गर्भपतनको क्रममा अत्यन्त रक्तश्रावको कारण जयाको मृत्यु हुन्छ र सगुन जयालाई आँगालो हान्दै “आमाको आदेश मान्दा आज यो अवस्था आयो, म अब कसरी बाँच्ने ?” भन्दै रुन थाल्छ (पृ. १२) र कथानकको अन्त्य हुन्छ ।

समरेखीय कथानक ढाँचामा लेखिएको यो कथा छोरा र छोरीमा गरिने विभेद मात्र नभएर छोरीलाई गर्भदेखि नै खतरा छ, पाइला-पाइलामा छोरीमाथि अन्याय भएको छ, हिंसा भएको छ । हाम्रो पुरुषप्रधान समाजको सङ्कीर्ण सोचका कारण छोरी मान्छेको जीवन बर्बाद भएको छ । समाजमा नारीको शत्रु नै नारी भएको र नारीले भोग्नुपरेको बाध्यता र विवशतालाई अत्यन्त सशक्त ढङ्गबाट चित्रण गरिएको छ । यस कथाका माध्यमबाट कथाकारले नारी र पुरुषबीचको विभेदको अन्त्य गरी समतामूलक समाजको निर्माण गर्नुपर्दछ भन्ने चेतनाको विस्तार समाजमा हुनुपर्दछ भन्ने यथार्थवादी दृष्टिकोण यहाँ प्रस्तुत भएको छ ।

यस कथाको कथानकले हाम्रो पुरुषप्रधान समाजमा रहेको नारीप्रतिको हेय र नारीले नारीप्रति नै गर्ने शत्रुतापूर्ण व्यवहारका कारण कथाकी नायिका जयाको गर्भमा छोरी रहेकै कारण आफ्नो र बच्चा दुवैको ज्यानको नै आहुति दिनुपर्ने अवस्था सिर्जना हुनु र सगुनले आफ्नी प्राणप्यारीलाई गुमाउनु परेको पीडाको सजीव चित्रणले गर्दा *आखिर ऊ पनि गई* शीर्षक सार्थक हुन पुगेको देखिन्छ ।

पात्र/चरित्र

यस कथामा पात्र वा चरित्रको उपस्थिति धेरै देखिँदैन । यस कथाका केन्द्रीय पात्र जया र सगुन रहेका छन् भने जयाका आमा, बुवा, सगुनका आमा, बहिनी, छोरी रुचि, डाक्टर, नर्स गौण पात्रका रूपमा आएका छन् ।

(क) **जया** : जया कथाकी केन्द्रीय नारी पात्र हुन् । उनको जीवनको आरोह-अवरोहमा यो कथा केन्द्रित रहेको छ । शिक्षित परिवारकी रूप, गुण, शील-स्वभावले धनी र उच्चशिक्षा हासिल गरेकी सहरिया युवती हुन् जया । पच्चिस वर्षको उमेरमा सगुनसित विवाह भएकी जयाले पहिलो

सन्तानको रूपमा छोरी रुचिलाई जन्म दिन्छिन् र सात वर्षपछि दोस्रो सन्तान गर्भमा आएको पाँच महिना पूरा भएपछि स्वास्थ्य परीक्षण गराउन उनका श्रीमान् सगुनले अस्पतालमा लगेको अवस्थामा गर्भमा छोरी भएको थाहा पाएपछि उनको इच्छाविपरीत गर्भपतन गराउँछन् । गर्भपतनकै क्रममा अत्यधिक रक्तश्रावका कारण जयाको मृत्यु हुन्छ । जया प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, स्वभावका आधारमा गतिहीन, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गीय, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्ध पात्र हुन् ।

(ख) **सगुन** : सगुन यस कथाको दोस्रो केन्द्रीय पुरुष पात्र हो । सरल र सोभी, रूप, गुण र शील-स्वभावकी धनी, शिक्षित केटी जयासँग उसको विवाह हुन्छ । सगुन जयालाई असाध्यै माया गर्छ तर आमाको आदेश मान्दा आफ्नै प्यारी श्रीमती जयालाई गर्भपतनको क्रममा मृत्युको मुखमा पुऱ्याउँछ । जयाको मृत्युपश्चात् अत्यन्त शोक गर्छ र विलाप गर्दै डाँको छोडेर रुन्छ । कथा पढ्दै जाँदा कतै असत् पात्रजस्तो लागे पनि ऊ कथाको सत् पात्र हो । प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गीय, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्ध पात्र हुन् ।

(ग) **रुचि** : यस कथाको पात्र रुचि, जया र सगुनको पहिलो सन्तान हो । ममी खोज्दै अस्पताल पुगेकी रुचि बहिनी खेलाउन र उसलाई माया गर्न चाहने एक बाल पात्र हो । कथानकमा उसको भूमिका गौण रहेको छ । रुचिलाई कथानकबाट हटाएमा पनि कथानकमा खासै प्रभाव नपर्ने भएकाले मुक्त पात्र हुन् ।

(घ) **सगुनकी आमा** : कथानकमा गौण पात्रका रूपमा आएकी सगुनकी आमा बुहारी जयाले दोस्रोपटक पनि छोरी पाउँछे भन्ने डरले गर्भमा छोरी भए गर्भपतन गराउन छोरोलाई अनुचित सल्लाह दिने एक खल पात्र हो । प्रवृत्तिका आधारमा प्रतिकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गीय, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्ध पात्र हुन् ।

यसका साथै यस कथामा नेपथ्य पात्रका रूपमा डाक्टर र नर्सहरू आएका छन् । यिनीहरू क्षणिक समयको लागि आएर तत्क्षण नै हराएका छन् । यिनीहरूको कथानकमा खासै भूमिका नभएकाले गौण, नेपथ्य र मुक्त पात्र हुन् भन्न सकिन्छ ।

परिवेश/वातावरण

प्रस्तुत कथामा सम्पूर्ण संवादहरू नेपाली भाषामै भएकाले घटना वा कार्यव्यापार भएको स्थान कथामा नदिए पनि नेपालकै एक सहरी क्षेत्र भएको अनुमान गरिएको छ । सांस्कृतिक परिवेशका रूपमा जयालाई विवाहको लागि माग्न आएको परिवेश, जयाको विवाहको दिन आएका छन् भने स्थानीय परिवेशमा सगुनको घर, सुत्ने कोठा, अस्पताल, अस्पतालमा जयाको मृत्यु भएको कोठा, आफन्तहरू भेट्न आएको परिवेश रहेका छन् ।

दृष्टिविन्दु

यस कथामा बाह्यदृष्टिविन्दु अर्थात् तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ । केन्द्रीय चरित्रको रूपमा रहेकी जया पात्रको संवेगात्मक स्थितिबाट कथा अगाडि बढेको हुनाले बाह्य सीमित दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ ।

भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक र संवादात्मक भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको छ । अत्यन्तै सरल र सहज भाषाशैली प्रयोग गरिएको यस कथामा छोटो-छोटो वाक्यगठन भएको हुँदा अधिक मात्रामा क्रियापदको प्रयोग भएको पाइन्छ । कथामा प्रचुरमात्रामा निपात, अनुकरणात्मक शब्द, आगन्तुक शब्द, ठेट नेपाली शब्दका साथै आवश्यकताअनुसार उखान-टुक्काको प्रयोग गरिएको छ । खै, नि, रे, त, पोजस्ता निपातको प्रयोग हुनुका साथै ह्वात्तै, रनक्क, सुलुलु, चसक्क, टुसुक्क, ढसमस्स, च्वाप्प-च्वाप्प, भल्याँस्स, प्याच्च, फ्याट्ट, लल्याकलुलुक, पुटुस्स, भलमल्लजस्ता अनुकरणात्मक शब्द; डिभोर्स, मास्टर्स डिग्री, एबोर्सन, लन्ड्रीब्याग, टिभी, इन्च, डिफेक्ट, प्यासेन्ट, रिस्क, एक्सरेजस्ता आगन्तुक शब्द; तत्सम शब्दहरूमा धर्म, पीडा, मास, पति, पुत्र आदिको प्रयोग गरिएका छन् भने तद्भव शब्दहरूमा घर, महिना, छोरा, गाउँ, आँखा, आगो, कान, हात, मंसिर आदिको प्रयोग गरिएको छ । यसरी नै कि रुई, कि दुई, कि फुई (पृ. ४) जस्ता टुक्काले कथामा भाषिक मिठास भने काम गरेको छ ।

उद्देश्य

प्रस्तुत कथाले नारीको बाध्यता, विवशताका साथै पितृसत्तात्मक समाजमा छोरीलाई कुन दृष्टिले हेरिन्छ, भन्ने कुरालाई अभिव्यक्त गरेको छ । हाम्रो समाजमा नारी नै नारीका शत्रुका रूपमा रहेका हुन्छन् भन्ने कुरालाई बढी स्पष्ट रूपमा घरकी मूली नारी पात्र सगुनकी आमाका 'छोरा नभए स्वर्ग जान पाइँदैन, पिण्ड खान पाइँदैन' भन्ने गलत चिन्तनका कारण कथा दुर्घटित बन्न पुगेको छ र जयाको मृत्यु भएको छ । अतः नारीले नै नारीको मर्म नबुझ्दा घटन गएको नमिठो घटनाका माध्यमबाट समाज लैङ्गिक विभेदमुक्त हुन जरुरी छ र मात्र व्यक्ति समाज तथा समाज सुखी बन्न सक्छ । कतिको जीवन दुर्घटित बन्न पुग्दैन भन्ने सन्देश अभिव्यक्त भएको छ । यस कथाकी नायिका जया विवाहपश्चात् गर्भवती भई पहिलो सन्तान छोरी जन्माउन पुगेकी र दोस्रो सन्तान पनि छोरी नै भएको निश्चित भएपछि सासूआमा र श्रीमान् सगुनको इच्छाअनुसार आफ्नो इच्छा नहुँदा-नहुँदै पनि गर्भको बच्चाको पूर्ण विकास भएको छैन भन्ने भ्रम छोरेर जयालाई बाध्यात्मक रूपमा गर्भपतन गराउन लाग्दा उनले मृत्युवरण गर्न पुगेकी छिन् ।

यसरी कथाकारले प्रस्तुत कथामा सामान्य परिस्थितिबाट असामान्य परिस्थितिको सिर्जना गरी गर्भपतनको कारण मृत्युवरण गर्नुपरेको नारीको यथार्थतालाई कथावस्तुको मूलस्रोत बनाएकी छिन् । घटनाले नै कथाकारको कथालेखनको उद्देश्यलाई स्पष्ट पारेको छ ।

३.२.२ प्रतिशोध

“प्रतिशोध” शीर्षकको कथा कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टाबेल* कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूमध्ये दोस्रो कथा हो ।

कथानक

यस कथाको कथानकमा पात्रहरू ललिता र शेखरबीचमा विवाह भएको र विवाह गरेको केही समयपछि अमेरिका बस्दै आएको शेखर पुनः अमेरिका फर्किएपछि शेखरको साथबिना एकलै नेपाल बस्दा ललितालाई परेको वेदना र छटपटी सिर्जित परिस्थितिबाट पीडित भएकी र आफू पनि पति शेखरसँगै विदेश जाने र सँगै रमाउने (पृ. १३) इच्छाबाट अगाडि बढेको कथानक कथाको आदि भाग हो । शेखर अमेरिका फर्किएको केही समयसम्म आफ्नी श्रीमती ललितासँग फोन सम्पर्क र कुराकानी हुन्छ, विस्तारै सम्पर्क कम गर्दै गएर

पछि सम्पर्क नै नगर्नु, सञ्चो-बिसञ्चोसमेत पनि सोध्न छोड्नु, श्रीमती सुतिसकेपछि आमाबाबुसँग मात्र कुराकानी गर्नु आदि क्रियाकलापले शेखरको ऊप्रतिको स्नेह नक्कली थियो भन्ने स्पष्ट हुन गएको छ । शेखरले कतै आफूलाई भुलेर कोही अरूसँगै रमाउन खोजेको हो कि भनी ललितालाई शड्का लाग्नु, जसको कारण मन वेचैन हुनु, एक दिन बेलुकी सुतिसकेपछि आमाको मोबाइलमा शेखरको फोन आउनु, ललिताले ढोकामा बसी सुन्नु, शेखरले आफूलाई छोड्न लागेको र धोका दिएको वस्ताविकता उनलाई थहा हुनु, आत्महत्याको लागि नारायणीको पुलसम्म पुग्नु तर पुलबाट हाम फाल्नुअघि मर्नुभन्दा बहुलाउनु ठीक हो भन्ने सोच राखी उनी आत्महत्या नगरी घर फर्किनु (पृ. १९) कथानकको मध्य भाग हो ।

एउटा पुरुष पात्र शेखरमाथि विश्वास गरी आफ्नो सर्वस्व सुम्पेकी ललिताले क्षणिक स्वार्थको लागि र आमा-बुवाको इच्छा पूरा गर्न विवाहको नाटक रचेको शेखरलाई पशुभन्दा पनि नीच रहेको ठानेकी छिन् । मनमा अनेक तर्कनाका तानाहरू चलिरहेको बेला अचानक “शेखरले अमेरिकामा दोस्रो बिहे गरेछ भाउजू” (पृ. २२) भनी रमेशको फोन आउनु, शेखरको बानी नै यस्तै भएको र पहिले पनि इजरायली केटीसँग लागेको कुरा गर्नु, अहिले दुईवटा बच्चाकी आमासँग बिहे गरेको जानकारी रमेशबाट हुनु, ललिताले कल्पनासम्म नगरेको कुरा शेखरबाट हुनु, शेखरप्रति ललितालाई घृणा जाग्नु, अचानक ललिताभित्र दैवी शक्ति उम्लिएर आउनु, शेखरलाई सजिलै डिभोर्स नदिने र बहुविवाहको मुद्दा दर्ता गराई शेखरले गरेको अन्यायको विरुद्ध न्यायका लागि लडिरहनु, सासू-ससुरालाई फकाएर आफ्नो नाममा सम्पत्ति हात पार्नु, शेखरसँग प्रतिशोध साँध्ने र बदला लिने भावना ललितामा जागेपछि (पृ. २३) कथानकको अन्त्य हुन जान्छ । समरेखीय ढाँचामा संरचित यस कथाले पनि पुरुषप्रधान समाजका पुरुषहरूका ‘खुट्टा भए जुत्ता कति-कति’ भन्ने मानसिकतालाई उजागर गरेको छ । यस प्रकारको सोचले एउटी नारी कसरी विद्रोही बन्न पुगिन्छन् भन्ने कुराको दृढो प्रमाणको रूपमा नारी पात्र ललिता देखापरेकी छे ।

यस कथामा शेखरले ललितालाई विवाह गरेर ल्याएको केही समयपछि विदेश गएर अर्की आइमाईसँग विवाह गरी धोका दिएको छ । यस्तो अवस्थामा पुगेर आत्महत्या गर्न समेत तत्पर ललिताले आफूलाई सम्हालेर शेखरलाई बहुविवाहको मुद्दा दर्ता गराई आफ्नो नाममा सम्पत्ति पार्न सफल भएकीले कथाको शीर्षक “प्रतिशोध” सार्थक बन्न पुगेको प्रष्ट हुन्छ ।

पात्र/चरित्र

यस कथामा धेरै पात्र वा चरित्रको उपस्थिति गराइएको छैन । शेखर र ललिता कथाका प्रमुख पात्र हुन् भने रमेश सहायक पात्र हो । कथानकमा प्रस्तुत भएअनुसार अञ्जु, रमेशका आमाबाबु गौण पात्र हुन् भने शेखरले दोस्रो विवाह गरेकी महिला र उनका दुई बच्चाहरू नेपथ्यमा आउने पात्रहरू हुन् । यस कथामा प्रमुख पात्र ललिता, शेखर र रमेशको बारेमा मात्र निम्नानुसार चर्चा गरिएको छ :

- (क) **ललिता** : ललिता यस कथाको केन्द्रीय स्त्रीपात्र हुन् । उनकै सेरोफेरोबाट कथानक अगाडि बढेको छ । उनी सत्पात्र हो तर उनलाई आफ्नै श्रीमान्को कारण बदला र प्रतिशोधको भावनातिर डोच्याएको छ । आफ्नै श्रीमानबाट धोका पाएकी ललिता समस्यासँग भागेर होइन सङ्घर्ष गरेर अघि बढ्ने एक गतिशील पात्र हुन् । उनी विदेशमा बस्ने श्रीमान्ले अर्की श्रीमती ल्याएर त्यतै भुली घरकी श्रीमतीलाई बिसने नेपाली पुरुषको नकारात्मक सोचबाट पीडित महिला र वर्तमान खुला परिवेशले समस्यामा पर्न गएको नारीको प्रतिनिधि पात्र समेत हो । यिनी प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हुन् ।
- (ख) **शेखर** : शेखर यस कथाको केन्द्रीय पुरुष पात्र हो । ऊ अमेरिकामा बस्ने र त्यहीँको वातावरणमा रमाउने र मस्ती गर्ने, विवाहित श्रीमतीलाई भुल्ने र विश्वासघात गर्ने खराब चरित्रमा देखापरेको छ । आफ्नो घरलगाएत अरूको घरबारसमेत बिगारी दुई सन्तानको आमासँग विवाह गर्न पुगेको ऊ असत् र धोकेबाज पात्र हो । शेखर प्रवृत्तिका आधारमा प्रतिकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गीय, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हो ।
- (ग) **रमेश** : शेखरलाई गलत बाटोबाट सही बाटोतिर हिँडाउन प्रयास गर्ने र शेखरले अमेरिकामा गरेका कामहरू शेखरकी श्रीमती ललितालाई जानकारी गराएर सहयोग पुऱ्याउने रमेश एक सहायक सत्पात्र हो ।

परिवेश/वातावरण

प्रस्तुत कथाले घाँस, दाउरा, मेलापातजस्ता प्रसङ्गले ग्रामीण परिवेशको भल्को गराए पनि नारायणीको पुल, एयरपोर्ट, अमेरिकासम्मको प्रसङ्गले सहरी परिवेशको सङ्केत गरेको छ। अतः यस कथामा ग्रामीण र सहरी मिश्रित परिवेश आएको छ भन्न सकिन्छ।

दृष्टिविन्दु

कथामा कथयिताले कथावाचनका लागि उभिन वा बस्नलाई रोजेको स्थानलाई दृष्टिविन्दु भनिन्छ। यस कथामा कथयिता ललिताले घटना र पात्रको वर्णन गर्दा आफूलाई पनि कथाभिन्न संलग्न गरेकी हुनाले प्रथम पुरुष, आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ। कथयिताले 'म' पात्रको रूपमा उपस्थित भई कथा प्रस्तुत गरेकाले यस कथामा आन्तरिक दृष्टिविन्दु अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको पाइन्छ।

भाषाशैली

कथामा सरल र सहज भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको छ। वर्णनात्मक र संवादात्मक शैलीमा कथानक अगाडि बढेको छ। कथामा विभिन्न प्रकारका अनुकरणात्मक शब्द, आगन्तुक शब्द, ठेट नेपाली शब्द र उखान-टुक्काहरू प्रयोग गरी कथाकारले कथालाई सुललित र पठनीय बनाएकी छिन्। जिङ्गिङ्ग, चटक्क, टुनटुन, प्याट्ट, सलल, मगमग, थ्याच्च, जुरुक्कजस्ता अनुकरणात्मक शब्द, डिप्रेसन, सपिड, टिभी, डिभोर्स, म्यासेन्जर, भर्जिनिटी, एयरपोर्टजस्ता आगन्तुक शब्द, नदी, इच्छा, पीडा, स्मृति, दृश्य, केश आदि तत्सम शब्द, गाउँ, कपाल, रुख, दाँत, आँसु, कान, छोरी, ढोका, आमा, फूल, बगैँचा आदि तद्भव र मनको वह, कसैलाई नकह (पृ. १८) जस्ता उखान-टुक्काको प्रयोगले कथामा भाषिक मिठास बढाएको छ।

उद्देश्य

कथाका प्रमुख पात्रहरू ललिता र शेखर श्रीमान्/श्रीमती भएर पनि शेखरले ललितालाई धोका दिएको देखिन्छ। ग्रामीण परिवेशमा हुर्केकी ललिताको अमेरिकाजस्तो विकसित मुलुकमा रमाएको सहरिया पात्र शेखरसँग विवाह हुन पुग्छ। नेपाली संस्कार, संस्कृति, रीतिथिति र असल श्रीमतीको धर्म पूरा गर्ने ललितालाई शेखरले धोका दिएपछि ललिता मानसिक तनावमा डुब्न पुगेकी छे। समाजमा कसैले पनि आफ्नो धर्म, संस्कृति र विश्वासलाई घात गरेर, आफ्नो पारिवारिक मूल्य र मान्यतालाई भुलेर कुवाटोमा लाग्नु हुन्न

भन्ने सन्देश दिने उद्देश्यले लेखिएको र वर्तमान समयमा आधुनिकताको रूपमा विभिन्न विकृति र विसङ्गतिले हाम्रो समाज आक्रान्त बन्दै गएको, युवा जमात लौरो भनेर सर्प समातेजस्तै गरी विभिन्न समस्यामा फस्दै गएको र यस्ता समस्याले समाजलाई अझ रूग्ण बनाउँदै लैजाने, अस्वस्थ चिन्तनले नेपाली समाज अझ विकृत बन्दै जाने भएकाले यसबाट बच्नुपर्दछ भन्ने सन्देश प्रस्तुत कथाका माध्यमबाट व्यक्त भएको छ ।

यसरी कथाकारले यस कथामा एकजना मानिसले बाटो विराएर कुमार्गमा लाग्दा त्यसले के-कस्तो परिस्थितिको सिर्जना हुन्छ, र त्यसका कारण परिवारका सदस्यले कसरी, के र कस्ता दुःख तथा कष्ट भोग्नुपर्छ, परिवारको अवस्था कस्तो हुन जान्छ भन्ने प्रसङ्गलाई कथाको माध्यमबाट कथाको उद्देश्यलाई प्रष्ट पारेकी छिन् ।

३.२.३ दोस्रो लोग्ने

कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूमध्ये “दोस्रो लोग्ने” तेस्रो कथा हो ।

कथानक

यस कथाका प्रमुख पात्रहरू सुरक्षा र आलोक प्रेमिका र प्रेमी हुन् । उनीहरू बीचमा असाध्यै गहिरो प्रेम भए पनि आमाबुवाको इच्छानुसार विदेश बस्दै आएको सम्राटसँग सुरक्षाको विवाह हुनु, विवाह भएको केही समयमै सम्राट विदेशमै फर्कनु, विदेशकै रमभूमिमा भुल्नु, सुरक्षाप्रति खासै चासो नराख्नु, यता घरमा सुरक्षालाई सम्राटप्रति शङ्का जाग्नु, एक रात सुरक्षाले सपनामा आलोकसँग प्रेम र विवाहसम्बन्धी विभिन्न तर्क-वितर्कहरू भएको स्वप्न दृश्य (पृ. २५) बाट अगाडि बढेको कथानक कथाको आदि भागको रूपमा रहेको छ ।

लामो समय अर्थात् तीन वर्षसम्म सम्राट घर नफर्किनु, घर, परिवार र श्रीमतीप्रति कुनै जिम्मेवारी नदेखाउनु, सुरक्षाको मनमा सम्राटप्रति वितृष्णा बढ्दै जानु र पहिलो प्रेमी आलोकको स्मृति बढ्दै जानु र ऊप्रतिको माया मनमा भन् प्रबल हुँदै जानु, आलोकलाई म्यासेज पठाएर भेट्न जानु, माया-प्रेमको वार्तालाप हुनु, सुरक्षाको बिहे भए तापनि आलोकको मनभरि सुरक्षाकै माया हुनु र एकले अर्कोलाई स्वीकार्ने निर्णयमा पुग्नु कथानकको मध्य भाग हो । यसै गरी सुरक्षा र आलोक एकले अर्कोलाई जीवनभरि बलियो साथ दिने आँट गरेर बसको यात्राबाट पोखरा पुग्नु (पृ. ३६), पोखरामा पुगी त्यहीँको

विन्द्यवासिनी मन्दिरमा आलोकले सुरक्षाको सिउँदो भरिदिनु, दुवैले एक-अर्काको साथ नछोड्ने बलियो प्रण गर्नु र सुरक्षाले अन्तर्हृदयदेखि नै आलोकलाई दोस्रो लोग्नेका रूपमा स्वीकार गरेको अवस्थामा कथाको कथानक अन्त्य हुन्छ । समरेखीय ढाँचामा संरचित यस कथाले हाम्रो समाजका पुरुषहरूले महिलाको पवित्र प्रेम र समर्पणलाई कमजोरी ठान्ने, महिलालाई उपभोग्य वस्तु सम्झ्ने, उपभोगवादी दृष्टिकोणको अन्त्य नभए यसरी नै नारीहरूले पनि अर्को विकल्प खोज्न बाध्य हुन्छन् भन्ने कुरालाई कथाको माध्यमबाट व्यक्त गरिएको छ ।

आमाबाबुको इच्छाअनुसार विदेशमा बस्ने व्यक्तिसँग विवाह हुनु र विवाह भएको केही समयमै ऊ फर्किएर आफ्नी श्रीमतीलाई बिर्सने र विदेशमै रमाउने प्रवृत्तिले पुरुषले गरेको अन्यायको विरोधमा महिलाले पनि दोस्रो विवाह गरी हाम्रो समाजको पुरुषप्रधान संस्कृतिको विरोध गर्न सफल हुनुले महिला पनि पुरुषभन्दा कम छैनन् भन्ने उदाहरण कथाकारले कथाको प्रमुख नारी पात्र सुरक्षाको माध्यमबाट प्रस्तुत गरिएकाले कथाको शीर्षक “दोस्रो लोग्ने” ले सार्थकता पाएको छ ।

पात्र/चरित्र

कथामा कुनै प्रकारको भूमिका खेल्ने व्यक्तिलाई चरित्र वा पात्र भनिन्छ । यस “दोस्रो लोग्ने” कथामा धेरै पात्र वा चरित्रको चित्रण गराइएको छैन । सुरक्षा, आलोक र सम्राट प्रमुख पात्र हुन् भने मिलन, सासूआमा, सुरक्षाका आमाबाबु कथाका गौण पात्रहरू हुन् ।

(क) **सुरक्षा** : सुरक्षा यस कथाको प्रमुख स्त्रीपात्र हुन् । सुरक्षाले वरिपरि रहेर कथाको कथानक अगाडि बढेको छ । सम्राटसँग विवाह हुन पुगेकी सुरक्षाको साँचो र चोखो माया आलोकसँग छ । “मलाई केही भन्ने अनुमति दिन्छौ भने म आफ्नो यथार्थको भारी तिमीमा बिसाउने छु, आलोक ! सुन, मेरो तिमीप्रतिको प्रेम पनि कहाँ पोखरीजस्तो दूषित थियो र ? तर मेरो नियति भनूँ कि के, मेरो लगनगाँठो अर्कैसँग गाँसियो । त्यो पनि निकै गुपचुपसँग । मैले जन्म दिने बाबुआमाको चाहनालाई मान्न सकिनँ । त्यो मेरो विवशता थियो । हो, म तिमीलाई हृदयदेखि नै प्रेम गर्छु तर मलाई माफ गरिदेऊ आलोक ।” (पृ. ३०) भनेको प्रसङ्ग हेर्दा बाबुआमाको इच्छा पूरा गर्नमात्र बिहेको नाटक रचेको सम्राट परदेशमै

रमन र भुल्ल थालेपछि सुरक्षालाई सम्राटको घरमा बसिरहनु उचित लाग्दैन र आफ्नो प्रेमी आलेकलाई साथ दिएर दोस्रो लोगने स्वीकार गर्ने निर्णयमा पुगेकी एक नारी पात्र हुन् । सामाजिक संस्कारलाई हेर्दा सुरक्षाको कदम थोरै अस्वाभाविक लागे पनि आफ्नो प्रेमलाई अमर प्रेममा बदल्ने आँट गरेकी सुरक्षा कथाकी गतिशील पात्र हुन् । कथामा सुरक्षा प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गीय, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हुन् ।

(ख) **सम्राट** : सम्राट यस कथाको मुख्य पुरुष पात्र हो । ऊ विदेशमा बस्छ, सुरक्षसँग विवाह गर्छ र केही समयसँगै बसी फेरि विदेश जान्छ अनि उतै भुल्ल र घर, परिवार र अँगालोमा आएकी श्रीमतीलाई बेवास्ता गर्ने साथै जिम्मेवारीको बोध नभएको एक असत पात्र हो । सम्राट प्रवृत्तिका आधारमा प्रतिकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गीय, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हो ।

(ग) **आलोक** : आलोक यस कथाको केन्द्रीय पुरुषपात्र हो । उसको र सुरक्षाको बीच गहिरो प्रेम छ । सुरक्षाको भने इच्छाविपरीत अर्केसँग विवाह हुन पुग्छ र पनि सुरक्षाप्रतिको माया आलोकमा कमी भएको देखिँदैन । ऊ आफ्नो प्रेमलाई अमरप्रेम बनाउन चाहन्छ र विहे भइसकेकी सुरक्षालाई स्वीकारी जीवनभर साथ नछोड्ने कसम खाई असल प्रेमी बनेको एक उदाहरणीय सत्पात्र हो । आलोक प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गीय, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हो ।

परिवेश/वातावरण

यस कथामा स्थानगत परिवेशमा सहरी गेष्ट हाउसको कोठा, सम्राटको घर, कोठा, समुद्रको किनार, पार्क, क्लब र बारहरू, माछा पोखरी आएका छन् भने सांस्कृतिक परिवेशअन्तर्गत विन्द्यवासिनी मन्दिर, त्यहाँ देखिने विवाहको रमभूमको दृश्य आएका छन्

यसरी नै अन्य परिवेशमा बसको यात्रा, बाल्यकालमा खेलेको भाँडाकुटी खेल आदि रहेका छन् ।

दृष्टिविन्दु

यस कथामा कथयिता सुरक्षाले घटना र पात्रको वर्णन गर्दा आफूलाई पनि कथाभित्र संलग्न गरेकी हुनाले प्रथम पुरुष आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ । कथयिताले 'म' र 'हामी' का माध्यमबाट कथा प्रस्तुत गरेको हुँदा यस कथामा आन्तरिक दृष्टिविन्दुअन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरिएको छ ।

भाषाशैली

वर्णनात्मक र संवादात्मक भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको प्रस्तुत कथामा मनोवाद तथा एकालाप्य शैली पनि अपनाइएको छ । अत्यन्तै सरल र सहज भाषाशैली प्रयोग गरिएको यस कथामा अधिकांश वाक्यगठन छोटो-छोटो छन् । खै, त, निजस्ता निपातको प्रयोग हुनुका साथै भनन्न, खड्ग्रड्ग, घुटुघुटु, भन्यामभुरुम, जुरुक्क, भल्याँस्स, थरर, ढकमक्कजस्ता अनुकरणात्मक शब्द, गेष्ट हाउस, फोन, म्यासेन्जरजस्ता आगन्तुक शब्द, इच्छा, धैर्य, नेत्र, रक्षा, पीडा, अग्नि, नदी, स्मृति, अश्रु जस्ता तत्सम शब्द, सपना, पुस, आँसु, आँखा, माछा, चरा जस्ता तद्भव शब्दको प्रयोगले कथामा भाषिक मिठास भरेको छ ।

उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा प्रयुक्त पात्रहरू सुरक्षा र आलोक प्रेमी र प्रेमिका भए तापनि आमाबाबुको इच्छाअनुसार सुरक्षाको विवाह सम्राटसँग हुन पुगेको देखिन्छ । सम्राट भने सुरक्षालाई साँचो अर्थमा माया गर्दैन र यौनस्वार्थ पूरा गरी विदेशतिरै पलायन हुन पुग्छ । यता लोग्नेबाट परित्यक्त जस्तै बन्न पुगेकी सुरक्षा पुनः आलोकतर्फ आकर्षित बन्न पुगेकी छ र विवाह समेत गरी दोस्रो लोग्नेको रूपमा आलोकलाई स्वीकार गरेकी छ । यो कथा मायामा स्वार्थ हुनुहुँदैन, हरेक आमाबाबुले आफ्ना छोराछोरीको इच्छा, चाहना र भावनालाई राम्ररी बुझ्नुपर्दछ र विवाह सामाजिक, सांस्कृतिक रीतिरिवाज भए तापनि जबर्जस्तीको वा इच्छा विपरीतको बन्धन होइन, यो त चोखो माया, प्रेम र पवित्र दुई आत्माको मिलनको रूपमा देखिनुपर्दछ साथै धोकेबाज र स्वार्थीहरू हिँड्ने बाटोमा कहिल्यै लाग्नु हुन्न भन्ने सन्देश दिने उद्देश्यले लेखिएको सामाजिक तथा समसामयिक विषयवस्तुमा आधारित कथाको रूपमा रहेको छ ।

यसरी कथाकारले यस कथामा आमाबाबुले छोराछोरीको इच्छा र चाहना नबुझी बाहिरी आडम्बर र देखावटीको भरमा राम्ररी चिन्दै नचिनी, बुझ्दै-नबुझी विवाहजस्तो व्यक्तिको जीवनलाई नै प्रभावित पार्ने गम्भीर विषयमा समेत जसको जीवन हो उसको चाहना विपरीत आफ्नै निर्णय र इच्छाअनुसार गराइएको विवाह सफल हुन सक्दैन, त्यो सपनाजस्तो मात्र हुन जाने कुरा व्यक्त गर्नु कथाको उद्देश्य रहेको देखिन्छ । यसका साथै प्रेममा पवित्रता, त्याग, समर्पण र विश्वासको भावना हुनु जरुरी छ भन्ने सन्देश आलोक र सुरक्षा बीचको प्रेमप्रसङ्गबाट व्यक्त गर्न खोजिएको छ ।

३.२.४ मनकली

कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टाबेल* कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथामध्ये “मनकली” चौथो कथा हो ।

कथानक

यो कथा कथाकी प्रमुख पात्र मनकलीले आफ्नो जीवनयात्राको क्रममा भोग्नुपरेको दुःख-सुखको घटनालाई लिएर लेखिएको कथाको रूपमा रहेको छ । मनकली ग्रामीण बस्तीमा बस्ने धनीरामकी श्रीमती हुन् । धनीराम श्रीमतीलाई असाध्यै माया गर्छ । उनीहरूका स-साना छोराछोरीहरू पनि छन् । घरको मूली उही धनीरामको दस दिनसम्मको भुङ्गेज्वरोको कारण मृत्यु हुन पुग्छ । यसै त गरिब मनकली लोग्नेको मृत्यु पश्चात् भन रुग्न र क्लान्त बन्न पुगेकी छ । मनकलीका दिनहरू दुःखमा बित्दै छन् । पितृऔशीको दिन परेको धनीरामको श्राद्धमा घर लिपपोत गरी सबै चेलीबेटीहरूलाई बोलाएर र बोलाएकाहरू सबै आई धनीरामको नामको प्रसाद खाएर आ-आफ्नो बाटो लागेको (पृ. ३७) प्रसङ्गबाट कथानक अगाडि बढेको छ । यी कथानकका आदि भाग हुन् ।

धनीराम छुञ्जेल मनकलीलाई कुनै दुःख थिएन । एक-आपसमा ख्याल-ठट्टा, सानोतिनो ठाकठुकबाट उनीहरूको मायाको बन्धन भन् बलियो भएको थियो । धनीराम कमाएर ल्याउँथ्यो, माछा मारेर ल्याउँथ्यो, मनकली पकाएर परिवारलाई खुवाउँथी । सुख-दुःखका दिनहरू बितिरहेकै थिए । धनीरामको मृत्युपछि छोराछोरीको लालन-पालन र घरको सम्पूर्ण अभिभारा मनकलीमा आयो । बिस्तारै घाउ पूरानो हुँदै गयो । आफन्त र छरछिमेकी पनि पर हुन थाले । रामलखनबाहेक आराम, बिराम र सञ्चो-बिसञ्चो सोध्ने पनि कोही

नहुनु र उही रामलखनसँग मनकलीलाई अनेकथरी आरोप र लाञ्छना लाग्नथाल्नु (पृ. ४४) कथाको मध्यभाग हो ।

एकदिन मकैबारीमा घाँस काट्ने क्रममा गाउँको एकजना भाँक्री वा जान्नेले मनकलीसँग बलपूर्वक यौनसम्पर्क गर्न खोज्छ तर मनकलीले प्रतिकार गर्दा ऊ त्यहाँबाट भाग्नु पुग्छ । धनीराम मरेको छ महिनापछि गाउँमा महामारी फैलिएर घर-घरमा मानिसहरू विरामी हुन्छन्, देवीदेवता रिसाएर यस्तो भएको हो कि भन्ने ठानेर गाउँमा जान्ने (भाँक्री) लाई बसाउँदा जान्नेले मनकलीसँग बदला लिन मनकलीलाई बोक्सी भएको आरोप लगाउँदै गाउँलेहरू मनकलीमाथि सबै मिली अमानवीय व्यवहार गर्न पुग्छन् । यस्तो समयमा रामलखनले मनकलीलाई सहयोग गर्न खोज्छ तर गाउँलेहरू सबै मिलेर उसलाई थुन्छन् । मनकलीलाई मार्नेसम्मको योजना बनाउनु, यस्तो विषम परिस्थितिमा मनकली आफू र आफ्नो सन्तानको रक्षाका निमित्त भाँक्रीको नजिक राखिएको खुकुरी लिएर रणचण्डी बनी प्रतिकारको प्रयास गरेपछि भाँक्री लगायत गाउँलेहरू भाग्नु र इन्स्पेक्टर राम चौधरीले मनकलीलाई स्यावासी दिनु, भाँक्रीले आफ्नो अपराध कबुल गरेपछि भोलिपल्ट सारा गाउँलेले मनकलीसँग माफी मागेसँगै घटना साम्य हुन्छ (पृ. ४९) र कथाको कथानक अन्त्य हुन्छ ।

मनकली आफ्नो श्रीमान् धनीरामको मृत्युपश्चात् अत्यन्त दुःखमा पनि सत्यमा रही असत्य, अन्याय र विकृतिको विरुद्धमा एकलै लड्ने आँट गर्नसक्ने एक असल नारी र कथाकी सत्पात्र एवम् गतिशील पात्र हुन् । पात्र मनकलीकै नामबाट कथाको शीर्षक पनि रहन गएकोले शीर्षकले सार्थकता पाएको छ ।

पात्र/चरित्र

कथाको कथानक पूरा गराउन वा कथामा घट्ने घटनाहरू घटाउन प्रयोग गरिने व्यक्ति नै पात्र वा चरित्र हुन् । यस “मनकली” कथामा धेरै पात्रहरूको उपस्थिति गराइएको छैन । मनकली, धनीराम र रामलखन मुख्य पात्र हुन् भने हरिकृष्ण, राम चौधरी, भाँक्री र गाउँलेहरू कथाका सहायक पात्र हुन् । कथामा रहेका केही प्रमुख पात्रहरूको चरित्रचित्रण निम्नानुसार गरिएको छ :

- (क) **मनकली** : मनकली यस कथाकी केन्द्रीय स्त्रीपात्र हुन् । मनकलीकै केन्द्रियतामा कथाको कथानक अगाडि बढेको छ । मनकली एउटा

ग्रामीण थारू बस्तीकी हिम्मत र आँट भएकी सत्यवादी नारी हुन् । मनकली लिङ्गका आधारमा स्त्री, कार्यका आधारमा प्रमुख, प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आवद्धताका आधारमा बद्ध पात्र हुन् ।

(ख) **धनीराम** : धनीराम यस कथाको केन्द्रीय पुरुष पात्र हो । अत्यन्त मेहनती, सिधा र सरल, श्रीमतीलाई निकै माया गर्ने धनीरामको पूरानाम धनीराम महतो हो । उसको केही दिनको ज्वरोको कारण मृत्यु हुन्छ । आफूले दुःख खपेर भए पनि परिवारलाई सुखमा राख्न चाहने धनीराम यस कथाको सत्पात्र हो । धनीराम लिङ्गका आधारमा पुरुष, कार्यका आधारमा प्रमुख, प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आवद्धताका आधारमा बद्धपात्र हो ।

(ग) **रामलखन** : श्रीमतीले छोडेकी र एकलो जीवन बिताइरहेको रामलखन धनीरामको मृत्यु भएपछि एकल बनेकी मनकलीलाई अन्तर्मनदेखि माया गर्ने पात्रको रूपमा रामलखन देखापरेको छ । मनकलीलाई सहयोग पुऱ्याएर उसको साथ लिन पनि रामलखनले चाहेको देखिन्छ तर मनकलीले धनीरामकै सतमा रहेर उसको सन्तान हुर्काउँछु भनेपछि रामलखन पछिहटेको देखिनाले ऊ यस कथाको सहयोगी र सत्पात्रको रूपमा देखापरेको छ । ऊ लिङ्गका आधारमा पुरुष, कार्यका आधारमा सहायक, प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आवद्धताका आधारमा बद्ध पात्र हो ।

परिवेश/वातावरण

प्रस्तुत कथामा ग्रामीण थारू परिवेश रहेको छ । स्थानगत परिवेशअन्तर्गत राप्ती खोला, जङ्गल, सानो थारूबस्ती, आँगन, अँगोनो, धनीरामको घर, मकैबारी आएका छन् भने सांस्कृतिक परिवेशअन्तर्गत भारफुक, जान्ने (भाँक्री) बसाउनु, पितृऔँशी, श्राद्ध, खिचरा पर्व

(माघी), यमोसा आदि आएका छन् भने समयगत परिवेशमा चकमन्न रात, धनीराम र मनकलीको प्रेम, धनीरामलाई ज्वरोले सताएको, धनीरामको मृत्यु, मनकलीको पीडा, दुःख, शरदयाम, गाउँमा महामारी, भाँक्रीको फट्याइँ, मनकलीलाई बोक्सीको आरोप, रामलखनलाई थुनेको अवस्था, मनकलीबाट भाँक्री र अन्धविश्वासी गाउँलेमाथि प्रतिकार, गाउँले र भाँक्री भाग्नु, प्रहरी र इन्स्पेक्टरको उपस्थिति, गाउँलेहरूले मनकलीसँग माफी माग्नु आदि रहेका छन् ।

दृष्टिविन्दु

मध्यम आकारमा संरचित यस कथामा प्रमुख चरित्रको रूपमा रहेकी मनकली पात्रको संवेगात्मक स्थितिबाट कथा अगाडि बढाइएको हुनाले बाह्य सीमित दृष्टिविन्दु अर्थात् तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ ।

भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक र संवादात्मक भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको छ । सरल र सहज भाषाशैली भएर पनि कतिपय सन्दर्भहरूमा थारू भाषामा अनुवाद गरेर उल्लेख गरिएको छ । 'अँगोनामा पातलो खोले बसाली' (पृ. ३७) जस्ता छोटोछोटो वाक्यहरूको प्रयोग भएको देखिन्छ । क्यारे, नि, त जस्ता निपातको प्रयोग हुनुको साथै भन्ट्याड-भुन्टुड, क्वाप्पै, खुरुक्क, जय्याक-जुरुक, भुतुक्क, थरथर, सिरिङ्ग, खुरुखुरु, टुप्लुक्कजस्ता अनुकरणात्मक शब्द, यमोसा, बाढनी, खिचरा पर्व जस्ता थारू भाषाका शब्दहरू, ब्लाउजजस्ता आगन्तुक शब्द, निद्रा, पीडा, पञ्च, पत्नी, पुरुष जस्ता तत्सम शब्द, छोराछोरी, आगो, माछा, आँखा जस्ता तद्भव शब्द; होरहा, बाढनी, यमोसा, चिचर, धनियाक, खिचरा जस्ता थारू भाषा शब्दहरू र हुनेहार दैव नटार (पृ. ३८), ... न्यानो भनेभैँ (पृ. ३९), साग र सिस्नु खाएको वेश आनन्दी मनले (पृ. ४०), ओरालो लागेको मृगलाई बाच्छाले पनि हेप्छ (पृ. ४४), एक कान, दुई कान मैदान (पृ. ४४) जस्ता उखान-टुक्का र गीतिलयको प्रयोगले कथामा भाषिक मिठास भने काम गरेको छ । वर्णनात्मक र संवादात्मक शैलीमा लेखिएको प्रस्तुत कथाको भाषा सरल, सहज र सुबोध हुनुका साथै केही आञ्चलिकता प्रदर्शित गर्ने प्रकारको रहेको छ ।

उद्देश्य

यस कथामा सामाजिक यथार्थको धरातलमा टेकेर आजका मानिसका स्वभाव, व्यवहार, दूषित मनस्थिति प्रस्तुत गर्ने उद्देश्यले लेखिएको व्यङ्ग्यात्मक कथा हो । जन्म र मृत्यु प्राकृतिक कुरा हुन् । लोग्नेको मृत्युले मनकलीलाई ठूलो पिर पर्न गएको भए पनि त्यसलाई उसले सहँदै अगाडि बढेकी छ तर मनकलीप्रति भाँक्री र गाउँलेबाट जुन दूर्व्यवहार भएको छ त्यो अत्यन्त निन्दनीय र अमानवीय छ । यो कार्य दूषित र आपराधिक मनस्थितिबाट सिर्जना भएको कुकर्म हो, रूढीवादी र अन्धविश्वासी सोचको पराकाष्ठा हो भन्दै यस्ता गलत, दूषित, रूढीवादी र अन्धविश्वासी सोच र कुकर्मलाई यो समाजले जरैदेखि उखेलेर फाल्न सक्नुपर्छ र महिलामा पनि पुरुषहरूको अत्याचार सहेर बस्ने होइन मनकली जस्तै गरी प्रतिकारमा विद्रोही बनेर देखा पर्नुपर्छ भन्ने सन्देश दिने उद्देश्यबाट पनि प्रस्तुत कथालेखन गरिएको देखिन्छ ।

कथाकारले प्रस्तुत कथामा आजका जमानाका स्वार्थी र सङ्किर्ण सोचका मानिसको स्वभावलाई देखाउन र समाजमा कुन हदसम्मका अपराधहरू हुँदा रहेछन् भन्ने देखाउन मनकलीजस्ता सत्य र संस्कारमा रहने नारीका जीवनमा आइपरेका घटनाहरूलाई कथाको मूल विषयवस्तु बनाएकी छिन् ।

३.२.५ ग्रिन टावेल

कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूमध्ये “ग्रिन टावेल” शीर्षकको यो कथा पाँचौँ कथा हो ।

कथानक

यस कथाकी पात्र शर्मिलाले दशैं सकिएपछि लगत्तै आफन्तहरू भेटघाट, पुस्तक प्रकाशन र विशेषगरी गुरुलाई भेट्ने ठूलो अभिलाषाका साथ चितवनबाट काठमाडौँको यात्रा तय गरेको प्रसङ्गबाट कथानक अगाडि बढेको छ । काठमाडौँको यात्रामा निस्केकी शर्मिला माइक्रो बसको रफ्तारसँगै आफ्नै स्मृतिमा रुमलिन पुगिछन् (पृ. ५१) । काठमाडौँ पुगेपछि त्यहाँको चिसो वातावरण, फरक रहनसहन, मानिसहरूको आ-आफ्नै व्यस्तता आदि कुराहरूको अवलोकन गर्दै पशुपतिनाथ र बागमतीको दर्शन अनि बागमतीकै काखमा सुताइएका मृत देह र घाटमा जल्दै गरेका देहहरूले शर्मिलालाई पूर्वस्मृतिमा पुऱ्याएको छ ।

अतितका सुखद् स्मृतिमा हराउन पुगेकी शर्मिलाले देवघाटको प्रसङ्ग सम्भिएकी छ । एकपटक गुरु चितवन आएका बखत देवघाट घुम्न जाँदा त्रिशूली र कालीगण्डकीको सङ्गमस्थलमा हातमुख धोइसकेपछि गुरुले भोला खोतल्दै “ज्या मैले त टावेल नै ल्याउन विर्सछु” (पृ. ५२) भनेको कुरा शर्मिलाको स्मृतिमा आएको प्रसङ्गबाट अगाडि बढेको कथानक कथाको आदि भाग हो ।

अर्को दिन गुरुलाई भेट्न मेनरोडबाट ट्याक्सी चढी कोटेश्वरसम्म पुग्ने सन्दर्भमा ट्याक्सीमा शर्मिला भएकाएर गुरुको घरमा पुग्नु, गुरुआमाले पोछा लगाउनु, गुरु कोठामा पुस्तकहरू पढिरहनु, श्रद्धाले दिएको टावेलको टुक्रा गुरुको सिरानमुनि रहनु, त्यसलाई मायाको प्रतीकको रूपमा पाउनु, गुरुसँग मिठासपूर्ण कुराहरू हुनु, छुट्न मुस्किल हुनु, पढ्ने-पढाउने समयमा कक्षाको झलक सम्भन्नु, गुरुसँग हातको स्पर्श हुनु, गुरु-शिष्याको बीचमा अव्यक्त रूपमा रहेको प्रेम प्रष्ट देखिनु, गुरुसँग छुट्ने बेलामा गुरुले रातो गुलाफको फूल हातमा थमाइदिनुजस्ता दृश्यहरू सपनाको रूपमा ट्याक्सीमा गुडिरहँदा देखेको प्रसङ्ग कथाको मध्य भाग हो । ट्याक्सीवालाले “दिदी, कोटेश्वर आइपुग्यो । भर्नुहोस् अब” (पृ. ५९) भन्दा शर्मिला झल्याँस्स हुन्छिन् र भाडा दिएर ओर्लिन्छिन् । गुरुको घरतर्फ पाइला बढाउँदै गर्दा फेरि अतितमा पुग्छिन् । नारायणगढको बजारमा गिन् टावेल किनेर गुरुपूर्णिमाको दिन केही फलफूल, मिठाइ र गिन् टावेल लिएर गुरुको घर गएको कुरा पनि सम्भन्नु पुग्छिन् तर गुरुको घरमा पुग्दा गेटमा ताल्चा लागेको पाउँछिन् । छोरालाई डिभी परेर गुरु आफ्नो परिवारसहित अमेरिका जानुभएको थाहा भएपछि शर्मिला गहुड्गो मन लिएर फर्किन्छिन् र भर्खरै देखेको सपना असिनाभै पानी-पानी बनेर पगलन्छ (पृ. ६९) र कथाको अन्त्य हुन्छ ।

गुरुसँग शर्मिला देवघाट घुम्न जाँदा त्रिशूली र कालीगण्डकीको सङ्गमस्थलमा हातमुख धोइसकेपछि गुरुले टावेल ल्याउन विर्सिएको कुरा शर्मिलाले थाहा पाउँछिन् । यसै प्रसङ्गलाई सम्भन्ने उनले पछि गुरुपूर्णिमाका दिन आफ्ना गुरुलाई उपहारको रूपमा फलफूल र एउटा गिन् टावेल उपहार दिन्छिन् । शर्मिला गुरुलाई भेट्न काठमाडौँ जाँदा आफूले दिएको गिन् टावेलको एक टुक्रा गुरुको सिरानीमा देख्दा उनमा अव्यक्त प्रेम उत्पन्न हुन्छ । हरेक प्राणीलाई प्रेम र यौनको आवश्यकता हुन्छ र यो अनिवार्य पनि छ । भन् मानिस त प्रेम र विश्वासमा चलेको हुन्छ । प्रेमले मानिसलाई जिउने शक्ति प्रदान गर्दछ । प्रेमसँग सम्बन्धित यौनतत्त्व मनमा दमित भएर रहेको हुन्छ । यसलाई चेतन मनले उचित

किसिमले प्रयोग गरिएको खण्डमा प्रेम अनैतिक नभई नैतिकमार्गमा अधि बढ्न सक्छ भन्ने उद्देश्य यस कथाको रहेको र प्रस्तुत कथाकै नामबाट कथासङ्ग्रहको नामकरण भएको हुनाले “ग्रिन टावेल” शीर्षक सार्थक र स्वाभाविक रहेको छ ।

पात्र/चरित्र

यस “ग्रिन टावेल” कथामा धेरै पात्रहरूको उपस्थिति गराइएको छैन । शर्मिला र गुरु मुख्य पात्र हुन् भने गुरुआमा, गुरुकी छोरी, ट्याक्सीवाला कथाका गौण पात्रहरू हुन् ।

(क) **शर्मिला** : शर्मिला यस कथाकी केन्द्रीय स्त्रीपात्र हुन् । उनकै सेरोफेरोमा यस कथाको कथानक अगाडि बढेको छ । शर्मिला पढेलेखेकी र बौद्धिक सहरिया केटी हुन् । आफ्नो गुरुप्रति असाध्यै ठूलो श्रद्धा गर्नुका साथै र अव्यक्त रूपमा प्रेम पनि गरेकी कथाकी सत्पात्र र गतिशील पात्रको रूपमा शर्मिला देखापरेकी छन् । शर्मिला लिङ्गका आधारमा स्त्री, कार्यका आधारमा प्रमुख, प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हुन् ।

(ख) **गुरु** : गुरु पनि यस कथाका मुख्य पात्र नै हुन् । अध्ययन र अध्यापन कार्यमा व्यस्त रहने गुरु शर्मिलालाई अति मन पराउँछन् र माया गर्छन् । गुरुलाई चेतन मनले अनैतिक बाटोमा जानबाट रोकेको छ । अव्यक्त रूपमा शर्मिलालाई प्रेम गर्ने गुरु यस कथाका सत्पात्र हुन् । गुरु लिङ्गका आधारमा पुरुष, कार्यका आधारमा प्रमुख, प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हुन् ।

(ग) **गुरुआमा** : गुरुआमा कथाको सहायक पात्र हुन् । घरको सबै कामबाट मुक्त गराई आफ्नो श्रीमानलाई अगाडि बढाउन सहयोग पुऱ्याउने गुरुआमा पनि यस कथाको सत्पात्र हुन् ।

(घ) **ट्याक्सीवाला** : ट्याक्सीवाला यो कथाको गौण पात्र हो । ऊ आफ्नो पेसा गरी जीवन चलाउँछ । यस कथाकी मुख्य पात्र शर्मिलालाई गन्तव्यमा

पुन्याउन उसले सहयोग गरेको छ र आवश्यक परे फेरि सम्भन्नुहोला भन्दै आफ्नो मोबाइल नम्बर पनि दिएको देखिन्छ, तसर्थ ऊ पनि कथाको सत्पात्र हो ।

दृष्टिविन्दु

यस कथामा कथयिता शर्मिलाले घटना र पात्रको वर्णन गर्दा आफूलाई पनि कथाभिन्न संलग्न गरेकी हुनाले प्रथमपुरुष आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ । कथयिताले 'म' को रूपमा मुख्य पात्र रही कथा प्रस्तुत गरेको हुँदा यस कथामा आन्तरिक दृष्टिविन्दुअन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ । लघु आकारमा संरचित यस कथाका मुख्य पात्रको स्थानमा आएकी शर्मिलाको माध्यमबाट कथा प्रस्तुत भएकोले प्रथम पुरुष आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

भाषाशैली

वर्णनात्मक र संवादात्मक भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको प्रस्तुत कथामा प्रशस्त मात्रामा मनोवाद तथा एकालापिय शैली अपनाइएको पाइन्छ । निकै सरल र सहज भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको यस कथामा केही लामा वाक्यहरू रहनुका साथै 'म भावुक बनिहालें' (पृ. ५५) जस्ता छोटो वाक्य गठन पनि भएका छन् । खै, त, नि, पोजस्ता निपातको प्रयोग हुनुका साथै सरर, हुरुक्क, भलक्क, सुलुलु, ट्वाल्ल, टुसुक्क, ढकमक्क, जुरुक्क, सिरिङ्ग, मुसुक्कजस्ता अनुकरणात्मक शब्द, रेस्पोन्स, टिसर्ट, पाइजामा, क्यारी, करेन्ट, गेट, थ्याङ्क्यू, गिन, टावेलजस्ता आगन्तुक शब्द, स्मृति, दर्शन, मृत, गुरु, स्वप्न, मार्ग, अग्नि, पूजनीय जस्ता तत्सम शब्द; काठमाडौँ, घर, फूल, काम, छोरी, सपना, आगो जस्ता तद्भव शब्द; 'भ्रमभ्रम दर्कियो पानी' (पृ. ५९) जस्ता गीति शब्दको प्रयोगले कथामा भाषिक सौन्दर्य थपिएको छ ।

परिवेश/वातावरण

प्रस्तुत कथाको परिवेश सहरी परिवेशको रहेको छ । स्थानगत परिवेशअन्तर्गत चितवन, नारायणगढ, काठमाडौँ, माइक्रोको यात्रा, ट्याक्सीको यात्रा, मेनरोड-कोटेश्वरको यात्रा, गुरुको घर, बन्द रहेको गेट रहेका छन् भने सांस्कृतिक परिवेशअन्तर्गत पशुपतिनाथको मन्दिर, बागमती नदी, देवघाट आदि रहेका छन् । आन्तरिक परिवेशअन्तर्गत

दशैं-तिहारको समय, शर्मिलाको सपनाका परिदृश्यहरू, गुरुसँग भेट्न नपाउँदा शर्मिला खिन्न मनले फर्केको क्षण, शरदऋतु, काठमाडौंको चिसो वातावरण आदि यस कथाका परिवेशहरू हुन् ।

उद्देश्य

मानिसको जीवनमा दया, माया, प्रेम र मिलनका साथै यौनपक्षको कति महत्त्व रहन्छ र प्रेम प्रकट हुन नसक्दा, प्रेम तथा यौनपक्षको विकास उचित किसिमले हुन नसक्दा मानिसको मन, मुटु र मस्तिष्कमा पर्न जाने चोट अनि पीडा प्रस्तुत गर्दै मानवलाई जिउन उत्प्रेरित गर्ने तत्त्वमा प्रेम र यौनतत्त्वको महत्त्वपूर्ण स्थान र शक्ति हुन्छ भन्ने कुरा देखाउने उद्देश्यले लेखिएको कथाको रूपमा यो रहेको छ । हरेक प्राणीलाई प्रेम र यौनको आवश्यकता हुन्छ र यो अनिवार्य पनि छ । भन् मानिस त प्रेम र विश्वासमा चलेको हुन्छ । प्रेमले मानिसलाई जिउने शक्ति प्रदान गर्दछ । प्रेमसँग सम्बन्धित यौनतत्त्व मनमा दमित भएर रहेको हुन्छ । यसलाई चेतन मनले उचित किसिमले प्रयोग गरिएको खण्डमा प्रेम अनैतिक नभई नैतिकमार्गमा अधि बढ्न सक्छ भन्ने उद्देश्यले लेखिएको यौन मनोविज्ञानमा आधारित सामाजिक कथा हो ।

यसरी कथाकारले प्रस्तुत कथामा मानिसमा प्रेमभाव र यौनभाव अत्यन्त प्रबलरूपमा रहेको हुन्छ । यसले सही ढङ्गले विकास नपाउँदा मान्छे कति विकृति हुन पुग्दछ भन्ने कुरा र चेतन मनले अचेतन मनलाई नियन्त्रणमा राखेर प्रेमलाई सार्थक बनाउनुपर्छ भन्ने धारणालाई कथाको मूल विषयवस्तु बनाएकी छिन् । वर्णनात्मक र संवादात्मक शैलीमा लेखिएको प्रस्तुत कथाकै नामबाट कथासङ्ग्रहको नामकरण भएको छ र भाषा सहज, सरल र स्वाभाविक रहेको पाइन्छ ।

३.२.६ कोख

कथाकार शान्ति शर्माको *गिन टावेल* कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूमध्ये “कोख” शीर्षकको यो कथा छैटौं कथा हो ।

कथानक

कथाको पात्र नवीनकी आमाले छोरासँग गुनासो गर्दै “सन्तान नहुने भए अर्को बिहे गर्नुपर्छ” (पृ. ६२) भन्ने प्रसङ्गबाट कथानकको आरम्भ भएको छ । कथाका पात्रहरू नवीन

र स्वरूपा श्रीमान्/श्रीमती हुन् । विवाह भएको लामो समयसम्म उनीहरूबाट सन्तान नहुँदा बाआमा चिन्तित छन् भने स्वरूपाले पनि नवीनलाई दोस्रो बिहेको सल्लाह दिनु (पृ. ६२) आदि भागमा आएको छ । पत्नी मोहमा फसेका नवीन सरकारी जागिरे हुन् र सन्तानको लागि दोस्रो बिहे गर्ने पक्षमा देखिँदैनन् । तर समय बित्दै जाँदा नवीनमा परिवर्तन आएको उसको व्यवहारबाट प्रष्ट बुझिन्छ भने सन्तानको आवश्यकता महसुस हुँदै गएको र ऊ दोस्रो बिहे गर्ने निर्णयमा पुगेको देखिन्छ (पृ. ७१) । कथाको मध्य भाग यहाँसम्म विस्तारित रहेको छ । आफू दोस्रो बिहे गर्ने निर्णयमा पुगेका कुरा नवीनले स्वरूपालाई सुनाउँदा उनलाई केही नमिठो लागे पनि पतिलाई नरोक्ने निर्णयमा स्वरूपमा पुगेकी छिन् । नारीको महानताको बारेमा सोचमग्न नवीनलाई उसको साथी रमेशको फोन आउँछ, र उनले नवीनलाई एउटा क्लिनिकमा पुऱ्याउँछ । उसले त्यहाँ टेस्टट्युब प्रविधिको बारेमा जानकारी प्राप्त गरेपछि सन्तानप्राप्तिका निमित्त दोस्रो बिहे गर्ने निर्णयमा पुगेको नवीन दोस्रो बिहे नगर्ने निर्णयमा पुग्दछ, र बेलुकी शयनकक्षमा स्वरूपालाई यो खुसीको खबर सनाउँदा उनको अनुहारमा खुसी झल्किएको छ । अब आफूहरूले टेस्टट्युब बेबी जन्माउने र अर्को बिहे नगर्ने भन्ने कुरा गरे । तिमीलाई मानसिक तनाव पुऱ्याएकोमा मलाई माफ गर भन्ने कुरा नवीनले गरेका छन् (पृ. ७२) र कथानकको अन्त्य भएको छ ।

सन्तान नहुनुमा नारीको मात्र होइन पुरुषको पनि दोष हुन सक्छ । नारीलाई मात्र दोषी देखाइ दोस्रो बिहेको निर्णयमा पुग्नु हाम्रो पुरुषप्रधान समाजको परम्परागत सोच हो । हरेक क्षेत्रमा नारी र पुरुषको समान सहभागिता रहन गयो भने परिवार मात्र होइन पूरै समाज/देश/विश्व नै सुन्दर बन्न सक्दछ । कथाको पात्र नवीनलाई उसको साथी रमेशले टेस्टट्युब प्रविधिबाट बच्चा जन्माउने उपाय बताएपछि नवीनले त्यसै गर्ने सोचमा पुग्छ । जसको परिणाम स्वरूपाको कोख भरिने र नवीनले दोस्रो बिहे गर्नु नपर्ने र पारिवारिक विग्रह हुनबाट बच्ने हुनाले यस कथाको शीर्षक 'कोख' ले सार्थकता पाएको छ ।

पात्र/चरित्र

यस कथाको प्रमुख पात्र वा चरित्रको रूपमा नवीन र स्वरूपा आएका छन् भने रमेश, डाक्टर, मामा र नवीनका बाआमा सहायक र गौण पात्रका रूपमा आएका छन् ।

- (क) **नवीन** : नवीन यस कथाको प्रमुख पुरुष पात्र हो । सरकारी जागिरे, श्रीमतीलाई असाध्यै माया गर्ने स्नेही लोग्ने, घर-परिवार र आफन्तहरू

बीच राम्रो सम्बन्ध भएको मिलनसार पात्रको रूपमा देखिएको छ । सन्तानको लागि दोस्रो बिहे गर्ने इच्छा नभएको तर बाध्यतावश दोस्रो बिहेको लागि तयार भएको आधारमा यो पात्र परम्परागत सोंचमा विश्वास गर्ने पुरातनपन्थी पात्रको रूपमा देखापरेको छ । तर जब आधुनिक प्रविधि अर्थात् टेस्टट्युब प्रविधिको माध्यमबाट सन्तान प्राप्त गर्न सकिन्छ भन्ने बुझेपछि दोस्रो बिहे नगर्ने निर्णयमा पुगेको घटनाबाट यो पात्र आफ्नी पत्नीलाई औधी माया गर्ने पात्रको रूपमा देखापरेको छ । यिनै विविध आधारमा नवीन यस कथाको गतिशील र सत्पात्र हो । नवीन लिङ्गका आधारमा पुरुष, कार्यका आधारमा प्रमुख, प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र अबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हो ।

(ख) **स्वरूपा** : यस कथाको प्रमुख स्त्रीपात्र स्वरूपा हुन् । लोग्नेको असाध्यै माया पाएकी, पढ्न-लेख्न नपाएकी र विवाहपश्चात् लामो समयसम्म पनि आमा बन्न नसकेकी र आफै आफ्ना पतिलाई दोस्रो विवाह गर्न सल्लाह दिने आँट गर्न सक्ने साहसी स्वरूपा यस कथाकी गतिशील र सत्पात्र हुन् । यिनी लिङ्गका आधारमा स्त्री, कार्यका आधारमा प्रमुख, प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र अबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हुन् ।

(ग) **रमेश** : यस कथाको मुख्य पात्र नवीनको साथी रमेश हो । नवीनको जीवनको एक जटिल समस्या समाधानमा सहयोग पुऱ्याई नवीन र स्वरूपाको जीवनमा खुसियाली ल्याउन मार्गदर्शन गर्ने रमेश यस कथाको सत्पात्र हो । रमेश यस कथाको सहायक पात्र हो । उसकैको कारणले नवीनले दोस्रो विवाह नगरी टेस्टट्युब प्रविधि अपनाउन पुगेको छ ।

परिवेश/वातावरण

प्रस्तुत कथा सहरी परिवेशमा केन्द्रित रहेको छ । स्थानगत परिवेशअन्तर्गत नवीन र स्वरूपाको घर, क्लिनिक, नवीन र स्वरूपाको सुत्ने कोठा, ढकमक्क फुलेका फूल आएका

छन् भने समयगत परिवेशअन्तर्गत असार मसान्त, गर्भवती र काखमा सन्तान बोकेर हिँडेका महिला, पीपलको पातभैँ फर्किएको नवीनको मन, नवीनको दोस्रो बिहेको निर्णय, डाक्टरसँगको परामर्श, नवीनलाई रमेशले फोन गर्नु, नवीनले बिहे रोक्न मामालाई फोन गर्नु, टेस्टट्युब बेबी जन्माउने निधो, स्वरूपामा उमङ्ग र खुशी, नवीन र स्वरूपा अँगालोमा बाँधिनु, नवीनले पिएर साँभ्र अवेर गरेर घर फर्कनु आदि रहेका छन् । यसरी नै सांस्कृतिक परिवेशअन्तर्गत पास्नी आएको छ ।

दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा मुख्य पात्र नवीन र स्वरूपाले 'म' र 'हामी' को रूपमा उपस्थित भई कथाको सम्पूर्ण घटना र सन्दर्भलाई प्रस्तुत गरिएको छ । कथाको मुख्य पात्रको स्थानमा आएका नवीन र स्वरूपाको माध्यमबाट कथा प्रस्तुत भएको हुँदा प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दु अर्थात् आन्तरिक दृष्टिविन्दु प्रयोग गरिएको छ ।

भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा सरल र सहज भाषाको प्रयोग भएको छ । संवादात्मक र वर्णनात्मक शैलीमा संरचित प्रस्तुत कथामा काल्पनिक संवादको पनि प्रयोग भएको देखिन्छ । नारी मर्मको भाव बोकेको यस कथामा 'मन छैन' (पृ. ७०) जस्ता छोटो वाक्य हुनुका साथै पो, त, नि, क्यारेजस्ता निपात, ढकमक्क, डङ्गडङ्ग, टुसुक्क, लुसुक्क, जुरुक्क, टिनिनी, टुलुटुलु, च्याप्पजस्ता अनुकरणात्मक शब्द, पुत्र, टेन्सन, शेयर, क्लिनिक, टेस्टट्युब बेबीजस्ता आगन्तुक शब्द; धर्म, पत्नी, दृष्टि, पीडा, श्रृष्टि, बाग, अग्नि जस्ता तत्सम शब्द; छोरा, आमाबुवा, बगैँचा, असार, रगत आदि तद्भव शब्द; 'दुई जोईकी पोइ, कुना बसी रोइ' (पृ. ६८) जस्ता उखान-टुक्काहरूको प्रयोगले सुनमा सुगन्ध थपेको छ । वर्णनात्मक र संवादात्मक शैलीमा लेखिएको प्रस्तुत कथाको भाषा सरल र सहज किसिमको पाइन्छ ।

उद्देश्य

सन्तान नहुनुमा पुरुष/महिलामध्ये दुवै वा कुनै एकको कमजोरी रहने भए तापनि पितृसत्तात्मक समाजमा त्यसको सम्पूर्ण दोष नारीलाई मात्र दिइन्छ । पुरुष पानीमाथिको ओभानो बनी आफ्ना कमजोरी महिलामाथि थुपारी आफू पन्छने गर्दछ । अहिलेको २१औँ शताब्दीमा पनि मानिसहरू यस प्रकारको गलत सोच राख्ने गर्दछन् । यहाँ सन्तान नहुनुमा

नवीनको पनि दोष हुन सक्थ्यो तर स्वरूपालाई मात्र दोषी देखाइ दोस्रो बिहेको निर्णयमा पुग्न परिवार/नवीन/समाजकै कमजोरीको रूपमा रहन गएको देखिन्छ । हरेक क्षेत्रमा नारी र पुरुषको समान सहभागिता रहन गयो भने परिवार मात्र होइन पूरै समाज/देश/विश्व नै सुन्दर बन्न सक्दछ । त्यसैले हामीभिन्न रहेको गलत सोचको अन्त्य गर्न जरुरी छ भन्ने सन्देश दिनु नै यो कथाको महत्त्वपूर्ण उद्देश्य रहेको देखिन्छ ।

यसरी कथाकारले प्रस्तुत कथामा सन्तानको रहन नारी-पुरुष दुवैलाई हुन्छ तर पुरुषप्रधान समाजमा सन्तान नहुनुमा महिलाकै कमजोरी मानेर उनीमाथि दोषारोपण गरी उनीहरूको जीवनलाई नै नर्कसमान बनाउन समेत हाम्रो समाज पछि पर्दैन । पुरुष आफूलाई हरेक कुरामा सबल र सक्षम भएको घमण्ड गर्दछ तर गहिरिएर हेर्ने हो भने नारीको महानता र सामर्थ्य पुरुषको भन्दा उच्च हुन्छ । नारीलाई सम्मान र आदर गर्न सक्नुपर्दछ भन्ने चिन्तन नै कथाको मूल कथ्यवस्तु बनेर आएको छ ।

३.२.७ मोह

कथाकार शान्ति शर्माको *यिन टावेल* कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूमध्ये “मोह” सातौँ कथा हो ।

कथानक

यस कथाकी पात्र विनितालाई छोरा नवराजले हाम्रो बाबा विदेशबाट कहिले आउनुहुन्छ भनी सोधेको प्रसङ्गबाट कथानक आरम्भ भएको छ । छोरालाई स्कूल पठाएपछि कोठाभिन्न पसेर भक्कानिँदै रोएकी विनिताको आँखामा विगतका सुन्दर क्षणहरू चलचित्रका रूपमा उसका आँखामा सलबलाएका छन् । चितवनकी विनिता र पोखराको अर्जुन फेसबुकको माध्यमबाट प्रेमी र प्रेमिका बन्न पुगेका (पृ. ७६) उनीहरू समय मिलाएर चितवनका विभिन्न ठाउँहरू घुम्ने क्रममा उनीहरूले आफूलाई सत्माल्न सक्दैनन् । सामाजिक मर्यादाको उल्लङ्घन गर्दै होटलको कोठामा दिन बिताउनसम्म पुग्दछन् जसको कारण विनिता गर्भवती बन्न पुग्दछे । यिनहरूको यस प्रकारको अवैध क्रियाकलापलाई वैधता प्रदान गर्न विवाह गरिदिने निर्णय हुन्छ तर जातले समस्या सृजना गर्दछ । विनिताको हात माग्न केही साथीहरूको साथमा आएको अर्जुन तल्लो जातको भनी थाहा पाएपछि विनिताको बुवाले अनेकथरी गाली गर्दै घरबाट निकाल्छन् यतिमात्र नभै सहरका गुण्डाहरू पठाइ आक्रमण गरिन्छ । यो आक्रमणमा अर्जुनको मृत्यु हुन पुग्छ र उसलाई नारायणीमा

फालिन्छ (पृ. ८२) । घटना सार्वजनिक भएसँगै विनिताको बाबालाई प्रहरीले समात्छ भने अर्जुनको हत्याले विनिताको हृदयमा गहिरो चोट पर्न जान्छ । यहाँसम्मको घटना कथाको मध्य भागको रूपमा रहेको छ ।

समय बित्दै जाँदा विनिता र अर्जुनबीचको प्रेमको साक्ष विनिताको गर्भ बढ्दै जान्छ । आमालाई शङ्का लागेर केरकार गर्दा सोध्दा विनिताले यथार्थ कुरा बताउँछे । यो कुरा सुनेर आमाले परिवारको इज्जत जोगाउन गर्भपतन गर्नुपर्ने कुरा गर्दा विनिताले मान्दिन । आफ्नो मायाको निसानीलाई जोगाएर राख्छु भन्छे (पृ. ८३) । आमाले अछूतको रगत लिएर यो घर र समाजमा बस्न मिल्दैन भन्दै बेस्सरी गाली गरेपछि उनी घर छोडेर मिना दिदीको महिला असहाय गृहको सहारा लिन पुग्छिन् । गर्भमास पूरा भएपछि छोरो नवराजको जन्म हुन्छ (पृ. ८६) र कथानक अन्त्य हुन्छ । समरेखीय कथानक ढाँचामा लेखिएको यो कथा जातीय विभेद र छुवाछुतको कारण कसरी एउटा जीवन अस्ताउन पुग्दछ भने अर्को जीवनले पारिवारिक/सामाजिक अपमानको पीडालाई पिएर बाँच्नु पर्दछ भन्ने कुरालाई कथ्य विषयवस्तु बनाएको छ । समाजको छुवाछुत जस्तो गलत सोचका कारण पवित्र प्रेम कसरी दुर्घटित बन्न पुग्दछ भन्ने कुरालाई कथाकारले अत्यन्त मार्मिक र कारुणिक ढङ्गबाट कथामा अभिव्यक्त गरेकी छिन् ।

प्रस्तुत कथामा वर्तमान अवस्थामा पनि जातीय विभेद र छुवाछुतजस्तो निन्दनीय व्यवहारको अन्त्य हुनुपर्दछ भन्ने सन्देश दिन खोजेको छ । यसका साथै महिला र पुरुष बीचको प्रेम पवित्र/आत्मिक भए तापनि सामाजिक मर्यादा विपरीत गएर यौवनाग्नीमा जल्दा त्यसले एक वा दुवैको जीवनलीला अन्त्य हुन सक्छ भन्ने कुरातर्फ पनि सचेत बनाउन खोजिएको छ । समाज र परिवारको इज्जतका खातिर आफ्नो इच्छालाई मारेर बाँच्नुभन्दा विद्रोह गरेर आफ्नो चाहनावमोजिम जीवन बाँच्न प्रयास गर्नु पर्दछ भन्ने विद्रोही चिन्तन र अनुचित रूपमा नै रहेको भए पनि आफ्नो कोखको बच्चालाई बचाउने मोहले नै कथाकी नायिकाले आफ्नो परिवार र समाजसँग विद्रोह गरी बच्चा जन्माउन सफल भएका कारण कथाको शीर्षक “मोह” ले सार्थकता प्राप्त गरेको छ ।

पात्र/चरित्र

प्रस्तुत “मोह” शीर्षकको कथामा थोरै पात्रको प्रयोग गरिएको छ । प्रमुख चरित्रको स्थानमा विनिता र अर्जुन आएका छन् साथै छोरो नवराज, आमाबुवा, मिना दिदी, डाक्टर सहायक पात्रका रूपमा आएका छन् ।

- (क) **विनिता** : विनिता यस कथाकी प्रमुख स्त्री पात्र हुन् । विनिता उच्च वर्ग र एक सम्पन्न परिवारकी छोरी र अर्जुनकी प्रेमिका हुन् । आफ्नो प्रेमी अर्जुन तल्लो जातको भएको हुनाले उसलाई गुमाउनु परे पनि, समाजले अपहेलित बनाए पनि उसको गर्भलाई जन्माउन कथित उपल्लो जातको आफ्नो परिवारप्रति विद्रोह गर्न तत्पर रहने उनी कथाको सत्पात्र र समयअनुकूल आफूलाई परिवर्तित गर्नसक्ने गतिशील पात्र हुन् । विनिता लिङ्गका आधारमा स्त्री, कार्यका आधारमा प्रमुख, प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हुन् ।
- (ख) **अर्जुन** : अर्जुन यस कथाको मुख्य पुरुष पात्र हो । अछुत भनिने तल्लो जातको प्रतिनिधित्व गर्ने, आफ्नो प्रेमिका विनितालाई प्राप्त गर्न प्रयासरत रहँदा विनिताका बाबाका गुण्डाहरूको आक्रमणबाट मृत्युवरण गर्न पुगेको र अछुत भनिने तल्लो जातको प्रतिनिधित्व गर्न पुगेको एक प्रतिनिधि पात्र हो । ऊ लिङ्गका आधारमा पुरुष, कार्यका आधारमा प्रमुख, प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हो ।
- (ग) **नवराज** : नवराज प्रेमी/प्रेमिका (अर्जुन र विनिता) को विवाहपूर्वको शारीरिक सम्पर्कले रहन गएको गर्भबाट जन्मिन पुगेको कथाको बालपात्र हो । उसकै कारणले कथानकमा द्वन्द्वको सिर्जना भई कथानक अगाडि बढ्न पुगे पनि उसको खासै भूमिका नभएकोले गौण पात्रका रूपमा चित्रित हुन पुगेको छ ।

यसका साथै कथामा गौण पात्रका रूपमा विनिताको बाबु र आमा, सहायक पात्रका रूपमा आएका छन् र कथानकलाई अगाडि बढाउन यिनीहरूको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । कथामा आए पनि क्षणिक

रूपमा उपस्थित अर्जुनका साथीहरू, डाक्टर र मिनादिदी गौण पात्रका रूपमा आएका छन् ।

परिवेश/वातावरण

प्रस्तुत कथामा प्रायः सहरी क्षेत्रको वर्णन गरिएको हुनाले सहरी परिवेश रहेको देखिन्छ । स्थानगत परिवेशअन्तर्गत चितवनका विभिन्न स्थान, पोखरा, देवघाट, पुल्चोक, सिनेमा हल, सौराहा, होटेलको कोठा, विनिताको घर, रामनगर, अस्पताल, मिना दिदीको महिला असहाय केन्द्र आएका छन् भने प्राकृतिक परिवेशअन्तर्गत जलबिरेको भर्ना, नारायणी नदी आएका छन् ।

दृष्टिविन्दु

यस कथामा कथयिता विनिताले घटना र पात्रहरूको वर्णन गर्दा आफूलाई पनि कथाभिन्न संलग्न गरेकी हुनाले प्रथमपुरुष आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ । कथयिताले 'म' को रूपमा मुख्य पात्र रही कथा प्रस्तुत गरेको हुँदा यस कथामा आन्तरिक दृष्टिविन्दुअन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको देखिन्छ ।

भाषाशैली

यस कथामा सरल र सहज भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको छ । एकालाप र वार्तालाप शैलीमा कथानक अगाडि बढेको छ । वार्तालापको एउटा नमूना निम्नानुसार रहेको छ :

“हजुरले अस्ति नै भन्नुभाको हैन, हाम्रो बाबा विदेश हुनुहुन्छ भनेर ?”

“साँच्चै हो मामु, स्कुलमा सबै साथीहरूले सोधिराख्छन् - तेरो बाबा खोई, कहाँ छन् ? किन कहिल्यै स्कुल आउँदैनन् ? भनेर । आज त म स्कुलै जान्छु । कोही-कोही त मलाई बिनाबाउको छोरो भनेर पनि हेला गर्छन् । त्यसैले मेरो नाम नवराज रहेको रे ? म बिनाबाउको छोरो अरे ... !”

“धत् ! लाटा, बिनाबाउको नि छोरो हुन्छ त ? कसले भनेको त्यस्तो ? म स्कुल आएर कुरा गर्छु । यदि त्यसो भन्छन् भने नाम चेन्ज गरौंला नि ।”

(पृ. ७४)

एकालापको एउटा नमूना निम्नानुसार रहेको छ :

आज बेलुकी मैले छोरोको प्रश्नको जवाफ दिनु छ । दृढ सङ्कल्प गरें, आज म छोरोलाई आफ्नो वास्तविकता जसरी पनि बताउने छु । आखिर को थियो आफ्नो बाबु भनेर जान्ने अधिकार उसको पनि त हुन्छ । उसको चाहनालाई मार्ने अधिकार मसँग छैन (पृ. ७५) ।

अरे, पो, नि, रेजस्ता निपात, फुरुक्क, च्वाप्प, भुतुक्क, फुरुङ्ग, भमक्क, भ्याम्मजस्ता अनुकरणात्मक शब्द, म्यासेज, ब्वाइफ्रेन्ड, ट्युसन, टाइम, रेडी, ह्याण्डसमजस्ता आगन्तुक शब्द; पूर्वस्मृति, दोषी, माखा, सूर्य, गृह, पीडा, कुपत्री, मास, सत्कर्म आदि तत्सम शब्द; मान्छे, हात, रगत, सपना, महिना, हात्ती, आँखा, आगो, गाउँ जस्ता तद्भव शब्द र एक पन्थ दो काज (पृ. ७६) जस्ता उखान-टुक्काको प्रयोगले भाषिक मिठास थपिएको छ ।

उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा माया र प्रेममा बाँधिएका कतिपय प्रेमी-प्रेमिकाको पवित्र माया-प्रेमको सम्बन्ध हुँदाहुँदै पनि जातीय विभेद र छुवाछुतको कारण प्रेमले पूर्णता प्राप्त नगर्दै कतिको जीवन नै समाप्त हुने र कतिको जीवन उजाड र दुःखद हुन पुगेको सन्दर्भलाई कथाको विषयवस्तु बनाइएको छ । प्रस्तुत कथामा अबको युगमा जातीय विभेद र छुवाछुतजस्तो निन्दनीय व्यवहारको अन्त्य हुनुपर्दछ भन्ने सन्देश दिने उद्देश्य राखिएको छ । यसका साथै दुई बीचको प्रेम पवित्र/आत्मिक भए तापनि समय अगावै सामाजिक मर्यादा विपरीत गएर यौवनाग्नीमा जल्दा त्यसले दुवै जीवनलाई समेत जलाउन सक्छ भन्ने कुरातर्फ पनि सचेत बनाउन खोजिएको छ । यतिमात्र होइन जीवन आफ्नो हो, यसलाई आफूले चाहे जसरी बिताउनु पाउनु पर्दछ । समाज र परिवारको इज्जतका खातिर आफ्नो इच्छालाई मारेर बाँच्नुभन्दा विद्रोह गरेर आफ्नो चाहनावमोजिम जीवन बाँच्न प्रयास गर्नु पर्दछ भन्ने विद्रोही चिन्तन पनि कथाकी नायिकाको माध्यमबाट सम्प्रेषित गर्न खोजिएको छ । अतः कथा प्रगतिवादी बन्न पुगेको छ ।

यसरी कथाकारले यस कथामा मानिस-मानिस बीच समाजमा जरा गाडेर बसेको जातीय भेदभावको कारण विनिताको बुवाले असत्मार्गको बाटो समाउँदा विनिता र अर्जुनको जीवन तहस-नहस भएको प्रसङ्गलाई कथाको मूल विषयवस्तु बनाएकी छिन् । लघु आकारको यस कथामा कथयिता विनिताले 'म' का माध्यमबाट कथा प्रस्तुत गरेकोले

प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको पाइन्छ । भाषाशैली सरल, सहज र संवादात्मक किसिमको पाइन्छ ।

३.२.८ पर्खाल

कथाकार शान्ति शर्माद्वारा लिखित *ग्रिन टाबेल* कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत “पर्खाल” आठौँ कथा हो ।

कथानक

प्रस्तुत कथाको आदिभागमा गाउँका युवायुवती विदेशिएको प्रसङ्ग जोड्दै माघ महिनाको चिसो र बिहेको रौनक बनेसँगै यस कथाकी पात्र सम्पदाको बिहेको चर्चा चलन थाल्छ । केटाकेटीको मञ्जुरी भएपछि गाउँकै एउटा मन्दिरबाट छोटो र सहज तरिकाले सम्पदाको बिहे सम्पन्न हुन्छ र विदाइ गरिन्छ (पृ. ८७-८८) । सम्पदा रुँदै माइती घर छोडी आफ्नो घर जान्छिन् । भोलिपल्टदेखि पानीपँधेरो, मेलापात, वनजङ्गल र छरछिमेकमा सम्पदाको खूब प्रशंसा चलन थाल्छ । बिहे भएको तीन महिना बित्छ, सम्पदाको श्रीमान् शिशिर कामको सिलसिलामा कोरिया फर्कन्छ (पृ. ९०) । यता सम्पदा भने दुई जिउकी भइसकेकी हुन्छिन् । श्रीमान्सँग बिछोडिनु पर्दा सम्पालाई धेरै पीडा हुन्छ । आजभोलि गर्दागर्दै गर्भमास पूरा हुन्छ र सम्पाले छोरो जन्माउँछिन् । यो खबरले शिशिर अत्यन्त खुशी हुन्छ र दशैंमा घर आउँछु भन्छ । यो खुसीमा सम्पदा शिशिर घर आउने दिन गन्दै बसेकी हुन्छिन् । असोजको महिना आएसँगै गाउँमा दशैंको तयारी हुन थाल्छ । सम्पदाको छोरो बा-बा भन्ने र मुखमा हेरेर हाँस्ने भइसकेको हुन्छ । यसै बीच शिशिरको कोरियामा करेन्ट लागेर मृत्यु भएको खबर शिशिरको साथीबाट प्राप्त हुन्छ । घरभरि कोलाहल मच्चिन्छ । पाचौँ दिनमा रातो बाकसमा शिशिरको शव घरमा आइपुग्छ । सम्पदा शिशिरलाई अँगालो हालेर छाती पिटिपिटी रुन्छिन् । दैवको लिला पनि अपरम्पार छ । एउटा हाँसो-खेल्दो जीवन उमेरमा नै समाप्त भएको छ । यसपछि कथाले (पृ. ९२-९३) मध्यभागमा प्रवेश गर्छ ।

त्यही गाउँमा शङ्करको चार जनाको परिवार पनि बस्छ । ‘हुने हुनामी दैव नटार’ भनेजस्तै शङ्करको हाँसो-खेल्दो परिवारलाई पनि कसको नजर लागेछ, क्यारे शङ्करकी श्रीमती निर्मला बिरामी पर्छिन् । लगातारको चार दिनको ज्वरोले ज्यान जान्छ । एक छोरा र एक छोरीको बाउ र उमेरले पनि पचपन्न वर्ष भइसकेको शङ्करलाई स्वास्नी बितेको केही दिनदेखि नै इष्टमित्र, छरछिमेक र शुभेच्छुकहरूले बिहे गर्ने सल्लाह दिन्छन् भने शङ्करले

पनि बिहे भएको तीन दिनमै भूकम्पमा परी लोग्ने मरेको भर्खरकी केटीसँग बिहे गर्न पुग्छ । हाम्रो समाजको द्वैध छविमाथि कथाकारले बेजोड व्यङ्ग्य प्रहार गरेकी छिन् । हाम्रो यही समाज हो, खाउँखाउँ र लाउँलाउँको उमेरमा लोग्ने गुमाएर एकल बनेकी सम्पदाको दोस्रो विवाहलाई पाप ठानेर आफ्ना तमाम रहरलाई मारेर एकल बस्न विवश बनाएको छ भने अर्कोतर्फ उमेरले नेटो काटेको भए तापनि शङ्करको विवाहलाई मर्यादित ठानेको छ । यसरी समाजका दुई भिन्न पात्र महिला तथा पुरुषमध्ये महिलाप्रति समाज ज्यादै असहिष्णु देखिएको छ (पृ. ९६-९८) । महिलालाई पीडामाथि भन् पीडा दिन्छ र समाजमा रहेको यो विभेदको पर्खाल कहिलेसम्म रहला भनेसँगै कथानक अन्त्य भएको छ ।

हाम्रो समाजमा उमेरमै श्रीमान् गुमाएर महिलाले एकल बनी आफ्ना रहर र इच्छाहरूलाई बिसेर बस्नुपर्ने हुन्छ । उसको इच्छालाई छेक्न हाम्रो समाज पर्खाल बनेर आउँछ भने पुरुषले भने आफ्नी श्रीमती बितेको केही दिनमा नै विवाह गर्न यही समाजले स्वीकृति दिन्छ । यसरी हाम्रो समाजले नारी र पुरुषलाई भिन्न-भिन्न दृष्टिकोण राखेको पाइन्छ । नारीको आफ्नो इच्छा, आकाङ्क्षा र चाहना पूरा गर्न नदिन समाज अजड्गको पर्खाल बनेर उभिएको हुनाले कथाको शीर्षक “पर्खाल” ले सार्थकता पाएको देखिन्छ ।

पात्र/चरित्र

प्रस्तुत कथामा सम्पदा, शिशिर, शङ्कर प्रमुख पात्र हुन् भने सम्पदाको बाआमा, शिशिरको साथी, शङ्करकी श्रीमती निर्मला, गाउँलेहरू गौण पात्रहरू हुन् ।

(क) **सम्पदा** : सम्पदा यस कथाकी प्रमुख स्त्री पात्र हुन् । बिहे भएको केही समयमा नै श्रीमान् गुमाउन पुगेकी र आफ्नै पौरखले परिवार चलाउन सक्ने आँट भएकी एक सत्पात्र एवम् एक सन्तानकी आमा हुन् । यिनी समाजले नारीप्रति गरिने विभेदको विरुद्ध प्रतिरोध गर्न नसक्ने गतिहीन स्वभावकी पात्रका रूपमा देखिएकी छिन् । यिनी प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हुन् ।

(ख) **शिशिर** : शिशिर यस कथाको मुख्य पुरुष पात्र र सम्पदाको पति हो । वैदेशिक रोजगारीको सिलसिलामा कोरिया पुगेको शिशिर करेन्ट लागेर ज्यान गुमाउन पुगेको कथाको सत्पात्र हो । ऊ आफ्नो परिवारलाई

सक्षम बनाउन पैसा कमाउनको लागि विदेश गई परिश्रम गर्ने नेपालीको प्रतिनिधि पात्र हो । ऊ सदा सकारात्मक सोच राख्ने अनुकूल र गतिशील स्वभाव भएको पात्र हो । ऊ जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हो ।

(ग) **शङ्कर** : श्रीमती निर्मलाको मृत्यु भएको केही समयमै अर्की श्रीमती बिहे गर्न पुगेको शङ्कर यस कथामा आफूलाई समयअनुसार परिवर्तन गर्न सक्ने गतिशील पात्र हो । ऊ लिङ्गका आधारमा पुरुष, कार्यका आधारमा सहायक, प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हो ।

परिवेश/वातावरण

प्रस्तुत कथा ग्रामीण परिवेशको कथा हो । स्थानगत परिवेशअन्तर्गत गाउँघर, मेलापात, वनजङ्गल, पानीपँधेरो, मन्दिर, दुलही अन्माउने बेलाको वातावरण, कोरियाको कन्स्ट्रक्सन कम्पनी, आँगनको छेउमा सुन्तलाको बोट छन् भने समयगत परिवेशअन्तर्गत माघको महिना, चिसो वातावरण, दुलहीको विदाइको क्षण, शङ्करको श्रीमती निर्मलाको मृत्यु आदि रहेका छन् भने सांस्कृतिक परिवेशअन्तर्गत दशैंको समय, शङ्करको विवाह, शिशिरको मृत्यु संस्कार आदि रहेका छन् ।

दृष्टिविन्दु

यस कथामा कथयिता वा समाख्याता कृतिबाहिर नै रहेर सम्पूर्ण पात्रहरूका बारेमा टिप्पणी प्रस्तुत गरेको हुनाले तृतीय पुरुष बाह्य दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

भाषाशैली

यस कथामा वर्णनात्मक र संवादात्मकसँगै एकालापीय भाषाशैलीको पनि प्रयोग गरिएको छ । भाषा सरल र सहज किसिमको छ । क्यारे, पो, खै, निजस्ता निपात; डम्म, घुँक्क-घुँक्क, चरप्प, चिटिक्क, मुसुक्कजस्ता अनुकरणात्मक शब्द; पुण्य, पाप, निद्रा, पीडा, पति, कर्तव्य, सूर्य, अश्रु, स्वर्ग, दुःख जस्ता तत्सम शब्द; भुइँ, गाउँ, छोरी, घर, कान, महिना, छोरो, उज्यालो, असोज जस्ता तद्भव शब्द; पर्प्युम, रोमान्टिक, कन्स्ट्रक्सन, कम्पनीजस्ता आगन्तुक शब्द र मारे पाप पाले पुण्य (पृ. ८७) जस्ता उखान-टुक्काको प्रयोगले भाषिक

मिठास भरिएको छ । संवादात्मक र मनोलापीय शैलीमा लेखिएको यस कथाको भाषा सरल, सहज र स्वाभाविक पाइन्छ ।

उद्देश्य

दया, माया, प्रेम, करुणा, सद्भाव, इच्छा, रहर, खुसी, उपकार मानिसका ठूला सम्पत्ति हुन् । इच्छा, चाहना, खुसी र रहरहरू के पुरुष, के महिला सबैका हुन्छन् । समाज पुरुषप्रधान हुनाका कारणले प्रायःजसो सबै क्षेत्रमा पुरुषलाई स्वतन्त्रता दिइएको छ तर यही सवाल र पक्षमा महिलामाथि हदैसम्मको निरङ्कुशता लादिएको छ । कुनै कुरामा केही बोले 'पोथी बासेको राम्रो हुँदैन' भनी मुख थुनिन्छ । महिलालाई कमजोर, असहाय ठान्ने समाजले समाजका प्रायःजसो क्षेत्रमा महिलालाई अधि बहून दिएको पाइँदैन । प्रस्तुत कथामा पनि विवाह जस्तो पवित्र सम्बन्ध/अभ्र भन्ने हो भने अति आवश्यक सम्बन्धमा पनि विभेद गरिएको प्रष्ट देख्न सकिन्छ । यही विभेद माथि व्यङ्ग्य प्रहार गरी दुवैलाई समान स्वतन्त्रता प्रदान गरिनु पर्दछ भन्ने सन्देश दिने उद्देश्य राखी यो कथा लेखिएको देखिन्छ । अतः कथा यथार्थवादी बन्न पुगेको छ ।

यसरी कथाकारले यस कथामा समाजले सिर्जना गरेको महिला र पुरुषबीचको विभेदकारी पर्खालहरू पुरुषले आफूलाई केन्द्रमा राखी अशोभनीय नीति एवम् महिला दमनकारी व्यवहारहरू हुन् भन्ने सन्दर्भलाई कथाको मूल विषयवस्तु बनाएकी छिन् ।

३.२.९ पीडक पत्नी

कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूमध्ये “पीडक पत्नी” नवौँ कथा हो ।

कथानक

यस कथाकी पात्र सविता वैदेशिक रोजगारीको लागि इजरायल जान लागेको प्रसङ्गबाट कथानक आरम्भ भएको छ । कथाको 'म' पात्र र सविता श्रीमान्-श्रीमती हुन् । उनीहरू आमाबाबुसँग अलग भएर बसेका छन् । उनीहरूको एक छोरी र एक छोरा छन् । छोरो जन्मेको दुई वर्षमा नै सविता विदेश जान्छिन् भने छोराछोरीको पालनपोषण र स्याहारसुसारको सम्पूर्ण जिम्मेवारी 'म' पात्रलाई आउँछ (पृ. ९९) । घरको जिम्मेवारी राम्ररी पूरा गर्दागर्दै पनि सविताले आफ्नो श्रीमान्लाई विभिन्न तनावहरू दिन्छिन् । एक दिन 'म' पात्रले “हाई सविता, के छ तिम्रो खबर ?” भनी सोध्दा “ठीकै छ, त्यता के छ ? बच्चा-

बच्चीलाई राम्रोसँग हेरेका त छौं नि ?” उनको यो आवाजमा मिसिएको एक प्रकारको कठोरता (पृ. १०२) ले सवितामा केही घमण्ड पनि रहेको देखिन्छ। ‘म’ पात्र आफ्नो घर-परिवार अनि आफ्नो विवाह र ससुराली गएको सन्दर्भहरूलाई सम्भरेर एकोहोरिदाँ “बाबा ! खाना खाम न, भोक लाग्यो (पृ. १०५) भनी छोरीले ढाडमा घच्चच्याउँदा भल्याँस्स हुन पुग्छ र छोराछोरीलाई खाना खुवाएर सुताउँछ। सविता विदेश गएपछि सविताको निर्देशनअनुसार नै आफूलाई अगाडि बढाउँछ। उनीहरूको घर पनि नयाँ बन्छ। अरूको निर्देशनमा रहेर समय व्यतीत गर्नुपरेकाले उसले आफ्ना रहर र सपनाहरू पूरा नभएको महसुस गर्छ। दश वर्षको विदेश बसाइ पूरा गर्दै सविता घर फर्किन्छन् (पृ. १०६) र कथाको मध्य भाग पूरा हुन्छ।

दश वर्ष विदेशमा बसेकी सवितामा पूरै पश्चिमा रहनसहन देखिन्छ। मानसिक र शारीरिक रूपले परिवर्तन भएकी सविताको घरभित्र पसेदेखि नै असन्तुष्टिका स्वरहरू देखिन थाल्छ। ‘म’ पात्रले सविताको रूपमा एउटा बघिनी घरभित्र पसेको अनुभूति गर्छ। उसले सविताको अगाडि आफूलाई पाखे सम्भन्छ। ‘म’ पात्रलाई श्रीमान् भनेर परिचय गराउन समेत अफेरो मान्न थाल्छन्। दिनमा जेजस्तो भए पनि रातमा भने सविताको व्यवहार र बोलीवचन फेरिन्छ। विछ्यौनामा ‘म’ पात्रले सवितालाई भरपुर सन्तुष्टि दिनुपर्छ। विछ्यौनामा माग पूरा गर्न नसके सविता बेस्सरी रिसाउँछिन्। घरमा जसले गल्ती गरे पनि दोषजति ‘म’ पात्रलाई लाग्छ। प्रोस्टेटको समस्याबाट ग्रसित हुन पुगेको ‘म’ पात्रले केही समयदेखि सवितालाई यौन सन्तुष्टि दिन सक्दैन। सविताबाट अपहेलित बन्न पुगेको ‘म’ पात्र मरेतुल्य जीवन जिएको सोचन पुग्छ। सविताको मन पग्लिन्छ कि भनेर डिभोर्सको प्रस्तावसम्म राख्न पुग्छ र भन्छ “मलाई छुटकारा देऊ। म अब तिमीसँग बस्न सकिदैन” (पृ. ११०)। यसको प्रतिउत्तरमा सविता “हो तिमीलाई पारपाचुके चाहिएको हो भने छोराछोरी र सबै सम्पत्ति मेरो हुन्, जहाँ गएर मुद्दा दायर गर्छौं गर” (पृ. १११) भनेपछि सवितालाई थर्काउन पारपाचुकेको प्रस्ताव राखेको ‘म’ पात्र उल्टै त्रसित बन्न पुग्दछ र अन्त्यमा “सविता मलाई तिमीसँगै बस्न देऊ” भन्छ। “यो घरमा बस्ने भए मैले भनेअनुसार चलनुपर्छ र तिम्रो कुनै रूल चल्ने छैन” (पृ. १११) भनी सविताले भनेसँगै कथानक अन्त्य हुन्छ। यसरी पुरुषप्रधान समाजमा केवल महिला मात्र प्रताडित हुने होइन, यही समाजमा नारीबाट पुरुष पनि प्रताडित भएका हुन्छन् भन्ने कुरा देखाउने प्रस्तुत कथा एउटा सामाजिक कथाको रूपमा देखिएको छ।

पुरुष होस् या महिला जसलाई परे पनि पीडा भनेको पीडा नै हुन्छ । आर्थिक हिसाबले पत्नीले आफूले विदेश गएर धन कमाएँ भन्दैमा पतिलाई होच्याउनु हुँदैन । सबैजना समाजको मूल्य र मान्यताभिन्न रहन सक्नु पर्दछ । कथामा पत्नीले पतिलाई विभिन्न प्रकारका पीडा दिइरहेको हुनाले कथाको शीर्षक “पीडक पत्नी” ले सार्थकता पाएको छ । पत्नीको अहङ्कारले भण्डै-भण्डै पारपाचुकेको स्थितिमा आइपुग्दा पतिको समझदारीले नै दूर्घटना घटनबाट बचेको छ । जसले गर्दा पत्नी सामाजिक दृष्टिमा एकल र बच्चा टुहुरा हुनबाट जोगिएकाले पनि कथाको शीर्षकले यथार्थता प्राप्त गरेको छ भन्न सकिन्छ ।

पात्र/चरित्र

प्रस्तुत कथामा ‘म’ पात्र र सविता मुख्य पात्र हुन् भने छोरी निरा, छोरो निराजन, मामा, रामजी कथाका गौण पात्रहरू हुन् ।

(क) **‘म’ पात्र** : ‘म’ पात्र यस कथाको प्रमुख पुरुष पात्र हो । श्रीमती विदेशिएपछि छोराछोरीको लालन-पालन र स्याहार-सुसारमा तथा परिवार सञ्चालनमा अग्रसर एक सत्पात्र हो । श्रीमती विदेशबाट आएपछि श्रीमतीबाट प्रताडित हुन पुगेका र त्यसको प्रतिकार गर्न नसक्ने गतिहीन पात्र हो । ऊ प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हो ।

(ख) **सविता** : उच्च परिवारकी छोरी ‘म’ पात्रकी श्रीमती सविता यस कथाकी प्रमुख स्त्रीपात्र हो । एक छोरा र एक छोरीकी आमा सविता परिवारको आर्थिक अवस्था सुदृढ बनाउनको लागि विदेश जान सक्षम अनुकूल पात्र हुन् भने समयअनुसार आफूलाई चलाउन सक्ने र आफ्ना पतिलाई केही नसम्भने गतिशील एवम् खल चरित्रकी पात्र हुन् । उनी जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हुन् ।

परिवेश/वातावरण

प्रस्तुत कथामा सहरी परिवेश रहेको पाइन्छ । स्थानगत परिवेश अन्तर्गत ‘म’ पात्रको घर चितवन र सविताको माइतीघर विराटनगर, उनीहरू दुईको घर र कोठा आदि रहेका

छन् । समयगत परिवेशअन्तर्गत दशैमा 'म' पात्र ससुराली गएको, शरद ऋतु, सविताको विदेशको लागि भिसा लाग्नु, इजरायल जानु, दश वर्षको इजरायल बसाइँपछि घर फर्कनु, 'म' पात्र श्रीमतीबाट पीडित हुनु, श्रीमतीसँग डिभोर्स माग्नु र अन्तमा श्रीमतीसँगै बस्छु भन्नु आदि हुन् । सांस्कृतिक परिवेश अन्तर्गत 'म' पात्र र सविताको बिहे रहेको छ ।

दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रमुख चरित्रको रूपमा 'म' पात्र उपस्थित भई कथाको सम्पूर्ण घटना र पात्रहरूको वर्णन गरिएको हुनाले प्रथम पुरुष अर्थात् केन्द्रीय आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ ।

भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा सरल र सहज भाषाको प्रयोग भएको पाइन्छ । छोटोछोटा वाक्यगठनका साथै संवादात्मक र मनोलापीय शैलीको पनि प्रयोग भएको छ । नि, पो, क्यारेजस्ता निपातको प्रयोग गरिनुका साथै सुलुलु, सरर, टुसुक्क, भुसुक्कजस्ता अनुकरणात्मक शब्द, भिसा, टाइम, केयर, किपिड, कमेन्ट, ड्रेस, च्याट, सेड्युल, रिल्याक्स, सेक्सेलोजिस्टजस्ता आगन्तुक शब्द, कर्तत्व, गृहिणी, आकाश, विद्यालय, गृहकार्य, पीडा, दृश्य, स्मृति आदि तत्सम शब्द; आमा, आँखा, मान्छे, सपना, हात, घर, आगो, दोषी जस्ता तद्भव शब्द; ससाना, सुरुसुरुजस्ता द्वित्व शब्दको प्रयोगले कथामा भाषिक मिठास ल्याएको छ । कथाकार शर्माले आफ्नो कथामा सरल, सहज र पात्रानुकुल भाषाको प्रयोग गरेका हुनाले कथाको भाषाशैली सरल, सहज र स्वाभाविक किसिमको पाइन्छ ।

उद्देश्य

पुरुष होस् या महिला जसलाई परे पनि पीडा भनेको पीडा नै हुन्छ । आर्थिक हिसाबले मानिस धनी र गरिब हुन सक्छ तर धन भयो भन्दैमा घमण्ड भने देखाउनु हुँदैन । सबैजना समाजको मूल्य र मान्यताभित्र रहन सक्नु पर्दछ । पत्नी र पतिको आपसी समझदारी, माया, प्रेम र विश्वासबाट मात्र जीवनमा पारिवारिक सुख र सन्तुष्टि प्राप्त हुनसक्छ । यदि दुई बीचमा कहींकतै शड्का वा अपहेलना गर्ने कार्य गरियो भने पारिवारिक जीवन दूर्घटित बन्न पुग्दछ । एउटा आगो भए अर्को पानी हुन सक्नु पर्दछ भन्ने कुरा देखाउने उद्देश्यले लेखिएको यो कथा सामाजिक यथार्थवादी कथा हो ।

यसरी कथाकारले यस कथामा श्रीमान् र श्रीमती बीचको प्रेम, समर्पण, विश्वास र मेलमिलापले मात्र सुख अनि सन्तुष्टि मिल्ने, महिला-पुरुष कसैले पनि आफ्नो दायित्व, जिम्मेवारी र सामाजिक मूल्य र मान्यतालाई भुल्न नहुने, एकले अर्कालाई दिने पीडाबाट समाजमा सभ्यपन देखिन सक्दैन भन्ने सन्दर्भलाई कथाको मूल विषयवस्तु बनाएकी छिन् ।

३.२.१० प्रेमातङ्क

कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूमध्ये “प्रेमातङ्क” दशौं कथा हो ।

कथानक

प्रस्तुत कथाको आदिभागमा ‘म’ पात्र र सविना भरतपुरको भाटभटेनी सुपरमार्केटबाट फर्कदै गर्दा ‘म’ पात्रलाई अचानक किशोरको फोन आउँछ । ‘म’ पात्रले फोनमा लामो समय बिताएपछि सविना भर्किर्न र रिसाउन पुग्छिन् । ‘म’ पात्रले सविनासँग माफी माग्दै भन्छिन् “नरिसा न यार, एउटा इम्पोर्टेन्ट कल थियो क्या” (पृ. ११२) । किशोरको फोन आएपछि ‘म’ पात्र आफैलाई विर्सन पुग्छे । उसको बोलीमा नै मोहनी भएको कुरा ‘म’ पात्रले व्यक्त गर्दछे । भर्खर १७ वर्षमा टेकेकी ‘म’ पात्र र आफूभन्दा एक वर्षले जेठो किशोरका अलग-अलग कलेजमा पढ्ने विद्यार्थी हुन् तर पनि ती दुईका बीचमा गहिरो प्रेम रहेको छ । बाह्र कक्षाको अध्ययनपश्चात् किशोर पढ्न काठमाडौं जान्छ भने ‘म’ पात्र चितवनमै पढ्छिन् । अब उनीहरूको भेटको आधार नै म्यासेन्जर र भाइबर हुन्छ । किशोर उच्च वर्गको युवक हो भने उसको तुलनामा ‘म’ पात्रको आर्थिक अवस्था निम्न छ । काठमाडौं पढ्न जाने बेलामा किशोरले “म तिम्रै लागि पढ्न जाँदैछु शुष्मा, पर्खेर बस है मलाई” (पृ. ११९) भनेको यही प्रेमिल वाक्यलाई जीवनको बाँच्ने आधार बनाएकी छिन् ‘म’ पात्रले । किशोरलाई सरकारी कोटामा डाक्टर पढ्न बङ्गलादेश जाने अवसर मिल्छ । यो खबर शुष्मालाई सुनाउँछ । ‘म’ पात्र किशोरलाई शुभकामना दिँदै खुसी हुन्छिन् । किशोर बङ्गलादेश गएपछि किशोर र ‘म’ पात्रको सम्पर्क टुट्छ । ‘म’ पात्र बिछोडको पीडाले पिरोलिन्छिन् । एकदिन बङ्गलादेशबाट आएको हवाईजहाज काठमाडौंमा अवतरणको क्रममा दुर्घटनाग्रस्त हुन्छ । बङ्गलादेशबाट डाक्टरी पढेर आएका युवायुवतीहरू मृत्युवरण गर्न पुग्छन् । यो समाचार सुनेर अत्तालिएकी ‘म’ पात्र आफ्नो प्रेमी किशोर उक्त दुर्घटनामा

नपरेको होस् भनी प्रार्थना गर्छिन् । उक्त दुर्घटनामा किशोर नपरेको कुरा थाहा पाउँदा 'म' पात्र अत्यन्त हर्षित हुन्छिन् र कथानकले मध्य भाग लिन्छ ।

स्नातक तह उत्तीर्ण गरेर बसेकी शुष्माको घर-परिवार, इष्टमित्र र छरछिमेकबाट विहे गर्नुपर्छ भनी दवाव आउँदा पनि विवाह गर्न मान्दिनन र किशोरकै पर्खाइमा बस्छिन् । बङ्गलादेशमा डाक्टरी पढाइ सकेर नेपाल फर्किएको किशोरले आफ्नो विवाह डाक्टरी पढेको केटीसँग हुन लागेको र उक्त विवाहमा तिमी जसरी पनि आउनु पर्छ है भनेको बाट 'म' पात्रको ऊप्रतिको प्रेम दुर्घटित भएको छ । किशोरसँग विवाह गरेर सुखी जीवन जिउने उसको सपना सबै हावामा उड्न पुग्दछ र भन्छिन्, "म कसका लागि यतिका वर्ष कुमारी नै रहँ ? आमाबुवाको भावना लत्याएर म कसलाई मनमा सजाएर कुरी बसेँ ?" (पृ. १२३) । किशोरलाई विहेको रौनक लागेसँगै शुष्माको आँखामा आँसु टिल्लिलाउन पुग्छ र कथानकको अन्त्य हुन्छ ।

एक प्रेमीले आफ्नो प्रेमिकालाई धोका र विश्वासघात गर्दा, आफैले खाएको वाचा-कसमलाई बिर्सदा, एउटी प्रेमिकाको जीवन कसरी पीडादायी र तहसनहस हुन पुग्छ र उसका सपनाहरू चकनाचुर हुन पुग्छन् भन्ने सन्दर्भलाई कथाको मूल विषयवस्तु बनाएकी छिन् ।

पात्र/चरित्र

प्रस्तुत कथामा 'म' पात्र र किशोर मुख्य पात्र हुन् भने सविना, 'म' पात्रकी आमाबुवा, 'म' पात्रका साथीहरू कथाका गौण पात्रहरू हुन् ।

(क) **'म' पात्र** : 'म' पात्र यस कथाको प्रमुख स्त्री पात्र हुन् । आफ्नो प्रेमी किशोरको वर्षौंसम्म पर्खाइमा रहेकी र मायामा धोका खाएकी 'म' पात्र यस कथाकी गतिशील र सत्पात्र हुन् । 'म' पात्रकै सेरोफेरोमा कथाको कथानक घुमेको छ । उनी आफ्नो प्रेमीको लागि घरमा विवाहको प्रस्ताव राख्दा पनि त्यसलाई प्रतिकार गर्नसक्ने क्षमताकी गतिशील पात्र हुन् भने आफ्नो उद्देश्यप्राप्तिका लागि जस्तोसुकै त्याग गर्न पनि तत्पर अनुकूल पात्र हुन् । उनी जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हुन् ।

(ख) **किशोर** : उच्च वर्गको, डाक्टर पढ्न विदेश गएको र 'म' पात्रसँग प्रेम गरेको किशोर यस कथाको मुख्य पुरुष पात्र हो । 'म' पात्रलाई प्रेमको मोहमा फसाएर विश्वासघात गर्ने किशोर कथाको धोखेबाज र असत् पात्र हो । त्यसैले ऊ प्रवृत्तिको आधारमा प्रतिकूल पात्र हो । ऊ जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आवद्धताका आधारमा बद्धपात्र हो ।

परिवेश/वातावरण

प्रस्तुत कथा सहरी परिवेशको कथा हो । यस कथामा आएका स्थानगत परिवेशअन्तर्गत भरतपुरको भाटभटेनी सुपरमार्केट, नारायणी नदी, 'म' पात्र अध्ययन गर्ने कलेज रहेका छन् भने समयगत परिवेशमा जेठ महिना, चितवनको गर्मी, किशोर काठमाडौं र बङ्गलादेश पढ्न गएको, बङ्गलादेशबाट आएको हवाईजहाज दुर्घटना, बिहे गर्न नमान्नु, किशोर डाक्टर बनेर आउनु, 'म' पात्रको सपना चकनाचुर हुनु, सांस्कृतिक परिवेशअन्तर्गत 'म' पात्रको बर्थ-डे, 'म' पात्रको बिहेको चर्चा, किशोरको डाक्टरी पढेकी केटीसँग बिहेको तयारी रहेका छन् भने भौगोलिक परिवेशअन्तर्गत सौराहा, कविलास रिसोर्ट, नारायणी पुल आदि रहेका छन् ।

दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा केन्द्रीय चरित्रको रूपमा 'म' पात्र उपस्थित भई कथाको सम्पूर्ण घटना र पात्रहरूको वर्णन गरिएको हुनाले प्रथम पुरुष अर्थात् केन्द्रीय आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

भाषाशैली

यस कथामा सरल र सहज भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको छ । एकालापीय र वार्तालापीय शैलीमा अगाडि बढेको कथानकमा पो, खै, त, निजस्ता निपात; चिटिक्क, सलल, सुलुलु, खुसुक्क, हुरुक्कजस्ता अनुकरणात्मक शब्द; रोमान्टिक, रिसोर्ट, सपिड, स्ट्रेट, आर्ट, साइन्स, म्यानेजमेन्ट, गेट, इन्जमेन्टजस्ता आगन्तुक शब्द, आकाश, स्वेत, सूर्य, नदी, निद्रा, पीडा, सौभाग्य जस्ता तत्सम शब्द; जेठ, हात, महिना, आँखा, बगैँचा, नयन, कपाल, सपना, मसिर, आफू जस्ता तद्भव शब्द; कस्ता-कस्ता, कताकता, सलल, अनेकानेकजस्ता

द्वित्व शब्द; जता हेच्यो चारैतिर नयाँ रङ्ग छायो, आफैसँग लाज लाग्ने कस्तो बेला आयो (पृ. ११४) जस्ता गीति गीतांशका शब्दहरूको प्रयोग र फ्रान्सिस बेकनको 'सबैभन्दा ठूलो शक्ति नै ज्ञान हो" (पृ. ११५) भनाइ कथामा समावेश गरिएकोले भाषिक सौन्दर्य, मिठास र उपदेशयुक्त बनेको छ। एकालापिय र वार्तालापिय शैलीका भनाइहरूको उदाहरण :

एकालापिय :

आज भेट हुन्छ भनेर म बिहानैदेखि उत्सुक थिएँ, उमङ्गित थिएँ । सकेसम्म राम्री बनेर कलेज पुगें । त्यहाँ पुगेपछि मैले आँखा कलेजको गेटमा नै बिछ्याइराखें । अलि ढिलो गरेर किशोर गेटमा देखापच्यो । ऊ आयो एक सुनौलो बहार लिएर । म पनि त आतुर थिएँ ऊसँग भेटिन । मुखले मात्र पो भन्न सकेकी थिइँन (पृ. ११५) ।

वार्तालापिय :

"हाँ किशोर !" मैले भनें ।

"ओहो ! शुष्मा, के छ तिम्रो खबर ?" उसले प्रश्न थमायो (पृ. ११६) ।

उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा आजका मानिसहरू विश्वास गर्न लायकका नभएको प्रसङ्गलाई उठान गरिएको छ । जताततै धोका र विश्वासघात बढ्दो छ । कथाको नायक किशोर पढे-लेखेका, शिक्षित र बौद्धिक भएर पनि आफूले आत्मीक प्रेम गरेको व्यक्तिलाई विश्वासघात गर्न पुगेको छ । यसबाट वर्तमान युगमा जसरी समाज आधुनिक र विकसित, बौद्धिक र शिक्षित हुँदैछ, त्यसैगरी विश्वसनीय र मानवीयपन पनि बढ्दै जानुपर्छ साथै मायाको नाममा कसैले पनि धोका होइन, रोदन होइन हाँसो र खुशी दिन सक्नुपर्छ भन्ने उद्देश्यले लेखिएको यो कथा सामाजिक यथार्थवादी कथा हो ।

यसरी कथाकारले यस कथामा एक प्रेमिले आफ्नो प्रेमिकालाई धोका र विश्वासघात गर्दा, आफैले खाएको वाचा-कसमलाई बिसर्दा, एउटी प्रेमिकाको जीवन कसरी पीडादायी र तहसनहस हुन पुगेको छ र उसका सपनाहरू चकनाचुर हुन पुगेको छ भन्ने सन्दर्भलाई कथाको मूल विषयवस्तु बनाएकी छिन् ।

३.२.११ सहयात्रा

कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टाबेल* कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूमध्ये “सहयात्रा” शीर्षकको कथा एघारौँ कथा हो ।

कथानक

यस कथाको कथानकमा ‘म’ पात्र र अमृताको भेट ‘म’ पात्रले काम गर्ने अफिसमा भेट हुन्छ । ‘म’ पात्र दाजुभाइसँग अलग्गिएर एकलै बसेको हुन्छ भने अमृता पनि श्रीमान्ले अर्को बिहे गरेपछि हेला हुन पुगेकी पीडित नारी पात्र हुन् । आफ्नो काममा सहयोग पुऱ्याएकोमा अमृता ‘म’ पात्रप्रति खुसी हुन्छिन् र मोबाइल नम्बर मागी पछि फोन गर्छु भन्दै बिदा हुन्छिन् (पृ. १२४) । यो कथाको आदि भाग हो । ‘म’ पात्र र अमृता समय मिलाएर भेट्ने, सँगै खाजा खाने, फोनमा कुराकानी गर्न थाल्छन् । दुवै जना पीडित भएको हुनाले उनीहरूको मन मिल्न जान्छ । ‘म’ पात्रले सँगै बसेर दुःख-सुख बाँड्ने सपना देख्न थाल्छ र फोनमा नै सँगै बसौं भनेर प्रस्ताव राख्छ । केही समयपछि दुवैजना सँगै बस्ने निधो गर्छन् र अमृता ‘म’ पात्रको कोठामा प्रवेश गर्छिन् । दुवै मिलेर जिन्दगीलाई अगाडि बढाउँछन् । उनीहरू सँगै बसेको चार वर्ष बितिसक्दा पनि जायजन्म नहुँदा सबैतिर कुरा काट्न सुरु हुन्छ । अमृता र ‘म’ पात्रको बीचमा धर्मपुत्र पाल्ने विषयमा गम्भीर कुराकानी हुन्छ । ‘म’ पात्र प्रहरीचौकी जान्छ । त्यहाँ उसले केही भुठको सहारा लिँदै विवाह भएको दश वर्ष भएको तर सन्तान नभएकाले कोही बच्चा पाए आफूले पाल्न चाहेको कुरा व्यक्त गर्दछ र आफ्नो नाम र मोबाइल नम्बर टिपाएर फर्कन्छ । केही समयपछि ‘म’ पात्रलाई प्रहरी चौकीबाट बेवारिसे बच्ची भेटिएको फोन आउँछ र उक्त बच्चीलाई आफूहरूले पाल्ने निधो गर्छन् । अमृता अस्पतालमै बच्चासँग बस्छिन् भने ‘म’ पात्र रातारात नयाँ ठाउँमा कोठा खोजी आमा र शिशुलाई ल्याएर राख्छ र सुत्केरी स्याहारेको नाटक गर्छ र विभिन्न लोकोपवादलाई टार्दै एउटा बलियो घरबार बसाउन सक्षम भएसँगै (पृ. १३०) कथाले मध्य भागमा प्रवेश गर्छ ।

अमृता ‘म’ पात्रलाई जिस्क्याउन, गिजोल्न खोज्छिन् तर ‘म’ पात्रबाट यौन सन्तुष्टि सम्भव नभएको हुँदा उसले बजारबाट सेक्सटोय किनेर ल्याउँछ । एकदिन ‘म’ पात्रले अमृतासँग नखोली राखेको आफ्नो कुरा व्यक्त गर्दै आफू उसका यौनिक चाहना पूरा गर्न नसक्ने नपुंशक भएको जानकारी गराउँछ । यो अवधिमा उनीहरूले छोरीलाई बोर्डिङ

पढाइरहेका हुन्छन् । सोह्र वर्षपछि छोरी एस.एल.सी. उत्तीर्ण गरी उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि काठमाडौं जान्छिन् (पृ. १३१) । 'म' पात्र अफिसको काम र छोरीलाई भेट्न काठमाडौं जान्छ र चार दिनपछि फर्किदा कोठामा ताल्चा मारेको हुन्छ । आफूसँग भएको चाबीले ढोका खोल्छ । कोठामा चारैतिर हेर्छ र टेबुलमाथि अमृताले लेखेर छोडेको चिठी भेट्छ । चिठीमा लोग्नेको मृत्यु भएको कारण काजकिरियाको लागि घर गएको र उतै बस्छु भन्ने लेखिनुका साथै यतिन्जेलसम्मको साथ र सहयोगको लागि धन्यवाद दिँदै तपाईंसँग अलगिएको र हाम्रो सहयात्रा आजबाट टुङ्गिएको कुरा चिठीबाट थाहा पाउँछ । 'म' पात्रले आफ्नो जीवन बीस वर्ष पहिलेकै अवस्थामा फर्किएको र फेरि एक्लो भएको अनुभूति गर्छ (पृ. १३३) र कथानक अन्त्य हुन्छ ।

जुनकुनै मान्छेले जीवनयात्राका क्रममा विभिन्न प्रकारका मानिसहरूसँग सहयात्रा गर्न पुग्छन् । उनीहरूसँग कुन मोड र कुन घुम्तीहरूमा मिलन र बिछोडको दुःख/पीडा सहनु पर्ने हो पत्तो हुँदैन । यसर्थ मानिसले जीवनको अन्तिम बिन्दुसम्म पुग्न कसैसँग सहयात्रा गर्नुपर्दछ नत्र थुप्रै पीडा, व्यथा र छट्पटीलाई सहनु पर्छ भन्ने भाव कथाले प्रस्तुत गरेको हुनाले सहयात्रा नै जीवनको मुख्य ध्येय हुनुपर्छ भनिएकोले कथाको शीर्षक "सहयात्रा" सार्थक बन्न पुगेको छ ।

पात्र/चरित्र

प्रस्तुत कथामा 'म' पात्र र अमृता मुख्य पात्र हुन् भने 'म' पात्रकी छोरी, घरबेटी आमा कथाका गौण पात्रहरू हुन् ।

(क) **'म' पात्र** : यस कथाको प्रमुख पुरुष पात्र 'म' पात्र हो । अमृतासँगको सहयात्रामा रहेको 'म' पात्र बीस वर्षपछि पुनः एक्लो हुन पुगेको छ । ऊ अरूलाई सहयोग गर्न हरदम तत्पर रहने सत्पात्र हो । ऊ प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हो ।

(ख) **अमृता** : 'म' पात्रसँगको सहयात्रामा रहेकी अमृता यस कथाकी मुख्य स्त्री पात्र हुन् । लोग्नेले सौता ल्याएपछि पीडित बनेकी अमृता 'म' पात्रसँग सहयात्रा गर्न पुगेकी र आफ्नो लोग्नेको मृत्युपश्चात् 'म' पात्रबाट सहयात्रा टुङ्ग्याएर लोग्नेको किरिया गर्नको लागि घर फर्कने एक

गतिशील पात्र हुन् । उनी आफ्नो प्रतिकूलताको आधारमा निर्णय गर्नसक्ने अनुकूल पात्र हुन् । उनी जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हुन् ।

परिवेश/वातावरण

यस कथाको परिवेश सहरी परिवेशको रहेको पाइन्छ । स्थानगत परिवेशमा 'म' पात्रको अफिस, खाजाखाने क्यान्टिन, नारायणी नदीको किनार, 'म' पात्रको कोठा, प्रहरी चौकी, अस्पताल, बोर्डिङ स्कूल, काठमाडौं, आदि रहेका छन् भने समयगत परिवेशअन्तर्गत गर्मी महिना, 'म' पात्र बीस वर्षपछि पुनः एक्लो भएको र जीवन सून्य भएको बोध हुनु, कोठामा ताल्चा बन्द हुनु भने वस्तुगत परिवेशअन्तर्गत अमृताले लेखेर छोडेको चिठी रहेका छन् ।

दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा केन्द्रीय चरित्रको रूपमा 'म' पात्र उपस्थित भई कथाको सम्पूर्ण घटना र पात्रहरूको वर्णन गरिएको हुनाले प्रथम पुरुष अर्थात् केन्द्रिय आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक र संवादात्मक शैलीमा कथाको कथानक अगाडि बढेको छ । सरल र सहज भाषाको प्रयोग गरिएको यस कथामा प्रोजेक्ट, क्यान्टिन, सेक्सटोय, अर्डरजस्ता आगन्तुक शब्द; कताकता, अलगअलग, नयाँनयाँ, रातारातजस्ता द्वित्व शब्द; निथुक्क, ठपक्क, छ्याङ्ग, झलक्कजस्ता अनुकरणात्मक शब्द; बीज, पीडा, दुःख, सूर्य, आकाश, सुख, वृक्ष, नदी, धर्म जस्ता तत्सम शब्द; निद्रा, पुस, मान्छे, सपना, महिना, आँखा, घर, हात, काठमाडौं, घाम जस्ता तद्भव शब्द; खै, कि, पो, निजस्ता निपातको प्रयोगले भाषिक मिठास भरिएको छ । संवादात्मक र वर्णनात्मक शैलीको उदाहरण निम्नानुसार कथामा प्रस्तुत गरिएको छ :

वर्णनात्मक :

मलाई कम्ता गाह्रो थियो ? एकलै खाना बनाऊ, एकलै खाऊ । कतै जाँदा पनि एकलै हिँड्नुपर्ने । अब तयोभन्दा पनि कठिन त दुःखविमार हुँदा एक

गिलास तातो पानी दिने पनि कोही थिएन । कहिलेकाहीं त आफूलाई ढुङ्गे युगमा बाँचेजस्तो लाग्थ्यो । कहिलेकाहीं यसो नयाँ लुगा लगाउँदा पनि कस्तो भयो भनेर सोध्ने मान्छे थिएन । उफ ! एकलै बाँच्नुको पीडा कति-कति, भनेर के साध्य छ र ? ... (पृ. १२५)

संवादात्मक :

“म कल गर्छु नि हजुरलाई !” भन्दै विदा भइन् उनी ।

मैले पनि सजिलै भनेँ, “मलाई फोन गर्न कुनै सङ्कोच मान्नु पर्दैन । मन लाग्दा गरे हुन्छ” (पृ. १२४) ।

उद्देश्य

मान्छेले जीवनयात्राका क्रममा विभिन्न प्रकारका मानिसहरूसँग सहयात्रा गर्न पुग्छ । ती सबै मानिसहरू अत्यन्त मनमिल्ने साथीहरू हुन सक्छन्, प्रेमी-प्रेमिका हुन सक्छन्, बुबाआमा, दाजुभाइ, दिदीबहिनी हुन सक्छन् । कुन मोड र घुम्तीहरूमा कोसँग मिलन र कोसँग बिछोड भई दुःख/पीडा सहनु पर्ने हो पत्तो हुँदैन । यो तीतो यथार्थलाई बुझेर मानिसले जीवनको अन्तिम बिन्दुसम्म पुग्न कसैको साथ भए पनि, नभए पनि पुग्न नै पर्दछ । थुप्रै पीडा, व्यथा र छटपटीलाई सहेर भएपनि आफ्नो जीवनयात्रालाई गन्तव्यमा पुऱ्याउन धैर्य भई अधि बढिरहनु पर्दछ भन्ने उद्देश्यले लेखिएको सामाजिक कथा हो ।

यसरी कथाकारले प्रस्तुत कथामा ‘म’ पात्र र उसको सहयात्री अमृताबीचको मिलन र बिछोडका माध्यमबाट जीवन सुख र दुःखका सङ्गम हो भन्ने कुरा व्यक्त गर्न पुगेकी छिन् । जसरी कथामा यी दुई पात्रका बीचको सम्बन्ध टुङ्गिएर एउटा जीवन पुनः रिक्तो भएको छ, त्यसरी नै कैयौँ मानिसहरूको पनि जीवनयात्रामा सहयात्रीहरू भेट हुन आउँछन् र छुट्टिन्छन् । भेट हुँदा हर्ष र खुसी छाउँछ भने बिछोडले पीडा र वेदना थपिन्छ भन्ने सन्दर्भलाई कथाको मूल विषयवस्तुको रूपमा ग्रहण गरेकी छिन् ।

३.२.१२ सम्बन्धसूत्र

कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूमध्ये “सम्बन्धसूत्र” बाह्रौँ कथा हो ।

कथानक

प्रस्तुत कथाको कथानक 'म' पात्र सलमान खानको फिल्म हेर्न हलमा पुग्दा एउटी अपरिचित युवतीले एकटकले नियालेर हेरेको र आफूलाई "को हौं ?" भनी सोध्न मन लागेर पनि सोध्न नसकेको सन्दर्भबाट कथानक आरम्भ भएको छ । कथामा 'म' पात्रको मन-मस्तिष्कलाई उक्त युवतीको एकोहोरो हेराइ र जिउडालले फनफन्ती घुमाइदिएको छ । अनेकौं जिज्ञासा, उत्सुकता, प्रश्नहरू जन्माएको छ । पुनः भेट्ने चाहनाले उसले फिल्महल भरी आँखा नदौडाएको पनि होइन तर भेट्न सकेन । बेलुकी बैठक कोठामा छोरा विराजले फिल्मको बारेमा सोधेपछि 'म' पात्रले श्रीमती र छोरालाई सिनेमाको कहानी सम्भोजति सुनाउँछ । छोरो विराज साथीको बर्थ-डे पार्टीबाट फर्किएपछि भोलिपल्ट उसको बिहेको कुरो चल्छ । विराजले आफूले रोजेको केटीसँग बिहे हुनुपर्छ भन्ने कुरो राख्छ । छोराले रोजेको केटीलाई 'म' पात्र र उसकी श्रीमती रश्मीले हेर्न चाहन्छन् । केही दिनपछि एउटी युवती विराजको बाबुआमालाई 'दर्शन' भन्दै आइपुगिन्छन् (पृ. १३८) । 'म' पात्रलाई कताकता देखेजस्तो लाग्छ, घोट्लिँदै जाँदा फिलिम हलमा एकटक लगाएर आफूलाई हेर्ने युवती उनै भएको बुझ्छ । तिनै युवती छोरो विराजको मिल्ने साथी र विवाह गर्न चाहेकी युवती हुन्छिन् । समिराको बारेमा पूर्ण जानकारी प्राप्त गर्ने उद्देश्यले कुराहरू हुन्छन् । समिराले आफ्नो जन्मकहानी विराजको बुबा 'म' पात्रलाई अवगत गराउँछिन् । त्यसपछि 'म' पात्रलाई पूर्वस्मृति हुन्छ र छोरालाई समिरासँग उसको बिहे हुन नसक्ने कुरा बताउँछन् । प्रेमको दौरानमा निकै अघि पुगिसकेको विराज यो रहस्य बुझ्न चाहन्छ (पृ. १४२) र कथाले मध्य भागमा प्रवेश गर्छ ।

'म' पात्रले आजसम्म सबैसँग लुकाएर राखेको कहानी छोरो विराजलाई बताउँछ । कसरी आर्थिक अभावको कारण उसले श्रीमतीको उपचार खर्च जोहो गर्न शुक्राणु बेच्न बाध्य भएको थियो । उसले जुन प्रयोगशालामा शुक्रकीट बेच्ने गरेको हो त्यही प्रयोगशालाबाट समिराको बाबाममीले शुक्राणु किनेको र जसबाट समिराको जन्म भएको हुन सक्ने सम्भावनाका कारण उसको र समीराको विवाह हुन नसक्ने भएको भन्ने कुरा उसले बताएको छ (पृ. १४३) । यो सम्बन्धको सूत्र पनि कति व्यापक र अचम्मको हुँदोरहेछ भन्ने उनले सोचेको छ । 'म' पात्र यो कुराको खुलासा समिरालाई गराउन छोरा विराजलाई भन्छ तर विराज समिरालाई तिमी बहिनी पनि हुन सक्छ्यौ भनेर भन्न अठ्टेरो मान्छ । यो वैज्ञानिक समय हो, त्यसैले समिराको र आफ्नो डिएनए टेस्ट गराउन 'म' पात्र विराजलाई

सल्लाह दिन्छ । यदि टेस्ट गराउँदा मिल्यो भने सम्बन्ध फेरिन्छ र मिलेन भने तिमीहरू आफ्नो लक्ष्य हासिल गर्न सक्छौ भन्छ । डिएनए रिपोर्ट आउँछ, रिपोर्टले उनीहरूको सम्बन्ध फेरिदिन्छ (पृ. १४४) र कथानकको अन्त्य भएको छ ।

मानवीय जगत्मा मानिसहरूका बीचमा विभिन्न सम्बन्धहरू स्थापित हुन पुग्नु सामान्य कुरा हो । सम्बन्ध र त्यससँग सम्बन्धित वास्तविकताको ज्ञात हुनासाथ सम्बन्ध परिवर्तित हुन पुग्ने अवस्थाका बारेमा कथामा प्रकाश पार्ने प्रयत्न गरिएको हुनाले कथाको शीर्षक “सम्बन्धसूत्र” कथानकसँग सम्बन्धित रहेको र सम्बन्धहरूको वास्तविकता र यथार्थताको ज्ञात नहुँदा मानिसहरूको सम्बन्धसूत्रको सीमाङ्कन र मापन पनि गर्न नसकिँदो रहेछ भन्ने उद्देश्यले प्रस्तुत गरिएकाले शीर्षकले सार्थकता पाएको देखिन्छ ।

पात्र/चरित्र

यस “सम्बन्धसूत्र” कथामा धेरै पात्रहरूको उपस्थिति गराइएको छैन । ‘म’ पात्र यस कथाको मुख्य पात्र हो भने विराज, रश्मी, समिरा सहायक पात्र हुन् ।

(क) **‘म’ पात्र** : ‘म’ पात्र यस कथाको मुख्य पुरुष पात्र हो । छोरो विराज र समिराको बीचमा माया-प्रेमको रूपमा अगाडि बढेको सम्बन्धलाई फरक सम्बन्धको रूपमा स्थापित गरिदिने ‘म’ पात्र कथाको गतिशील र सत्पात्र हो । ऊ प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आवद्धताका आधारमा बद्धपात्र हो ।

(ख) **विराज** : विराज ‘म’ पात्रको छोरो र कलेजमा सँगै पढ्ने समिराको साथी अनि प्रेमी पनि हो अर्थात् परिस्थिति अनुकूल आफूलाई परिवर्तन गर्न सक्ने यस कथाको गतिशील र सत्पात्र हो । ऊ कार्यका आधारमा मुख्य पुरुष पात्र, समीरा र आफू एउटै व्यक्तिको शुक्राणुबाट जन्मिएको प्रमाणित भएपछि उसमा आएको सकारात्मक परिणामले गर्दा कुनै समाज र परिवारमा कुनै प्रकारको नकारात्मक अवस्था सिर्जन हुन नदिने कार्य गरेकाले प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल पात्र, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आवद्धताका आधारमा बद्धपात्र हो ।

(ग) **समिरा** : विराजसँगको प्रेम सम्बन्धमा रहेकी समिरा यस कथाको मुख्य स्त्री पात्र हुन् । आफ्नो जन्म कहानीको बारेमा 'म' पात्रलाई अवगत गराउँदा 'म' पात्रले पनि आफ्नो वास्तविक कहानी छोरो विराजलाई सुनाइ सकेपछि विराजसँगको सम्बन्ध फेरिन पुगेकी कथाकी सत्पात्र हुन् । उनी कार्यका आधारमा मुख्य स्त्री पात्र, समय र परिस्थिति अनुसार आफूलाई परिवर्तन गर्न सक्ने क्षमता भएकी हुनाले उनी प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील, वास्तविकता थाहा पाएपछि आफ्नो निर्णय बदल्न सक्ने प्रतिनिधि पात्रका रूपमा देखिएकाले जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हुन् ।

परिवेश/वातावरण

यस कथाको परिवेश सहरी परिवेशको रहेको छ । स्थानगत परिवेशअन्तर्गत 'म' पात्रको घर, बैठक कोठा रहेका छन् भने समयगत परिवेशअन्तर्गत गर्मीको महिना, 'म' पात्र सिनेमा हेर्न जानु, अपरिचित युवतीको एकटकको हेराइ, विराजको साथीको बर्थ-डे पार्टी, 'म' पात्रको घरमा समिराको उपस्थिति, समिराले आफ्नो कहानी बताउनु, 'म' पात्रलाई समिराले एउटा कागजको टुक्रा दिनु, 'म' पात्रले पनि छोरो विराजलाई आफ्नो कहानी सुनाउनु, विराज र समिराको सम्बन्ध फेरिनु आदि हुन् भने सांस्कृतिक परिवेशअन्तर्गत 'म' पात्र र श्रीमती रश्मीबीचमा छोराको बिहेसम्बन्धी कुराकानी रहेको छ ।

दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा केन्द्रीय चरित्रका रूपमा 'म' पात्र अर्थात् कथयिता स्वयम् यसको मुख्य पात्र भएकोले प्रथम पुरुष अर्थात् केन्द्रीय आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ ।

भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा सरल र सहज किसिमको भाषाको प्रयोग भएको पाइन्छ । वर्णनात्मक र संवादात्मक भाषाशैलीकै क्रममा प्रशस्त एकालाप र वार्तालापको प्रयोग पाइन्छ । नेपाली प्रचलित शब्दका अतिरिक्त स्पिड, आन्टी, अङ्कल, फरवार्ड, ड्याडी, फोनजस्ता आगन्तुक शब्द; भुलुकक, ढकमकक, भनकक, भलककजस्ता अनुकरणात्मक शब्द; माथिमाथि, कताकता, रातिराति, चिट्चिट् जस्ता द्वित्व शब्द; खै, नि, पो, क्यारेजस्ता निपात;

आकाश, युवती, बुद्धि, धर्म, दर्शन, स्वप्न, दुःख, पीडा, निद्रा जस्ता तत्सम शब्द; महिना, मान्छे, पात, फूल, आँखा, घर, पितृस्नेह, पानी जस्ता तद्भव शब्द; बाटो लाग्नु (पृ. १३५) जस्तो टुक्काको प्रयोगले कथामा भाषिक मिठास छ । वर्णनात्मक र संवादात्मक शैलीमा अगाडि बढेको यस कथामा भाषा सरल र सहज नै पाइन्छ ।

एकालापको उदाहरण :

आखिर को होली यो केटी ? किन त्यसरी हेरेकी, मैले सबै आफन्ती, चिरपरिचितलाई भ्याएसम्म सम्भन खोजें तर कतैबाट पनि परिचितजस्तो लागेन । म भ्रममै परिरहें यतिबेलासम्म । चिनेको भए उसका घरपरिवारका बारेमा सञ्चो-बिसञ्चो सोध्दो हुँ (पृ. १३४) ।

वार्तालापको उदाहरण :

“ड्याडी आज म साथीको बर्थडे पार्टीमा जान्छु है ? सायद भरे अबेला हुन सक्छ ।” विराजले भन्यो ।

“जान त जा तर अबेलाचाहिँ नगर्नु नि । समय ठीक छैन, रातिबिख हिँड्नु पनि हुँदैन । ठाउँठाउँमा अनेक घटना घटिरहेछन् । भन्नु दुर्घटना त भनिसाध्य छैन । हुर्केका छोराछोरी घरभित्र नछिक्नुजेल मन विचलित हुन्छ । हेर् छोरा, मलाई त तैले बाइक चलाएको पनि डर लाग्छ । साह्रै स्पिडमा घुइँकाउँछस् । कता के हुने हो जस्तो !” मैले सम्झाएँ (पृ. १३६)

उद्देश्य

प्रस्तुत कथाको उद्देश्य मानिसहरूको वास्तविक पक्षको उद्घाटन गर्नु हो । यो मानवीय जगत्मा मानिसहरूका बीचमा विभिन्न सम्बन्धहरू स्थापित हुन पुग्नु सामान्य कुरा हो । एक प्रकारको सम्बन्ध र वास्तविकताको ज्ञात हुनासाथ सम्बन्ध परिवर्तित हुन पुग्ने अवस्थाका बारेमा कथामा प्रकाश पार्ने प्रयत्न गरिएको छ । तर कतिपय सम्बन्धहरूको वास्तविकता र यथार्थताको ज्ञात नहुँदा एकप्रकारको सम्बन्ध र वास्तविकताको ज्ञात हुनासाथ सम्बन्ध परिघटित हुन पुग्ने अवस्थाका बारेमा कथामा प्रकाश पार्ने प्रयत्न गरिएको छ । मानिसहरूको सम्बन्धसूत्र पनि कति अचम्म, कति गम्भीर, कति व्यापक र कहाँसम्म,

कसरी फैलने हो, यसको सीमाङ्कन र मापन पनि गर्न नसकिँदो रहेछ भन्ने उद्देश्यले लेखिएको प्रस्तुत कथा सामाजिक यथार्थवादी कथा हो ।

कथाकारले प्रस्तुत कथामा 'म' पात्रका माध्यमबाट मानव समाजमा स्थापित विभिन्न प्रकारका सम्बन्धहरूको सवाललाई कथाको मूल विषयवस्तुको रूपमा ग्रहण गरेकी छिन् ।

३.२.१३ कोभिड १९

कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूमध्ये "कोभिड १९" तेह्रौँ कथा हो ।

कथानक

प्रस्तुत कथाको बुधे गाउँमा सबैलाई सहयोग गर्ने सहयोगी पात्रको रूपमा देखिएको छ । आफ्नी श्रीमती सावित्रीलाई आफैलाई भन्दा बढी माया गरेको प्रसङ्गबाट कथाको आरम्भ भएको छ । यस कथाका पात्र बुधे र सावित्री असाध्यै मन मिलेका श्रीमान्-श्रीमती हुन् । पितृसत्तात्मक समाजले छोरी जन्मिदा नाक खुम्च्याए पनि ऊ 'घरमा लक्ष्मी भित्रिई' भन्दै आमाछोरीको खुब स्याहार-सुसार गर्छ (पृ. १४५) । आफ्नो आर्थिक अवस्था सुधार्न गाउँका युवा विदेशिँदा उसलाई पनि विदेश जाउँजाउँ लाग्छ । श्रीमतीले नमान्दा नमान्दै पनि उनलाई सम्झाइ-बुझाइ भविष्यको सुन्दर सपना आँखाभरि सजाएर ऊ साथीहरूसँग साउदी जाने प्रक्रियामा लाग्छ । दुई महिना नपुग्दै बुधेको भिसा लाग्छ र आफ्नी गर्भवती श्रीमतीलाई छोडेर ऊ साउदी जान्छ । साउदीको पैतालिस-पचास डिग्रीको तापक्रममा बुधे कठोर दुःख गर्छ भने सावित्री पनि घरमा खुब मेहनत गरिरहेकी हुन्छिन् (पृ. १४७) । बुधे साउदी गएको पनि सात वर्ष हुन्छ । यसै क्रममा कोरोना भइरसको सङ्क्रमण विश्वव्यापी रूपमा फैलन्छ र लकडाउन सुरु हुन्छ । नेपालले पनि लकडाउन गर्छ भने विदेशमा अलपत्र परेकालाई स्वदेश फिर्ता गराउने तयारी गर्छ । बुधे पनि नेपाल फर्कन्छ र एयरापोर्ट आएपछि सावित्रीलाई फोन गर्छ । सावित्रीले चौध दिन क्वारेन्टाइनमा बस्ने सल्लाह दिन्छिन् । विदेशबाट आएका जोकोही पनि चौध दिनसम्म क्वारेन्टाइनमा बस्नुपर्ने बाध्यकारी व्यवस्थाले गर्दा बुधे पनि मन गह्रुङ्गो गरेर क्वारेन्टाइनमा बस्छ (पृ. १५२) । यहाँसम्म कथाको मध्य भाग रहेको छ ।

क्वारेन्टाइनमा बसेको सात-आठ दिनपछि बुधे निकै बिरामी हुन्छ । कोरोना सङ्क्रमण भएको शङ्कामा उसलाई आइसोलेसन कक्षमा राखिन्छ, र स्वाब परीक्षणका लागि प्रयोगशालामा पठाइन्छ । उता घरमा बृद्ध बाबुआमा, स्वास्नी र छोराछोरी बुधे घर आउने दिन गनेर बसेका हुन्छन् । सात वर्षको छोरो रमाउँदै उफिररहेको हुन्छ । अचानक सावित्रीलाई अस्पतालबाट फोन आउँछ । सावित्री आत्तिदै बन्दाबन्दीको अवस्थामा बडो कष्टका साथ अस्पताल पुगिन्छन् तर दुर्भाग्य उनी पुग्नुभन्दा अगाडि नै उनको बुधेको मृत्यु भइसकेको हुन्छ । यो घटनाले सावित्री मर्माहत हुन पुगिन्छन् । दुई दिनपछि नेगेटिभ रिपोर्ट आउँछ । बुधेको मृत शरीर केही आफन्तहरूको उपस्थितिमा घाटमा लगेर अन्त्येष्टि गरिन्छ । परिवारसँग भेट गर्ने कत्रो रहर पालेर घर फर्किएको बुधे परिवारको मुखै देख्न नपाई धुँवा बनेर आकाशमा विलीन हुन पुग्छ (पृ. १५६) । आफू जन्मेपछि सजीव बाबुलाई भेट्न नपाई सात वर्षे छोरो बाबु विहीन बन्न पुगेको छ । छोराछोरीका आफ्ना बाबालाई लिएर गरिएका विभिन्न प्रश्नहरूको उत्तर दिन सावित्री असमर्थ हुन्छिन् । निदाउने प्रयत्नमा भ्रकाएकी सावित्रीले सेतो पहिरनमा बुधे आएर आफू नमरेको र उनका लागि भनेर रातो सारी ल्याएको कुरा बताउँदा हात थाप्न भन्दा उसले हात थापेको छ र अचानक उसका आँखा खुलेका छन्/सपनाबाट जागेकी छ (पृ. १५७) र बाहिर उज्यालो भएको परिवेशबाट कथानकको अन्त्य भएको छ ।

आज विश्वलाई आक्रान्त बनाउँदै गएको कोभिड १९ का कारण मानवजातिमाथि पर्न गएको पीडा, वेदना, छटपटीका साथै यसबाट बच्नका लागि गर्नुपर्ने स्वास्थ्य मापदण्डलाई मिच्ने प्रवृत्तिले गर्दा भन् विकराल बन्दै गइरहेकोले यसका बारेमा सचेत हुनुपर्ने कुरा कथामा दर्शाइएको छ । कोभिड बाहेक अन्य लक्षणमा पनि बिरामीलाई कोभिडकै बिरामी सम्झी अन्य उपचार नगरी क्वारेन्टाइनमा राख्दा उनीहरूको मृत्युसमेत हुन पुगेको अवस्था पनि यस कथामा देखाइएको छ । यसबाट त्यस्ता परिवारमा परेका आर्थिक र मानसिक पीडालाई यस कथाले सरल र सबल ढङ्गले प्रष्ट्याएको हुनाले यसको शीर्षक “कोभिड १९” ले सार्थकता पाएको छ ।

पात्र/चरित्र

यस “कोभिड १९” कथामा धेरै पात्रहरूको प्रयोग गरिएको छैन । बुधे र सावित्री यस कथाका मुख्य पात्र हुन् भने कोपिला, छरछिमेकी यस कथाका सहायक पात्रहरू हुन् । आइते, डाक्टर, नर्स र बुधेको छोरा गौण पात्र रहेका छन् ।

- (क) **बुधे** : यस कथाको मुख्य पुरुष पात्र बुधे हो । ऊ श्रीमतीलाई असाध्यै माया गर्ने, परिवारलाई सुख दिन पैसा कमाउन साउदी गएको र फर्कँदा चौध दिन क्वारेन्टाइनमा बस्ने क्रममा मृत्यु हुन पुगेको छ । बुधे आफ्नो परिवारको आर्थिक अवस्था सुदृढ बनाउनको लागि विदेशिने अनुकूल पात्र हो । ऊ स्वभावका आधारमा गतिशील, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत, आसन्नताका आधारमा नेपथ्य र आबद्धताका आधारमा बद्ध पात्र हो ।
- (ख) **सावित्री** : यस कथाको मुख्य स्त्री पात्र सावित्री हुन् । लोग्नेलाई विदेश पठाउन नचाहे पनि पैसा कमाउन साउदी गएको बुधे नेपाल फर्किँदा चौध दिन क्वारेन्टाइनमा बस्नुपर्ने व्यवस्थालाई पालना गर्दागर्दै श्रीमान् गुमाउन पुगेकी छ । लोग्ने विदेशिएपछि आफ्नो परिवारलाई व्यवस्थित रूपमा चलाउन सक्ने उनी गतिशील पात्र हुन् । उनी परिवारका सदस्य विदेशिने परिवारकी एक प्रतिनिधि पात्र भएकाले वर्गगत पात्र हुन् भने उनको उपस्थिति कथामा प्रत्यक्ष रहेकाले मञ्चीय पात्र र कथामा सार्थक सम्बन्ध रहेकाले आबद्धताका आधारमा बद्ध पात्र हुन् ।

परिवेश/वातावरण

प्रस्तुत कथा ग्रामीण परिवेशमा घुमेको छ । स्थानगत परिवेशअन्तर्गत नेपालको कुनै ग्रामीण क्षेत्र, त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल, साउदी, साउदी एयरपोर्ट आदि रहेका छन् । सांस्कृतिक परिवेशअन्तर्गत गाउँमा हुने बिहे-वर्तुन, पूजाआजा र बुधेको सक्रिय सहभागिता, बुधेको छोरी जन्मिनु, छरछिमेकी र इष्टमित्रले ओठ लेप्प्राउनु र भाग्य हुनेले मात्र छोरी पाउँछन् (पृ. १४६) भनेर बुधेले गतिलो जवाफ दिनु, प्रेम-प्रणयगत परिवेशअन्तर्गत बुधे र सावित्रीको माया हो भने समयगत परिवेशअन्तर्गत साउदीको लागि नेपाली कामदारको माग हुनु, सावित्री दुई जिउकी भएकै अवस्थामा छोडेर बुधे साउदी जानु, बुधे सात वर्ष साउदी बस्नु, बुधे नेपाल फर्किनु, सङ्क्रमणगत परिवेशअन्तर्गत कोभिड १९ को विश्वव्यापी महामारी फैलनु, लकडाउन हुनु, क्वारेन्टाइनमा बस्नु र सोही क्रममा बुधेको मृत्यु हुनु, परीक्षणको रिपोर्ट नेगेटिभ आउनु, बुधेले अष्टेरो मान्दामान्दै आफैले आग्रह गरेर

क्वारेन्टाइनमा बस्न गएको बुधेसँग सधैंभरको लागि विछोड हुन पुग्नु र सावित्री मर्माहत हुनु आदि रहेका छन् ।

दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा कथयिताको रूपमा 'ऊ' पात्र उपस्थित भएकोले बाह्य दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ । 'ऊ' पात्रकै संवेगात्मक स्थितिबाट कथानक अगाडि बढेको हुनाले बाह्य सीमित अर्थात् तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ ।

भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा सरल र सहज भाषाको प्रयोग भएको छ । संवादात्मक र एकालापीय भाषाशैलीले कथामा रोचकता थपिएको पाइन्छ । मध्यम आकारमा संरचित यस कथामा भिसा, प्याक, लकडाउन, एयरपोर्ट, फ्लाइट, क्वारेन्टाइनजस्ता आगन्तुक शब्द; हुरुक्क, भुतुक्क, भसङ्ग, भिमिक्कजस्ता अनुकरणात्मक शब्द; पीडा, दुःख, स्वप्न, धुप, निद्रा, मृतदेह, आकाश, बालक, श्वेत, वस्त्र जस्ता तत्सम शब्द; आँखा, मान्छे, महिना, गाउँ, उज्यालो, पानी, घर, काठमाडौँ जस्ता तद्भव शब्द; क्यारे, पोजस्ता निपात शब्द; दिनदिनै, अलिअलि, घरिघरि, छियाछियाजस्ता द्वित्व शब्द र सम्पत्तिमा सबैको हाइहाइ, विपत्तिमा कोही छैन दाजुभाइ (पृ. १५६) जस्ता मार्मिक गीती शब्दहरूको प्रयोगले कथामा भाषिक मिठास भरिएको छ ।

उद्देश्य

प्रस्तुत कथाको नेपाली समाजको निम्नवर्गीयहरूले भोग्नु परेको आर्थिक अवस्था, त्यसबाट मुक्तिका लागि गरिएको प्रयत्न छन् र कोभिडको कुरा रहेको छ । वर्तमान अवस्थामा कोभिड १९ ले विश्वलाई नै आक्रान्त पारेको छ । दिनानुदिन यस कोभिड भाइरसका कारण थुप्रै मानिसहरू मृत्युको मुखमा परिरहेका छन् । यसबाट बच्न हरेक मानिसहरू सजक त हुनुपर्छ तर सजक हुने नाममा वेवास्ता, हेलचक्र्याइँ, अमानवीय व्यवहार गरिनुहुन्न र सहयोग, सहानुभूति, मानवता, एकताको भावनाबाट मात्र यो कोरोना कहरबाट मुक्त हुन सकिन्छ भन्ने उद्देश्यले लेखिएको समसामयिक यथार्थवादी कथा हो ।

यसरी कथाकारले प्रस्तुत कथामा समसामयिक यथार्थमा आधारित कोभिड १९ का कारण मानवजातिमाथि पर्न गएको पीडा, वेदना, छटपटीका साथै यसका निमित्त सही

तरिकाले सुरक्षाका उपायहरू अपनाउन नसक्दा र यसको बारेमा विभिन्न अफवाहहरू हाउगुजीको रूपमा आएकोले त्यसबाट सिर्जित मानसिक चिन्ताको कारण भन्नु दुःखद र पीडादायी क्षणहरू आउन सक्ने कुरालाई कथाको मूल विषयवस्तु बनाएकी छिन् ।

३.२.१४ भत्किएको संसार

कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टाबेल* कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूमध्ये “भत्किएको संसार” चौधौँ कथा हो ।

कथानक

प्रस्तुत कथाको कथानक विदेश गएको दीपकलाई उसको भाइले तुरुन्त घर फर्कनु पर्ने भयो भन्दै मोबाइलमा म्यासेज गरेको प्रसङ्गबाट कथानक आरम्भ भएको छ । यसको कथानक पूर्वदिप्तीको आधारमा अगाडि बढेको छ । यस कथाका पात्र दीपक र रमा श्रीमान्-श्रीमती हुन् । उनीहरूको एउटा छोरो पनि छ भने बृद्ध बाबुआमा पनि छन् । उनीहरू गाउँमा बस्छन् । दीपक वैदेशिक रोजगारीको क्रममा विदेश गएको हुन्छ । लोग्ने परदेशिएपछि छोरोलाई पढाउने बहानामा रमा सहर पसेर कोठा खोजिन्छन् र बृद्ध सासूससुरालाई गाउँमै छोडी नारायणगढमा बस्न थालिन्छन् (पृ. १६१) । बुहारीको यस प्रकारको क्रियाकलापले बृद्ध बुबाआमा असाध्यै चिन्तित हुन्छन् भने रमा सहर पसेपछि पार्लर जाने, आफूलाई सक्दो राम्रो बनाउन दिनमा दशपटक शूङ्गारपटार गर्ने कोशिस गर्छिन्, बजार घुम्छिन् । उनको दिन फेसबुक र च्याटमा बित्न थाल्छ । उनको कोठामा विभिन्न थरिका मान्छेहरूको आवत-जावत हुन थाल्छ । दीपक भने श्रीमती र छोरोलाई आफ्नो संसार सम्झिएर उनीहरूलाई सक्दो खुसी तुल्याउन विदेशमा परिश्रम गरिरहेको हुन्छ (पृ. १६५) यसबाट कथाले मध्य भाग लिन्छ ।

मोबाइलको म्यासेजका कारण मानसिकता बिथोलिएको दीपकले काकाको छोरोलाई फोन गरेर बुझ्दा श्रीमती रमा अस्पतालमा भएको र डाक्टरले आशा मारेजस्तो छ भन्दा ऊ अत्यन्त आत्तिन्छ । दीपक हतार गरेर नेपाल फर्किन्छ र चितवन घरमा पुग्दा रमा अस्पतालमा भएको जानकारी पाएसँगै ऊ अस्पतालमा पुग्छ । ऊ अस्पताल पुग्दा रमाले मृत्युवरण गरिसकेकी हुन्छिन् । मृत्युवरण गरिसकेकी रमालाई बोलाउँदै बेसरी रुन्छ र रमाको अप्रत्यासित मृत्युका कारण विक्षिप्तजस्तै बनेको दीपक बेहोसीमा एकोहोरो कराइरहन्छ । उता अबोध छोरा मामुलाई के भएको भनेर रोइरहेको हुन्छ (पृ. १६६) । दीपकले अस्पतालमा र घरमा आएका सबैसँग घटनाबारे सोध्नुपर्छ गर्छ । घटनाको छानबिन

र शवको पोष्टमार्तम गर्ने कुरो हुन्छ । पोष्टमार्तमपछि हत्या भएको हुनसक्ने कुरो प्रहरीले सुनाउँछ । प्रहरीले सबै प्रक्रिया पूरा गरेपछि अन्त्येष्टिको लागि शवको जिम्मा दीपकलाई लगाउँछ । रमाका अन्त्येष्टि सकिएपछि अबोध बालक छोरो निमेष आमाको मृत्युकर्म पूरा गराउन बस्छ भने भेट्न आउनेहरू उसलाई हेरेर आँशु झारिरहेका हुन्छन् । दीपकले श्रीमती रमाको मोबाइल हेर्छ र त्यहाँबाट रमा र अनजान व्यक्तिका बीचको अनैतिक सम्बन्धका बारेमा जानकारी पाउँछ । रमाको यसप्रकारको क्रियाकलापले दीपक क्षुब्ध बन्न पुग्दछ । स्वास्नी नै बदमास र बाटो विराउने भएपछि कसको के लाग्दोरहेछ र भन्दै हत्यारा जतिसक्दो चाँडो पक्रियोस् र हदैसम्मको सजाय होस् भन्ने माग राख्दै मोबाइल प्रहरीलाई बुझाउँछ (पृ. १६९) र कथानकको अन्त्य हुन्छ ।

कथामा रमाले गाउँमा संयुक्त परिवारमा नबसी एकलै रमाउने, घरमा बृद्धबृद्धालाई छोडेर सहर पस्ने, परपुरुषसँग सम्बन्ध कायम गर्ने कार्य गरेर आफ्ना खुसीको संसार तथा आफ्नै प्राण त्याग्न पुग्छन् । यसबाट उनको जीवन त गयो-गयो उनको परिवार तहस-नहस हुन पुग्यो भने सानो छोरो समेत टुहुरो हुन पुग्यो । यसले उनको सारा संसार नै भत्किन पुग्यो । उनको गलत संस्कारले उनको मात्र नभएर परिवारका सबैको संसार नै तहस-नहस हुन पुगेकाले “भत्किएको संसार” शीर्षकले सार्थकता पाएको छ । यही शीर्षकले नै कथाको सम्पूर्ण भावलाई नै झल्काउन पुगेकोले समेत कथाकारको शीर्षक रोजाइ उत्कृष्ट रहेको मान्न सकिन्छ ।

पात्र/चरित्र

प्रस्तुत “भत्किएको संसार” शीर्षकको कथामा दीपक र रमा मुख्य पात्र हुन् भने श्याम, निमेष, अन्जान, इन्स्पेक्टर यस कथाका सहायक पात्रहरू हुन् ।

(क) **दीपक** : यस कथाको मुख्य पुरुष पात्र दीपक हो । आफ्नो परिवारलाई सुख र खुसी दिन आर्थिक उपार्जनको लागि विदेशिएको हुन्छ । दीपक असल गुण र चरित्र भएको अनुकूल पात्र हो । ऊ प्रारम्भदेखि नै सक्रिय रूपमा देखिएकाले गतिशील पात्र, आफ्नो आर्थिक अवस्था सुधार्न विदेशिने एक प्रतिनिधि पात्र भएकाले जीवनचेतनाका आधारमा वर्गीय पात्र, कथामा प्रत्यक्ष रूपमा आउने हुनाले आसन्नताका आधारमा मञ्चीय पात्र र कथाबाट उसलाई हटाइदिने हो भने कथाको सार्थकता नै नरहने हुनाले ऊ आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हो ।

(ख) **रमा** : यस कथाको प्रमुख स्त्री पात्र रमा हुन् । लोग्ने विदेश गएपछि सहर पसेकी र सहरिया रमभूममा भुल्लै परपुरुषसँग समेत लडिन पुग्दा उसको हत्या हुन पुगेको हुन्छ । रमाले आफ्नो खराब चरित्र प्रस्तुत गरी बृद्ध सासू-ससुरालाई गाउँमा छोडी सहर पस्ने, पतिले विदेशमा दुःख गरेर कमाएको पैसा आफ्नो मोजमज्जामा खर्च गर्ने, परपुरुषसँग सम्बन्ध जोड्ने खराब बृत्ति भएकी प्रतिकूल पात्र हुन् । उनी आफूलाई समयअनुसार बदल्ने गतिशील पात्र हुन् भने आफ्नो निजी स्वभाव प्रदर्शन गर्ने व्यक्तिगत पात्र, यस कथासँग प्रत्यक्ष सार्थक सम्बन्ध कायम राखेका हुनाले आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आबद्धताका आधारमा बद्धपात्रका रूपमा देखिन्छन् ।

परिवेश/वातावरण

यस कथाको कथानकको प्रारम्भ ग्रामीण परिवेशको पाइए पनि कथा अगाडि बढ्दै जाँदा सहरी परिवेशतिरै ढल्किएको पाइन्छ । स्थानगत परिवेशअन्तर्गत नारायणगढ, पार्लर, कुनै एउटा गाउँ अस्पताल, देवघाट, काठमाडौँ, चितवन हुन् भने समयगत परिवेशअन्तर्गत दीपक विदेश जानु, रमा सहर (नारायणगढ) पसेर कोठा खोजी बस्नु, बृद्ध सासूससुरालाई मात्र गाउँमा छाड्नु, रमा पार्लर जानु, सकेजति राम्रो बन्ने प्रयत्न गर्नु, दीपकलाई जतिसक्दो चाँडो घर फर्कन म्यासेज प्राप्त हुनु, दीपक काठमाडौँ ओर्लिएर चितवन जानु, घरमा थुप्रै मान्छेको भीड हुनु, रमा अस्पतालमा भएको थाहा पाएपछि दीपक अस्पताल जानु, मृत श्रीमतीसँग दीपक बेसरी रुनु, अन्जान नामको युवकसँग रमाको अनैतिक सम्बन्ध रहेको मोबाइलबाट दीपकले थाहा पाउनु, घटनाको सत्य-तथ्य पत्ता लगाउन रमाको मोबाइल प्रहरीलाई बुझाउनु आदि रहेका छन् सांस्कृतिक परिवेशअन्तर्गत देवघाटमा रमाको अन्त्येष्टि हुनु, मृतकर्म गरिनु रहेका छन् ।

दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा कथयिता वा समाख्याता कृतिबाहिर नै रहेर सम्पूर्ण कथा र पात्रहरूको बारेमा टिप्पणी प्रस्तुत गरेको हुनाले तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

भाषाशैली

यस कथामा सरल भाषाको प्रयोग गरिएको छ । वर्णनात्मक र संवादात्मक भाषाशैलीले कथा नाटकीय बन्न पुगेको छ । नेपाली प्रचलित शब्दका अतिरिक्त स्विच, पोर्जेटिभ, इन्जिनियर, एप्लाइ, पार्लर, इन्स्पेक्टरजस्ता आगन्तुक शब्द; बर्रर, सुलुलु, जुरुक्कजस्ता अनुकरणात्मक शब्द; निद्रा, शिक्षा, दुःख, उज्ज्वल, सुख, पत्नी, कर्तव्य, स्मृति, दृश्य, धैर्य, धर्म आदि तत्सम शब्द; काम, महिना, छोराछोरी, मंसिर, सपना, आँसु, कान, गाउँ आदि तद्भव शब्दहरू प्रयोग भएका छन्; अलिअलि, तहतह, साथसाथै, टुक्राटुक्राजस्ता द्वित्व शब्द; पो, कि, रे, नि, क्यारे, खैजस्ता निपातको प्रयोगले कथामा मिठास थपेको छ ।

उद्देश्य

प्रस्तुत कथाको उद्देश्य वर्तमान समयमा सहर केन्द्रित जीवन बिताउन खोज्दा, संयुक्त परिवारलाई बोझ सम्झँदा, श्रीमान कमाउन विदेशिएका र यहाँ एकलै रमाउन खोज्ने श्रीमतीहरूमा देखापर्ने विकृति र विसङ्गति, उनीहरूमा आएको सामाजिक मूल्य र मान्यता, पूर्वीय संस्कारमा आएको हासोन्मुख अवस्था, विश्वास गर्नुपर्नेलाई अविश्वास र गलत मनसाय भएकालाई विश्वास गर्नपुग्दा मानिसका सपनाहरू भत्किएर कसरी चकनाचुर हुन पुग्छ र एउटा सुखी जीवन कसरी दुर्घटित बन्न पुग्छ । क्षणिक यौनिक सन्तुष्टि र सुख खोज्दा जीवन नै कसरी समाप्त हुन पुग्छ भन्ने पक्षको चिरफार गर्नु हो । परिवारलाई राम्रो गराउने दायित्व बोकेका श्रीमान्-श्रीमतीमध्ये कुनै एउटाले मात्र पनि सही बाटो हिँड्न जानेन भने जीवनमा निकै ठूलो दूर्घटना हुन सक्छन् । आफ्नो स्वेच्छाचारी र अविवेकीपनले सिङ्गो परिवारको खुसीको संसार भत्किन पुग्छ र समाजमा अत्यन्त दुःखद घटनाहरू घट्न पुग्छन् । यसबाट जोगिन मानिसमा बुद्धि र विवेक हुनुपर्छ, नैतिक मूल्य र मान्यतालाई आत्मसात गर्नुपर्छ, वैयक्तिक खुसीभन्दा पारिवारिक खुसीमा रमाउन सक्नुपर्छ भन्ने उद्देश्य यस कथामा प्रस्तुत भएको छ । कथाकी पात्र रमाले हाम्रो सामाजिक संस्कारलाई नमानेर आफ्नो घरमा सासूससुरा हुँदाहुँदै उनीहरूलाई गाउँमै छोडेर सहर पस्ने, पश्चिमा सभ्यताको पछि लागेर परपुरुषसँग लागेर आफ्नो वैवाहिक जीवन र आफ्नै जीवनलाई समाप्त पार्न पुगेकीले यो कथा सामाजिक विसङ्गतिवादी कथा बन्न पुगेको छ ।

यसरी कथाकारले प्रस्तुत कथामा आफ्नो संस्कारलाई विसेर एकलै रमाउने, घरमा बृद्ध सासूससुरालाई छोडेर सहर पस्ने, परपुरुषसँग सम्बन्ध कायम गर्ने जस्ता सामाजिक

विसङ्गतिको बोध गराउँदै मान्छेका आफ्नै कमजोरीको कारण आफ्ना खुसीको संसार भत्काउन पुग्छन् । धन कमाउने र परिवारको खुसीलाई पूरा गराउने उद्देश्यले श्रीमान् विदेशमा कतिसम्म दुःख गर्न तयार हुन्छन् तर श्रीमती भने नैतिक मूल्य र मान्यतालाई भुलेर, पारिवारिक जिम्मेवारी र कर्तव्यलाई भुलेर एकल र वैयक्तिक सुखको पछि लाग्दा परिवारको खुसी र रहर मात्र भत्कने होइन कि आफ्नै मृत्युसमेत हुन सक्ने दुःखद सन्दर्भलाई कथाको मूल विषयवस्तु बनाएकी छिन् ।

३.२.१५ पछुतो

कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूमध्ये "पछुतो" पन्ध्रौँ तथा कथासङ्ग्रहको अन्तिम कथा हो ।

कथानक

प्रस्तुत कथाको कथानक 'म' पात्र एकदिन टाढाको आफन्ती पर्ने ठूलीआमालाई भेट्दाको प्रसङ्गबाट आरम्भ भएको छ । 'म' पात्रकी ठूलीआमा नब्बे वर्षको हुनुहुन्छ तापनि उहाँलाई आफ्नो आयु कम भएको कुरा गर्नुहुँदा 'म' पात्र अचम्मित हुन्छ । ठूलीआमालाई पालनपोषण गर्न उनका छोराछोरीहरू मनदेखि तयार देखिन्छन् । ठूलीआमाका सन्तानहरूमा प्रशस्त मातृभक्ति देखिन्छ (पृ. १७२-१७३) । यस कथाको पात्र टीकादाइ लामो समयदेखि आमासँग बसेका छन् । उनलाई आमासँग टाढा हुन मनै छैन तर उनको कान्छो भाइ आमाको मातृऋण तिर्न पाउनुपर्छ भन्दै म आमालाई राख्छु भन्छन् भने बहिनी रमिला पनि आमालाई आफू कहाँ ल्याउनुपर्छो भन्दै फोन गर्छिन् । 'म' पात्रले आफू र ठूलीआमाका सन्तान बीच तुलना गर्छ । उनीहरूका अगाडि आफू निकृष्ट भएको महसुस गर्दछ । 'म' पात्रले आफ्नी श्रीमतीका कारण आमालाई देवघाटमा लगेर राखेको हुन्छ । श्रीमतीले आमालाई असाध्यै अपमान गर्ने, बोझ ठान्ने र सधैं आमालाई लिएर कचकच गर्ने, अन्त्यमा कि आफूलाई रोज्ने कि आमालाई रोज्ने भनेको अवस्थामा श्रीमतीको दबावमा परेको 'म' पात्रले आमालाई देवघाटको कुटीमा लगेर राख्न बाध्य भएको छ (पृ. १७५) र कथाले मध्य भागमा प्रवेश गर्छ ।

टीकादाइको कुरा सुनेर हीनताबोधले ग्रसित भएको 'म' पात्र ठूलीआमासँग विदा भएर मनमा अनेक कुरा खेलाउँदै देवघाटतिर जान्छ । आमालाई जसरी पनि घर फर्काएर लैजाने निधो गर्छ । पूजा गरेर राख्नुपर्ने मान्छेलाई तिरस्कार गरेकोमा आफूलाई अधर्मी ठान्दै

आमालाई राखेको कुटीमा पुग्छ । त्यहाँ पुग्दा चार-पाँच दिनदेखिको भुङ्गे ज्वरो आएको आमालाई औषधोपचार गरे तापनि डाक्टरले अब उपाय छैन भनेपछि कुटीमै फर्काएर पिँडीमा गुन्द्रीमाथि पातलो तन्नामा सुताइएको र पण्डितले गीता पाठ गरिरहेको 'म' पात्रले देख्छ । उसले आमालाई "आमा ! आमा !!" भनेर बोलाउँछ । आँखाभरि आँसु बनाएर आमाले एकचोटि पुलुकक हेर्छिन् । बोली भने निस्कन सक्दैन । छोरालाई अन्तिम पटक हेरेर आमाले प्राण छाड्छिन् । आमाको निष्प्राण देहलाई तुलसीको मठमा सारिन्छ । आमाको अन्त्येष्टिका लागि तल बेनीमा लगिन्छ । अन्तिम संस्कारका लागि आएका देवघाटभरिका मान्छेहरू कसैका आँखा ओभाना हुँदैनन् । 'म' पात्रकी श्रीमती पनि रुँदै घाटमा पुग्छिन् । 'म' पात्रले उर्मिलालाई रिसाउँदै गाली गर्छ र आफूले आमाप्रति गरेको व्यवहारका कारण पश्चात्तापमा पर्दछे (पृ. १७८) र कथानक अन्त्य हुन्छ ।

हरेक छोराछोरीले आफ्ना वृद्ध आमाबाबुलाई बुढेसकालमा राम्रोसँग हेरचाह गर्नुपर्नेमा छोराले बुहारीको कुरा सुनेर आफ्नी आमालाई बोझ मानेर वृद्धाश्रम पठाउँछन् । आफ्नी ठूलीआमाका छोराछोरीले आमालाई श्रद्धासाथ पालेको देखेपछि छोरालाई आफूले गरेको कार्यप्रति पछुतो हुन्छ । यसपछि ऊ आमालाई ल्याउनका लागि जान्छ तर त्यहाँ आमाको मृत्यु भइसकेको हुन्छ । यसरी छोरामा आमाप्रति गरेको कुकृत्यले गर्दा नै आमा ठूलीआमा भन्दा पनि पहिले मर्नुपरेको, आफूले छोराले गर्नुपर्ने कर्तव्य पूरा नगरेको र देवतुल्य माताको मातृत्व तथा आशीर्वादबाट वञ्चित हुनुपरेको कारण उनलाई पछुतो भएकाले कथाको शीर्षक "पछुतो" ले सार्थकता पाएको छ ।

पात्र/चरित्र

प्रस्तुत "पछुतो" शीर्षकको कथामा धेरै पात्रहरूको उपस्थिति गराइएको छैन । 'म' पात्र, टीकादाइ र उर्मिला यस कथाका प्रमुख पात्र हुन् भने रमिला, ठूलीआमा, छिमेकी दाइ यस कथाका सहायक पात्रहरू हुन् यसका साथै नेपथ्य पात्रका रूपमा देवघाटमा आउने मानिसहरू रहेका छन् ।

- (क) **'म' पात्र** : यस कथाको मुख्य पुरुष पात्र घनश्याम अर्थात् 'म' पात्र हो । श्रीमतीको कुरा सुनेर आमालाई देवघाटको वृद्धाश्रममा लगेर छाड्ने र पछि आमाबाबुको महत्त्व बुझेर घर फर्काएर ल्याउँछु भनी जाँदा आमाको मृत्यु भएकोले आफ्नो कर्मप्रति पछुतो मान्ने 'म' पात्र यस कथाको असत्

पात्र हो भने समयअनुसार परिवर्तित भई आमालाई घरमा ल्याउन तयार हुने गतिशील पात्र समेत हो । ऊ प्रारम्भदेखि नै सक्रिय रूपमा देखिएकाले गतिशील पात्र, आफ्नी श्रीमतीको कारण आमाको वृद्धावस्थालाई ख्याल नगरी वृद्धाश्रममा राख्ने खराब चरित्र भएको प्रतिकूल पात्र, समयअनुसार आफूलाई परिवर्तित गर्नसक्ने हुनाले गतिशील पात्र, जीवनचेतनाका आधारमा वर्गीय पात्र, कथामा प्रत्यक्ष रूपमा आउने हुनाले आसन्नताका आधारमा मञ्चीय पात्र र कथाबाट उसलाई हटाइदिने हो भने कथाको सार्थकता नै नरहने हुनाले ऊ आबद्धताका आधारमा बद्धपात्र हो ।

(ख) **टीकादाइ** : यस कथाको अर्को प्रमुख पुरुष पात्र टीकादाइ हो । आफ्नो आमालाई असाध्यै माया, आदर र पूजा गर्ने टीकादाइ यस कथाको गतिशील र सत्पात्र हो । आफ्नी आमाप्रति सकारात्मक भाव राखी उनलाई अति माया गर्ने हुनाले उनी प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील पात्र, मातृत्वप्रेम नै सबैभन्दा ठूलो हो भन्ने छोराको प्रतिनिधित्व गर्ने हुनाले जीवनचेतनाका आधारमा वर्गगत पात्र, कथामा प्रत्यक्ष रूपमा आउने हुनाले मञ्चीय पात्र हुन भने कथाबाट उनलाई हटाइदिने हो भने कथाको सार्थकता नै खल्बलिने हुनाले बद्धपात्र हुन् ।

(ग) **उर्मिला** : यस कथाको मुख्य स्त्री पात्र उर्मिला हुन् । आफ्नो सासूलाई बोझको रूपमा लिने र आमालाई देवघाटमा लगेर छोडि भन्दै लोग्नेसँग भगडा गरिरहने 'म' पात्रकी श्रीमती उर्मिला यस कथाकी असत् अर्थात् खल पात्र हुन् । उनी कार्यका आधारमा प्रमुख, प्रवृत्तिका आधारमा खराब स्वभाव भएकाले प्रतिकूल पात्र, कथानकअनुसार परिवर्तित हुने र आफ्नो स्वार्थलाई मात्र सर्वोपरि ठान्ने हुनाले स्वभावका आधारमा गतिशील र जीवनचेतनाका आधारमा व्यक्तिगत पात्र हुन् । यस्तै उनको उपस्थिति कथानकमा प्रत्यक्ष आउने हुनाले उनी मञ्चीय पात्र हुनुका साथै कथानकसँग सार्थक सम्बन्ध राख्ने हुनाले बद्धपात्र हुन् ।

परिवेश/वातावरण

प्रस्तुत कथाको परिवेश सहरी परिवेश नै रहेको छ । यस कथामा स्थानगत परिवेशअन्तर्गत 'म' पात्रको ठूली आमाको घर, देवघाटको कुटी, 'म' पात्रको घर रहेका छन् भने सांस्कृतिक परिवेशअन्तर्गत टीकादाइ र भाउजूले ठूलीआमाको राम्रो स्याहार-सुसार गर्नु, 'म' पात्रकी श्रीमतीले आमालाई नराम्रो व्यवहार गर्नु, ठूलीआमाको सन्तानले आफ्नो आमालाई तीर्थ, व्रत, दान, धर्म र मन्दिर सम्झनु, 'म' पात्रको आमाले छोरोलाई दुःखले हुर्काउनु र पढाउनु, आमाको देवघाटमा नै अन्त्य हुनु आदि रहेका छन् । समयगत परिवेशअन्तर्गत 'म' पात्र ठूली आमाको घर पुग्नु, नब्बे वर्षकी ठूलीआमाले आफ्नो आयु थोरै भएको भन्नु, आमालाई देवघाट लगेर राख्ने कुरा गर्नु, श्रीमतीको कुराले 'म' पात्रले आमालाई देवघाट लगेर राख्नु, 'म' पात्र र उर्मिलाले पछुतो मान्नु आदि रहेका छन् ।

दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा केन्द्रीय चरित्रको रूपमा 'म' पात्र उपस्थित छ । कथयिता 'म' पात्र प्रमुख पात्रको रूपमा रही सम्पूर्ण घटना र पात्रहरूको वर्णन गरिएको हुनाले प्रथम पुरुष अर्थात् केन्द्रीय आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

भाषाशैली

वर्णनात्मक र संवादात्मक भाषाशैलीमा यस कथाको कथानक अगाडि बढेको छ । लघु आकारमा संरचित यस कथामा पो, नि, क्यारेजस्ता निपात; सर्रर, टमक्क, फुरुङ्ग, पुलुक्क, ट्वाल्ल जस्ता अनुकरणात्मक शब्द; बल्लबल्ल, पानीपानी, कताकताजस्ता द्वित्व शब्द; रेक्टर, जुस, डाक्टरजस्ता आगन्तुक शब्द; धर्म, कर्म, मातृऋण, मातृभक्ति, बालक, सूर्य, देवता, दुःख, पाप, आत्मा जस्ता तत्सम शब्द; काम, कपाल, छोरो, फूल, दाँत, छोराछोरी, माछामासु, आँसु, आमा, मान्छे जस्ता तद्भव शब्द; आफ्नो आइ कन्याएर आफैलाई छारो (पृ. १७१) जस्ता उखान-टुक्काको प्रयोगले यस कथाको भाषा सरल, सहज र स्वाभाविक किसिमको बनेको छ

उद्देश्य

प्रस्तुत कथाको उद्देश्य आफ्ना सन्तानलाई खाइ-नखाई हुर्काएको, अनेक दुःख-कष्ट र अभावलाई भेल्दै शिक्षित र सक्षम बनाएका आफ्नै सन्तानले आफूलाई बोझ सम्भरेर

वृद्धाश्रममा पुऱ्याएको दुःखद, घृणित र निन्दनीय कार्यको चिरफार गर्नु हो । यो मानवीय जगत्मा हरेक मान्छेले आफ्नो दायित्व र कर्तव्यलाई बिसर्नु हुँदैन । आफूभिन्नको मानवीयतालाई गुमाएर अमानवीय बन्दै बुढेसकालको सहारा बन्नुपर्ने ठाउँमा उकालो चढेपछिको लौरो जस्तो बनाउँदै बाबुआमालाई तिरस्कार, अपहेलना गर्ने कार्य गर्नु हुँदैन भन्ने सन्देश दिने काम प्रस्तुत कथाले गरेको छ । आफ्ना छोराछोरीले बाबुआमालाई दान, धर्म, तीर्थ, व्रत, देव मन्दिरको रूपमा लिनुपर्छ र पूजा गर्नुपर्छ, उनीहरूलाई आत्मिक शान्ति दिन सक्नुपर्छ । कुनै पनि सन्तानले बुवाआमाको मृत्युपश्चात् पछुताउनुभन्दा बाँचुञ्जेल स्याहार-सम्भार, मान, सम्मान र आदर गर्न सक्नुपर्छ र असल सन्तान बन्न सक्नुपर्छ भन्ने उद्देश्यले लेखिएको छ । यस कथामा छोराबुहारीले सामाजिक संस्कारलाई लत्याउँदै आफूले बुढेसकालमा आमाको सहारा बन्नुको बदला उनलाई वृद्धाश्रम पठाउनाले छोराबुहारीले सामाजिक मर्यादालाई बिर्सेकाले यो सामाजिक विसङ्गतिवादी कथा हो भन्न सकिन्छ ।

यसरी कथाकारले प्रस्तुत कथामा ‘म’ पात्रको माध्यमबाट समाजमा रहेका विभिन्न किसिमका विकृति र विसङ्गतिको अन्त्य गर्नुपर्छ र हरेक छोराछोरी हरेक आमाबाबुको बुढेसकालको लौरी बन्नुपर्छ, वृद्ध अवस्थामा उनीहरूलाई घरबाट निकाल्ने होइन । बाबुआमा भनेका जीवित देवता हुन् भन्ने बुझेर घरमै पूजा-प्रार्थना गरेर राख्न सक्नुपर्छ । वृद्ध बुवाआमा भएको घर स्वयम् एउटा पवित्र मन्दिर हो भन्ने सन्दर्भलाई कथाको मूल विषयवस्तुको रूपमा ग्रहण गरेकी छिन् ।

३.३ सारांश तथा निष्कर्ष

यस शोध कृति *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहमा पन्ध्रवटा कथाहरू सङ्गृहित छन् । यस कृतिभिन्न निम्न कथाहरू रहेका छन् : “आखिर ऊ पनि गई”, “प्रतिशोध”, “दोस्रो लोगने”, “मनकली”, “ग्रिन टावेल”, “कोख”, “मोह”, “पर्खाल”, “पीडक पत्नी”, “प्रेमातङ्क”, “सहयात्रा”, “सम्बन्धसूत्र”, “कोभिड १९”, “भत्किएको संसार” र “पछुतो” । यी सम्पूर्ण कथाहरूमा सामाजिक विकृति, विसङ्गति, जटिलता, विब्ल्याँटा, यौनिकता, अन्धविश्वास र दुषित मानसिकताको स्थितिलाई उद्घाटन गर्दै विभिन्न विकृत पक्ष, जातीय विभेद, रूढीवादी सोच, षड्यन्त्र, जिम्मेवारी बोधको अभाव, बृहत् बेरोजगारी, वैदेशिक रोजगारी, प्रेम र यौनको विविध पक्ष, वैयक्तिक सुखको पिछा र त्यसको असर, नैतिक मूल्य र मान्यताको वेवास्ता र अनैतिक चरित्र प्रदर्शन, बहूदो अमानवीयता आदिसँग सम्बन्धित

घटना उपस्थित गरेर घटनाअनुकूल कथावस्तु, पात्र र परिवेशको प्रयोग गरी कथालेखन गरिएको छ । कथाले समाजका विभिन्न व्यक्तिहरूको व्यवहारलाई औँल्याउँदै विकृत, विसङ्गत, विशृङ्खल वातावरण र वर्तमान मानवजीवनले आत्मसात गरेको उच्छृङ्खल गतिविधि, अनैतिक संस्कृति र विसङ्गतिलाई चिरफार एवम् उदाङ्गो पार्ने उद्देश्य बोकेको देखिन्छ । कथाको कथापद्धतिमा कतै प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दु र कतै तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरिएको छ । सरल र सहज भाषाशैलीको प्रयोग बढी देखिन्छ भने सङ्क्षिप्त संवादको पनि प्रयोग गरिएको छ । प्रसङ्गअनुसार प्रयोग भएको एकालाप र वार्तालापले पात्र संयोजनलाई व्यवस्थित र कथाअनुकूल बनाएको छ ।

यसरी कथाकार शान्ति शर्माद्वारा *ग्रिन टाबेल* कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत पन्ध्रवटा कथाहरूमध्ये अधिकांश कथाहरूमा नारीलाई केन्द्र भागमा राखी नारी मनोविज्ञानमा आधारित भएर नारीको इच्छा, चाहना, भावना एवम् नारी कोमलता तथा नारीमनका विविध पक्षहरूलाई चित्रण गरेको पाइन्छ । त्यस्तै जातीय विभेद र त्यसबाट नेपाली समाजमा देखापरेको नकारात्मक असर, अन्धविश्वास, कुरीति र बेथितिले समाजमा उत्पन्न भयावह परिस्थिति, गरिबी, बेरोजगारी र वैदेशिक रोजगारीले नेपाली समाजमा देखापरेको समस्या, बढ्दो अमानवीयता, गैर जिम्मेवारीपन, तडकभडक, छाडापन र नैतिक मूल्य-मान्यताका विपरीतका गतिविधिले समाजमा निम्त्याएका दुःखद घटनाजस्ता समाजका यथार्थ नै यस कथासङ्ग्रहका कथाका विषयवस्तु बनाएको देखिन्छ । यस कृतिभित्रका सम्पूर्ण कथाहरूलाई कथाविधाअन्तर्गत रहेका कथाका तत्त्वहरू कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश वा वातावरण, दृष्टिविन्दु, भाषाशैली र उद्देश्यमा केन्द्रित रही अध्ययन गरिएको छ । कथामा कथावस्तु र घटनाअनुकूल पात्र र परिवेशको प्रयोग भएको पाइन्छ भने प्रशस्त मात्रामा वार्तालाप र एकालापको प्रयोग हुनुका साथै सरल, सहज र स्वाभाविक भाषाशैलीको प्रयोगले कथालाई बोधगम्य बनाएको पाइन्छ ।

चौथो परिच्छेद

नेपाली साहित्यमा *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको योगदान

४.१ विषयप्रवेश

आफू बसेको समाज र जीवन भोगाइमा आइपरेका आरोह-अवरोह, विभिन्न सप्टेरा-अप्टेराका स्थिति, घुम्ती र मोडहरू पार गर्दै जाँदा कथाकार शान्ति शर्माको जन्म भएको देखिन्छ । नेपाली कथालेखनमा आफ्नो कलम चलाउनु र नेपाली साहित्यको सेवा गर्नु उनको जीवनको एउटा महत्त्वपूर्ण पक्ष हुन गएको छ । विभिन्न फुटकर रचनाहरूका साथै *पहिलो प्रेमिका* (२०६८) र *ग्रिन टावेल* (२०७७) कथासङ्ग्रहहरूले शान्ति शर्मालाई नेपाली साहित्यको क्षेत्रमा एक उदाउँदो सशक्त कथाकारको रूपमा उभ्याएको छ । जीवनका विविध समस्या र व्यवधानहरूको सामना गर्दै अध्ययन र लेखनलाई आफ्नो प्रमुख कर्तव्य ठानेकी कथाकार शर्माको सार्वजनिक र साहित्यिक व्यक्तित्व निर्माणमा उनका कथाहरूको महत्त्वपूर्ण योगदान रहेको छ । साहित्यिक यात्राकै क्रममा सामाजिक विकृति र विसङ्गति, समाजमा व्याप्त अन्याय, अत्याचार र अन्धविश्वास, चरम आर्थिक अभाव, गरिबी र बेरोजगारी, प्रेम र यौनसङ्गसम्बन्धित विविध बेथितिहरू, सामाजिक मूल्य र मान्यता विपरीतका आचरणहरू, आफ्नै वृद्ध बुबाआमाप्रति सन्तानले गर्ने अत्यन्त निन्दित र घृणित व्यवहारहरू, रोग, भोक र शोकमा डुब्न गएको नेपाली समाजका विविध सन्दर्भहरूलाई उजागर गर्न सफल *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहले नेपाली साहित्यिक क्षेत्रको श्रीवृद्धिमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएको छ । शर्माले आफ्ना कथा रचनामा आफूले देखेका र भोगेका जीवन र जगत्लाई कलात्मक रूपमा चित्रण गरेकी छिन् । यौन मनोविज्ञानमा आधारित, नारीवादी चेतनाले भरिएका, छुवाछुत र विभेदकारी समाजको अन्त्य गरी आधुनिक, सभ्य र सुसंस्कृत समाजको निर्माणउन्मुख हुँदै अन्धकार र अन्धविश्वासको विरुद्धमा दियो बन्न सफल कथाहरू सङ्गृहीत *ग्रिन टावेल* (२०७७) कथासङ्ग्रहको नेपाली भाषा र नेपाली साहित्यको क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण स्थान र योगदान रहन गएको पाइन्छ ।

४.२ नेपाली साहित्यमा *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको योगदान

कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टावेल* (२०७७) कथासङ्ग्रहको योगदानलाई भाषिक योगदान र साहित्यिक योगदान गरी दुई भागमा विभाजन गरी अध्ययन गरिएको छ :

४.२.१ भाषिक योगदान

ग्रिन टाबेल कथासङ्ग्रहका कथाहरूमा प्रयोग भएको भाषामा नेपाली भाषाका चलनचल्तीमा नै रहेका शब्दहरूको प्रयोग भएको देखिन्छ । सामान्य पाठकहरूका निम्ति केही कठिन शब्दहरू र केही आगन्तुक शब्दहरूका कारण अर्थबोधमा थोरै जटिलता देखिए तापनि कथाहरूमा प्रयोग गरिएका अधिकांश शब्द सरल, सहज र सम्प्रेषणीय रहेका छन् । कथाको माध्यमबाट नेपाली समाजमा देखिएका रोग, भोक र शोक, अन्याय, अत्याचार र अन्धविश्वास, समाजका विकृति, विसङ्गति र विकराल रूप, अशिक्षा, अनैतिक र अभाव, जातीय छुवाछुत, नारीमाथिको विभेद, प्रेम र यौनसँग सम्बन्धित बेथिति, अशिक्षा, गरिबी, बेरोजगारी, सामाजिक मूल्य र मान्यतामाथि प्रहार र त्यसबाट उत्पन्न नमिठो यथार्थलाई समाज र कथामा उतार्ने एउटा राम्रो चेष्टा यो कथासङ्ग्रहले गरेको छ । समय र सभ्यताको विकास हुँदै जाँदा मानवीय चेतनामा पनि विकास हुँदै जानुपर्छ भन्ने मान्यता बोकेको यस *ग्रिन टाबेल* कथासङ्ग्रहले नवचेतनालाई अभिव्यक्त गर्नका लागि नयाँ प्रवृत्ति र शैलीको खोज गरेको छ साथै समसामयिक गतिविधि, आर्थिक, सामाजिक, पारिवारिक, गरिबी, यौनिक, नारी मनोविज्ञानजस्ता यथार्थ परिस्थितिलाई यस कथासङ्ग्रहले कथाको मूल विषयवस्तु ग्रहण गरेको छ ।

भाषिक स्रोतका दृष्टिले यस कृतिमा तत्सम, तद्भव, आगन्तुक, अनुकरणात्मक, द्वित्व, कठिन (क्लिष्ट), निपात, उखान-टुक्का, गीति र भ्याउरेलयका शब्दहरूलाई सरल र सहज रूपमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ ।

(क) सरल र सहज भाषाको प्रयोग

यस *ग्रिन टाबेल* कथासङ्ग्रहभित्र “उसले आफ्नै गाउँघरका केटाहरू मग्नमस्त भएर हिँडुल गरेको, जुवातास खेलेर घरजग्गा उडाएको, घरमा श्रीमती हुँदाहुँदै बाहिर केटी लिएर हिँडेको, कानै खानेगरी अश्लील शब्द फलाकेको, बेरोजगार युवाहरू सहरतिर छिरेर खै केके दुई नम्बरी धन्दामा लागेका अनि रात-बिरात घर फर्केका, थुप्रै अनगिन्ती विसङ्गतिहरू उसका आँखाले नियालिरहेका थिए” (पृ. २) जस्ता लामा वाक्य गठनका साथै “म भल्याँस्स विउँभैँ (पृ. ३१), म निश्चिन्त भएँ, माइत जान्छु (पृ. ३५) भन्ने जस्ता छोटो-छोटो वाक्यगठन भएको र सामान्य नेपाली बोलीचालीकै भाषा प्रयोग गरिएकोले सामान्य पाठकहरूका लागि पनि यस कृतिका कथाहरू बोधगम्य नै देखिन्छ । एकै बसाइमा पढेर सकिने र भाव

ग्रहण गर्न सकिने भएकाले यस सङ्ग्रहका कथाहरूमा प्रयोग भएको भाषा सरल, सहज, सरस र स्वाभाविक तुल्याउनमा यस कथासङ्ग्रहको महत्त्वपूर्ण योगदान देखिन्छ ।

(ख) तत्सम शब्दको प्रयोग

संस्कृत भाषाका शब्दहरू रूप र अर्थमा परिवर्तन नभई जस्ताको तस्तै नेपाली भाषामा आएका छन् भने त्यस्ता शब्दलाई तत्सम शब्द भनिन्छ (शर्मा, २०५५ : ४९) । यस *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूमा प्रयोग भएका भाषिक शब्दहरूमा धर्म, मृत, नदी, अग्नि, दर्शन, इच्छा, पीडा, स्मृति, दृश्य, गुरु, रमणीय, दिवास्वप्न, स्त्री, गन्तव्य, दृष्टि, पुरुष, पुजनीय, धैर्य, नेत्र, अक्षर, आकाश, स्नेह, ईश्वर, शिक्षित, देवता, सृष्टि, मिति, गुण, पुत्र, पति, विधि, रक्त, क्षमा, बुद्धि, पञ्च, वायु, भूमि, पत्नी, हानि, बीज, फल, बाग, विज्ञान, चेष्टा, भाषण, सूर्य, गृह, निद्रा, स्थान, युवती, मित्र, पाप, स्वर्ग, शान्ति, अश्रु, कार्य, कर्तव्य, विद्यालय, दुःख, दोषी, श्वेत, सुख, सौभाग्य, बालक, कथा, आत्मा, हर्ष, शिक्षा, शिक्षकजस्ता प्रशस्त तत्सम शब्दहरूको प्रयोग हुनु नेपाली भाषाको लागि महत्त्वपूर्ण उपलब्धि मान्न सकिन्छ ।

(ग) तद्भव शब्दको प्रयोग

संस्कृत भाषाका शब्दहरू रूप र अर्थमध्ये रूप परिवर्तन भए पनि अर्थमा परिवर्तन नभईकन नेपाली भाषामा प्रयोग भएका छन् भने त्यस्ता शब्दलाई तद्भव शब्द भनिन्छ (शर्मा, २०५५ : ५०) । प्रस्तुत कृति *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रह (२०७७) का कथाहरूमा प्रयोग गरिएका शब्दहरूमा काठमाडौँ, घर, गाउँ, महिना, कान, छोरो, आँखा, फूल, कपाल, छोरी, हात, बगैँचा, ढोका, सपना, पानी, आँसु, आमाबुबा, भुइँ, आगो, माछा, रुख, असार, रगत, हात्ती, निद, रात, चरा, पुस, उज्यालो, मङ्सिर, दाँतजस्ता कैयौँ तद्भव शब्दहरूको प्रयोग हुन गई नेपाली भाषालाई समृद्ध बनाउनमा यस कथासङ्ग्रहको उल्लेखनीय सहयोग रहन गएको देखिन्छ ।

(घ) आगन्तुक शब्दको प्रयोग

भारोपेली भाषाको संस्कृत भाषाबाहेक र अन्य भाषा (द्रविड, तिब्बतीयन, चिनीया र आग्नेली) परिवारका भाषाहरूबाट नेपाली भाषामा भित्रिएका शब्दहरूलाई आगन्तुक शब्द भनिन्छ (शर्मा, २०५५ : ५०) । ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र आवश्यक वस्तुको आयातसँगै अन्य भाषाबाट शब्दहरूको पनि आयात हुन्छ । यसरी आएका शब्दहरूलाई आगन्तुक शब्द भनिन्छ । यस्ता शब्द पनि स्वदेशी र विदेशी भाषाबाट आएका गरी दुई प्रकारका हुन्छन् (माध्यमिक नेपाली व्याकरण र अभिव्यक्ति, पृ. १४८) । कथाकार शान्ति शर्माको यस कृति *ग्रिन टावेल*का कथाहरूमा प्रयोग हुन गएका जागिर, जिन्दगी, फोटोकपी, पैसा, कलेज, भ्याल, पार्टी, महसुस, पुलिस, डाक्टर, अस्पताल, एक्सरे, किताब, करेन्ट, सिनेमा, वकिल, गमला, अफिस, क्यान्टिन, दुनियाँ, फोन, मोबाइल, क्यालेन्डर, इन्जिनियर, तलब, अचार, ढोका, लड्डी, दौरा, चिहान, अपरेसन, डायरी, खबर, क्याम्पस, सहर, डिभोर्स, मास्टर्स डिग्री, एबोर्सन, टिभी, इन्च, डिफेक्ट, लन्ड्रीब्याग, प्यासेन्ट, रिस्क, गेष्ट हाउस, म्यासेन्जर, डिप्रेसन, भर्जिनिटी, यमोसा, बाढनी, ब्लाउज, रेस्पोन्स, टिसर्ट, क्यारी, गेट, थ्याङ्क्यु, टेन्सन, शेयर, क्लिनिक, टेस्टट्युब, बेबी, खातिर, ट्युसन, टाइम, रेडी, ह्याण्डसम, ब्वाइफ्रेन्ड, रोमान्टिक, कन्स्ट्रक्सन, किपिड, भिसा, आर्ट, कमेन्ट, रिसोर्ट, म्यानेजमेन्ट, इन्जमेन्ट, सेक्सटोय, अर्डर, फरवार्ड, प्याक, लकडाउन, एयरपोर्ट, फ्लाइट, क्वारेन्टाइन, स्विच, पोजेटिभ, एप्लाई, नेगेटिभ, इन्स्पेक्टर, जुसजस्ता प्रशस्त आगन्तुक शब्दहरू र “याजु मोर पेट बथई बठाउ इचिके खेबसु हौ” (पृ. ३८) जस्ता थारू भाषाका शब्द तथा वाक्यहरूको प्रयोगले नेपाली कथामा थप पाठकहरूको आकर्षण बढाउन यस कथासङ्ग्रहको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको देखिन्छ ।

(ङ) अनुकरणात्मक शब्दको प्रयोग

अनुकरणबाट बनेको अनुकरणसँग सम्बन्धित, अनुकरणमा आधारित शब्दहरू अनुकरणात्मक शब्द हुन् (शैक्षिक नेपाली व्याकरण, पृ. ३०२) । यस *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहका कथाहरूमा प्रयोग गरिएका ह्वात्तै, रनक्क, सर्लक्क, सुलुलु, चसक्क, टुसुक्क, ठसमस्स, च्वाप्प-च्वाप्प, भल्याँस्स, प्याच्च, फ्याट्ट, पुटुस्स,

लल्याकलुलुक, भलमल्ल, जिङ्गिङ्ग, चटक्क, टुनटुन, प्याट्ट, मगमग, थ्याच्च, जुरुक्क, थरर, भनन्त, खङ्गङ्ग, घुटुघुटु, भन्त्याड्भन्टुड, क्वाप्पै, जन्त्याकजुरुक, भुतुक्क, सिरिङ्ग, खुरुक्क, खुरुखुरु, टुप्लुक्क, मुसुक्क, डङ्गङ्ग, लुसुक्क, टिनिनी, च्याप्प, भमक्क, घुँक्कघुँक्क, चरप्प, भुसुक्क, निथुक्क, ठपक्क, छ्याङ्ग, भिमिक्क, पुलुक्क, भसङ्ग, फुरुङ्ग, टमक्कजस्ता प्रशस्त अनुकरणात्मक शब्दहरूको प्रयोग हुन गई नेपाली भाषालाई नै रसिलो बनाउनमा प्रस्तुत *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको महत्त्वपूर्ण योगदान रहन गएको पाइन्छ ।

(च) द्वित्व शब्दहरूको प्रयोग

वर्ण, अक्षर वा शब्दको पुनरावृत्ति भई (दोहोरिई) शब्द व्युत्पादन हुने प्रक्रियालाई द्वित्व प्रक्रिया भनिन्छ । द्वित्व प्रक्रियाबाट व्युत्पन्न शब्दलाई द्विरुक्त शब्द भनिन्छ (*माध्यमिक नेपाली व्याकरण र अभिव्यक्ति*, पृ. १४१) । यसरी प्रस्तुत *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहका कथाहरूमा कथाकार शर्माद्वारा प्रयोग गरिएका गरूँगरूँ, ठूलूला, पानीपानी, त्यसैत्यसै, जतिजति, आ-आफ्नो, रूँदारूँदा, कताकता, मनमनै, घरिघरि, राताराता, माथिमाथि, पटकपटक, कतिकति, कस्ताकस्ता, अनेकानेक, नयाँनयाँ, अलगअलग, राताराता, रातिराति, चिटचिट, दिनदिनै, अलिअलि, छियाछिया, तहतह, साथसाथै, टुक्राटुक्रा, बल्लबल्ल, घुटुघुटु, खोजीखोजी, ख्यालख्यालजस्ता सयौँ द्विरुक्त शब्दहरूको प्रयोग विभिन्न कथाहरूमा हुन पुगी नेपाली भाषालाई अभ्र गर्विलो र दर्विलो बनाउनमा प्रस्तुत कथासङ्ग्रहको अमूल्य योगदान रहेको देखिन्छ ।

(छ) केही कठिन (क्लिष्ट) शब्दहरूको प्रयोग

प्रस्तुत *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहका कथाहरूमा प्रयोग गरिएका सामान्य बोलीचालीको भाषामा कम प्रयोगमा आउने क्लिष्ट र तत्सम दावाग्नी, अनुचर, सफेद, नश्वर, दावानल, प्रवञ्चित, विस्फारित, उहापोह, उच्छवास, वाचाल, होरहा, चिचर, विपर्यास, पोछा, रिरवता, कर्कश, आभा, द्रवित, तिलाञ्जली, चिकेटो, वैधव्य, द्रवीभूत, पुलकित, सपेरा, निस्पृह, विस्मित, वात्सल्य, घवराहट, किंकर्तव्यविमूढ, बुख्याँचा, जिजीविषा, अधीरजस्ता शब्दहरूको प्रयोगले सामान्य पाठकहरूका लागि कहीं कतै अर्थबोधमा जटिलता देखिएको छ भने केही बौद्धिक पाठकहरूको निमित्त

भने सहज बोधगम्य नै हुनाले यस कथासङ्ग्रहको भाषिक प्रयोग प्रभावकारी रहेको देखिन्छ ।

(ज) निपात शब्दको प्रयोग

भाषामा खास-खास भावलाई व्यक्त गर्न स्वयम् प्रत्यक्ष रूपले सार्थक नभए पनि वाक्यका निकटवर्ती शब्दलाई बढी सार्थक तुल्याउने शब्द निपात हो (बन्धु, २०६७ : पृ. ६८९) । प्रस्तुत *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहका कथाहरूमा खै, नि, रे, त, पो, क्यारे, अरे, कि, अँ, ल, लौ, हजुर, यार, ए, र जस्ता निपात शब्दहरूको प्रयोगले नेपाली भाषाको मौलिकतालाई सुरक्षित राख्नुका साथै मिठास पनि थपिदिएको हुँदा भाषिक योगदानमा यस कथासङ्ग्रहको महत्त्वपूर्ण स्थान रहन गएको छ ।

(झ) उखान-टुक्काहरूको प्रयोग

नेपाली *वृहत्* शब्दकोशमा लोकजीवनमा प्रचलित अनुभवपूर्ण चुटुकिला उक्ति; लोकोक्ति; आहान; कहावत । ~*तुक्का/टुक्का*— ना० लोकोक्ति र मुहावरा (बन्धु, २०६७ : पृ. १२५) भनिएको छ । कथाकार शान्ति शर्माको प्रस्तुत *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहका कथाहरूमा प्रयोग गरिएका कि रुई, कि फुई, कि दुई (आखिर ऊ पनि गई, पृ. ४), मनको वह, कसैलाई नकह (प्रतिशोध, पृ. १८), ... न्यानो भनेभैँ (मनकली, पृ. ३९), एक कान, दुई कान मैदान (मनकली, पृ. ४४), एकलो वृहस्पति भुटो (मनकली, पृ. ४६), दुई जोईको पोइ, कुनाबसी रोइ (कोख, पृ. ६८), एक पन्थ दो काज (मोह, पृ. ७६), मारे पाप, पाले पुण्य (पृ. ८७), ओरालो लागेको मृगलाई बाच्छाले पनि हेप्छ (मनकली, पृ. ४४ र पर्खाल, पृ. ९४), बाटो लाग्नु (सम्बन्धसूत्र, पृ. १३५), आफ्नो आइ कन्याएर आफैलाई छारो (पछुतो, पृ. १७१) जस्ता उखान-टुक्काहरूको प्रयोगले लामो भनाइलाई समेत सङ्क्षिप्त बनाउन सहयोग गरेको छ । नेपाली भाषामा रहेका यस्ता उखान, टुक्का तथा लोकोक्तिहरूले भाषालाई सबल, सुदृढ र मिठासपूर्ण बनाएका छन् । विषय एवम् प्रसङ्गअनुसार यस्ता उखानहरूको सही प्रयोगले कथालाई अभ्र अर्थपूर्ण बनाएको हुनाले नेपाली भाषाको क्षेत्रमा यस *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहले महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएको छ ।

(न) गीतिलय र भ्याउरे लयका शब्दहरूको प्रयोग

यहाँ उल्लेखित गीतिलय र भ्याउरे लयलाई नेपाली लोकगीतअन्तर्गत राखेर चर्चा गर्न खोजिएको हो । नेपाली लोकपद्यका चार विधामध्ये एक विधामा पर्ने लोकगीतले नेपालीहरूको मन-मस्तिष्कलाई निकै राम्रोसँग छोएको पाइन्छ । वास्तवमा लोकपद्य शब्दले भने लोककविता, लोकगाथा र मन्त्र आदिलाई बुझाउँदै लोकगीतलाई समेत बुझाउँछ । “पाश्चात्य लोकवार्ता विज्ञानमा लोकगीतको प्रयोग लोकपद्यका समानार्थीको रूपमा भएको पाइन्छ (शर्मा र लुइँटेल, २०६३ : ७३) । भ्याउरे लयका गीतहरू पनि लोकगीतअन्तर्गत नै पर्दछन् । कथाकार शर्माको यस *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको कथाहरूमा प्रयोग गरिएका भ्रमभ्रम दर्कियो पानी (ग्रिन टावेल, पृ. ५१), सम्पत्तिमा सबैको हाइहाइ, विपत्तिमा कोही छैन दाजुभाइ (कोभिड १९, पृ. १५६), साग र सिस्नु खाएको वेश आनन्दी मनले (मनकली, पृ. ४०), जता हेच्यो चारैतिर नयाँ रङ्ग छायो आफैँसँग लाज लाग्ने कस्तो बेला आयो ? (प्रेमातङ्क, पृ. ११४) जस्ता गीतिलय र भ्याउरे लयका शब्दहरूको प्रयोगले कथालाई लयात्मक र गेयात्मकपन पनि थपेको हुनाले नेपाली जनजीवनमा र नेपाली भाषाको उन्नयनमा यस कथासङ्ग्रहको महत्त्वपूर्ण स्थान र योगदान रहन पुगेको छ ।

४.२.२ साहित्यिक योगदान

कथाकार शान्ति शर्माको *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रह (२०७७) को साहित्यिक योगदानलाई यसप्रकार चर्चा गरिएको छ :

(क) कलात्मक योगदान

कथाकार शर्माको यस कथासङ्ग्रहको कथाहरूमा लघु तथा मध्यम आकारका समसामयिक एवम् सामाजिक विषयवस्तुमा आधारित सामाजिक विकृति, विसङ्गति, अन्याय, अत्याचार, अन्धविश्वास, प्रेम र यौनिक पक्षका विविध सन्दर्भहरूलाई मूल विषयवस्तुको रूपमा ग्रहण गर्दै नेपाली साहित्यको विविध विधामध्ये कथा विधाको क्षेत्रलाई अझ थप फराकिलो र सुदृढ बनाउन पन्ध्रवटा कथाहरू समेटिएको यस *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको कलात्मक योगदान रहेको छ ।

सामाजिक विकृति र विसङ्गतिको बोध, अन्याय, अन्धविश्वास र षड्यन्त्रको पर्दाफास, गरिबी र बेरोजगारीको पीडा, नारीवादी चेतना, प्रेम र यौनका विविध सन्दर्भलाई मिठासपूर्ण भाषा र शब्दको प्रयोगद्वारा नेपाली कथाको क्षेत्रमा यस कथासङ्ग्रहले कलात्मकता प्रदान गरेको छ । कथाहरूमा अनुकरणात्मक शब्द, निपात शब्द, तत्सम, तद्भव एवम आगन्तुक शब्द, द्वित्व शब्द र विभिन्न उखान-टुक्काहरूको प्रयोग गर्दै राष्ट्रियता, मानवता, नारी प्रेमको भावलाई आत्मसात गरी कथालाई रसपूर्ण र मिठासपूर्ण बनाउनु यस *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको कलात्मक योगदान मान्न सकिन्छ ।

(ख) सिर्जनात्मक योगदान

ग्रिन टावेल कथासङ्ग्रह नेपाली कथाको लागि एउटा महत्वपूर्ण उपलब्धि हो । साहित्यका विभिन्न विधामा कलम चलाए पनि शान्ति शर्मा मूलतः कथाकार हुन् । शर्माद्वारा सिर्जित सामाजिक विषयवस्तुका पन्ध्रवटा कथाहरू यस कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत छन्, जसले नेपाली कथाको क्षेत्रलाई अझ उचाइतिर डोर्‍याएको पाइन्छ । नेपाली समाजमा विकृतिको रूपमा रहेको कतिपय विषयहरूलाई यस कथासङ्ग्रहको माध्यमबाट नेपाली साहित्यमा प्रवेश गराइनु *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको साहित्यिक योगदानको रूपमा रहेको पाइन्छ ।

(ग) विधागत योगदान

देवी नेपालले *साहित्यपोष्ट.कम*मा “कथावस्तु वा घटनालाई केन्द्रमा राखेर गरिने गद्यात्मक सिर्जनालाई आख्यान भनिन्छ भनी उल्लेख गरेका छन् । नेपाली समाजमा आख्यान, उपाख्यान, आहान आदि विविध शब्दको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । आख्यानात्मक रचनाहरू विश्वका जुनसुकै साहित्यमा पनि सिर्जना भएका पाइन्छन् । ‘आख्यान’ शब्दचाहिँ संस्कृत भाषाबाट नेपालीमा जस्ताको तस्तै आएको तत्सम शब्द हो । ‘आ+ख्या+ल्युट्=आख्यानम्’ संरचनात्मक प्रक्रियाबाट बनेको ‘आख्यान’ शब्दको शाब्दिक अर्थ बोल्नु, घोषणा गर्नु, जानकारी दिनु वा समाचार भन्नु आदि हुन्छ तर ‘आख्यानं पूर्ववृत्तोक्तिः’ यस भनाइबाट आख्यानले कुनै पुरानो कहानीलाई निर्देश गरेको देखिन्छ । यस आधारमा हेर्दा विशेष गरी काल्पनिक वा पौराणिक कथा, कहानी आदिलाई आख्यान शब्दले सङ्केत गरेको देखिन्छ” भनेका छन् । त्यसैले

विधागत योगदानमा *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहले साहित्यका विभिन्न विधामध्ये आख्यान विधामा योगदान पुऱ्याएको छ । कहिने वा भनिने कुरो वा भाव नै आख्यान हो । कहानी, कथा र उपन्यासजस्ता विधाहरू आख्यान विधाअन्तर्गत पर्दछन् । यसैले प्रस्तुत *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहका पन्ध्रवटा कथाहरूले कथा विधाअन्तर्गत रहेर समाजका विविध सन्दर्भहरूलाई उजागर गर्न सफल भएका देखिन्छन् ।

४.३ सारांश तथा निष्कर्ष

वि.सं. २०७७ मा प्रकाशित *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रह कथाकार शान्ति शर्माको दोस्रो कथासङ्ग्रह हो । नारी मनोविज्ञानमा आधारित सामाजिक विषयवस्तुका पन्ध्रवटा कथाहरू यस कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत छन् । कथाको माध्यमबाट समाजका विशृङ्खल, विकृति, बेथिति, अशिक्षा, अन्धविश्वास, विभेद, छुवाछुत, अविश्वास, धोका, घात-प्रतिघात, रोग, भोक, अमानवीयताजस्ता नराम्रा पाटाहरूको अन्त्य गर्दै असल संस्कार र सभ्य समाज निर्माणको उद्देश्य बोकेका कथाकार शान्ति शर्माका कथाहरूको महत्त्वपूर्ण स्थान रहेको छ । यस *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहका कथाहरू सरल र सहज भाषाको प्रयोग, तत्सम, तद्भव र आगन्तुक शब्दको प्रयोग, अनुकरणात्मक शब्दहरूको प्रयोग, द्वित्व शब्दहरूको प्रयोग सामान्य पाठकका लागि केही कठिन शब्दहरूको पनि प्रयोग, निपातको प्रयोग, प्रशस्त उखान-टुक्काको प्रयोग र लोकलयमा आधारित केही गीतिलयका शब्दहरूको समेत प्रयोगले कथालाई मिठासपूर्ण बनाउनुका साथै नेपाली भाषाको क्षेत्रमा यस कथासङ्ग्रहको महत्त्वपूर्ण योगदान रहेको छ । यसैगरी नेपाली साहित्यको क्षेत्रका कथा विधाको माध्यमबाट लघु तथा मध्यम आकारका समसामयिक र सामाजिक विषयवस्तुका कथाहरू सिर्जित भई नेपाली कथा क्षेत्रमा कलात्मक र सिर्जनात्मक योगदान पुऱ्याउन सफल यस *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको नेपाली भाषा र साहित्यमा महत्त्वपूर्ण योगदान रहेको पाइन्छ ।

कथाकार शान्ति शर्माको दोस्रो कथासङ्ग्रह *ग्रिन टावेल* (२०७७) नारीमनोविज्ञान, यौनमनोविज्ञानमा आधारित हुनुका साथै गरिबी, अन्धविश्वास, अन्याय, छुवाछुत, अमानवीयता एवम् पितृसत्तात्मक सोच बोकेका सामाजिक विषयवस्तुका कथाहरू भएको कथासङ्ग्रह हो । कथाकार शर्माका कथाहरूमा समाज झल्किएको र समाज बोलिरहेको पाइन्छ । समाजका विकृत, विशृङ्खलित, अमर्यादित, अन्धविश्वास, छुवाछुत, बेथिति, अमानवीयता, घात-प्रतिघातजस्ता नराम्रा, दूषित र घृणित पाटाहरूको अन्त्य गर्दै असल,

शालीन, शिष्ट र सभ्य समाजको निर्माण गर्ने उद्देश्य बोकेका कथाहरू रहेका कथाकार शर्माको यस कृतिको नेपाली साहित्यमा महत्त्वपूर्ण योगदान रहेको पाउन सकिन्छ । सरल र सहज भाषाशैलीको प्रयोग, तत्सम, तद्भव, आगन्तुक, अनुकरणात्मक, निपात, द्वित्व शब्दहरूको प्रयोग हुनुका साथै प्रशस्त उखान-टुक्का र केही गीतिलयका शब्दहरूको समेत प्रयोग हुन गई कथालाई रसिलो र रुचिपूर्ण बनाउन सफल *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको नेपाली भाषा र नेपाली साहित्यमा महत्त्वपूर्ण योगदान देखिन्छ ।

पाँचौँ परिच्छेद

उपसंहार

५.१ निष्कर्ष

‘नेपाली साहित्यमा ग्रिन टावेल कथासङ्ग्रहको योगदान’ शीर्षक रहेको प्रस्तुत शोधपत्रलाई जम्मा पाँच परिच्छेदमा विभाजन गरिएको छ । यस नेपाली साहित्यमा ग्रिन टावेल कथासङ्ग्रहको योगदान अध्ययनको सन्दर्भमा अधिल्ला परिच्छेदहरूमा गरिएका अध्ययनहरूको परिच्छेदगत निष्कर्ष दिई समग्र निष्कर्षसमेत प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.१.१ पहिलो परिच्छेदको निष्कर्ष

यस परिच्छेदमा शोधकार्यसम्बन्धी मूल शीर्षक र त्यसभित्रका उपशीर्षक र उपशीर्षकका शोधपरक सैद्धान्तिक तथ्यहरू प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा शोधशीर्षक, विषयप्रवेश, समस्याकथन, शोधकार्यका उद्देश्यहरू, पूर्वकार्यको विवरण र समीक्षा, शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व, शोधपत्रको सीमाङ्कन र शोधविधि, शोधपत्रको रूपरेखा आदिका बारेमा उल्लेख गरिएको छ ।

५.१.२ दोस्रो परिच्छेदको निष्कर्ष

दोस्रो परिच्छेदको शीर्षक “शान्ति शर्माको कथाप्रवृत्ति” रहेको छ । यसभित्र विषयप्रवेशका साथै कथाकार शर्माको कथाप्रवृत्तिअन्तर्गत सामाजिक यथार्थवादी कथाकार, मनोवैज्ञानिक यथार्थवादी कथाकार, समसामयिकता बोध भएकी कथाकार, नारीवादी कथाकार, संवादात्मक भाषाशैलीमा कथा सिर्जना गर्ने कथाकार, विसङ्गतिवादी कथाकार, व्यङ्ग्यात्मक चेतनाले भरिएका कथा लेख्ने कथाकार आदि प्रवृत्तिगत विशेषताका बारेमा उल्लेख गर्नुका साथै सारांशलाई समेत प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.१.३ तेस्रो परिच्छेदको निष्कर्ष

तेस्रो परिच्छेदको शीर्षक “कथातत्त्वका आधारमा ग्रिन टावेल कथासङ्ग्रहको अध्ययन” राखिएको छ । यो परिच्छेद नै यस शोधपत्रको मुख्य परिच्छेद हो । यस परिच्छेदमा विषयप्रवेशका साथै कथाकार शान्ति शर्माको ग्रिन टावेल कथासङ्ग्रहभित्रका पन्ध्रवटा

कथाहरूमा कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश वा वातावरण, दृष्टिविन्दु, भाषाशैली र उद्देश्यजस्ता कथाका तत्त्वहरूका आधारमा अध्ययन गरिएको छ ।

यस कथासङ्ग्रहका सम्पूर्ण कथाहरू विकृति, विसङ्गति, विभेद, वेथिति, व्यङ्ग्यात्मक तथा सामाजिक समस्याहरूमा केन्द्रित रहेका छन् । सामाजिक जटिलता, अस्तव्यस्तता, दयनीय र कारुणिक स्थितिलाई चिरफार गर्ने क्रममा समाजको संस्कृति, असमानता, बेरोजगारी, गरिबी, अन्धविश्वास, मूल्य र मान्यता विपरीतका घटना उपस्थित गरेर घटनाअनुकूल कथावस्तु, पात्र र परिवेश चयन हुन गएको छ । सामाजिक नियम, मूल्य, मान्यता र मर्यादा कायम राख्ने उद्देश्य बोकेका कथाकार शान्ति शर्माका कतिपय कथामा स्वैरकल्पनाको प्रयोग भई कथालाई जीवन्त बनाउने काम भएको छ । कथाका पात्र र परिवेशअनुरूपको संवाद गराइएको छ । कथनपद्धति कतै प्रथम पुरुष आन्तरिक दृष्टिविन्दु र कतै तृतीय पुरुष बाह्य सीमित दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरिएको छ । सरल र सहज भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको प्रस्तुत कथासङ्ग्रहका कथाहरूमा समस्याको उद्घाटन र समस्या समाधान भन्दा पनि समाजमा देखिएका समस्याहरूलाई यथार्थ रूपमा देखाइएको छ । कथा लघु तथा मध्यम जुनसुकै आकारका भए पनि कथाले जुन चीज दिन खोजेको हो त्यसको पूर्णकदको प्राप्ति कथामा पाउन सकिन्छ ।

५.१.४ चौथो परिच्छेदको निष्कर्ष

चौथो परिच्छेदको शीर्षक “नेपाली साहित्यमा ग्रीन टावेल कथासङ्ग्रहको योगदान” रहेको छ । कथाकार शान्ति शर्माको यस ग्रीन टावेल कथासङ्ग्रहको योगदानलाई भाषिक योगदान र साहित्यिक योगदानमा विभाजन गरी अध्ययन गरिएको छ । भाषिक योगदानको चर्चा गर्दा भाषिक स्रोतका दृष्टिले यस कृतिमा सरल र सहज भाषाको प्रयोग, तत्सम, तद्भव र आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग, अनुकरणात्मक शब्दको प्रयोग, द्वित्व शब्दहरूको प्रयोग, निपात शब्दहरूको प्रयोग हुनुका साथै अर्थबोधका दृष्टिले सामान्य पाठकहरूका लागि भने केही कठिन शब्दहरूको समेत प्रयोग भए तापनि यस कथासङ्ग्रहका कथाहरू बोधगम्य नै देखिन्छन् । कथाहरूमा प्रशस्त मात्रामा उखान-टुक्काहरूको प्रयोग र गीतिलय एवम् भ्याउरे लयका शब्दहरूको समेत प्रयोग हुनाले भाषालाई उत्कृष्ट, समसामयिक र सान्दर्भिक तुल्याउनमा यो कथासङ्ग्रहको महत्त्वपूर्ण योगदान रहेको पाइन्छ । यसैगरी

साहित्यिक योगदानको चर्चा गर्दा कलात्मक योगदान, सिर्जनात्मक योगदान, विधागत योगदानको आधारमा अध्ययन गरी सारांशलाई समेत प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.२ समग्र निष्कर्ष

प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक 'नेपाली साहित्यमा ग्रिन टावेल कथासङ्ग्रहको योगदान' रहेको छ । जसमा शोधशीर्षक, विषयप्रवेश, समस्याकथन, शोधकार्यको उद्देश्य, पूर्वकार्यको विवरण र समीक्षा, शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व, शोधपत्रको सिमाङ्कन, सामग्री सङ्कलन र शोधविधि, शोधपत्रको रूपरेखा रहेको छ ।

वि.सं. २०३५ मा लमजुङ जिल्लामा जन्मेकी शान्ति शर्माले साहित्यका विविध विधामा कलम चलाए तापनि उनी मूलतः कथाकार हुन् । विभिन्न फुटकर कविता, गीत, गजल, कथा, निबन्धका साथै पुस्तकाकार कृतिका रूपमा दुईवटा कथासङ्ग्रह प्रकाशित भएका छन् । २०७७ सालमा प्रकाशित ग्रिन टावेल कथासङ्ग्रह शर्माको दोस्रो कथासङ्ग्रह हो । यस कथासङ्ग्रहमा पन्ध्रवटा कथाहरू सङ्गृहीत छन् । यी सम्पूर्ण कथाहरू विकृति, विसङ्गति, अभाव, गरिबी, छुवाछुत एवम् व्यङ्ग्यात्मक सामाजिक समस्यामा केन्द्रित छन् । शर्मालाई सामाजिक यथार्थवादी कथाकार, मनोवैज्ञानिक यथार्थवादी कथाकार, समसामयिकता बोध भएकी कथाकार, नारीवादी कथाकार, संवादात्मक भाषाशैलीमा कथा सिर्जना गर्ने कथाकार, विसङ्गतिवादी कथाकार, व्यङ्ग्यात्मक चेतनाले भरिएका कथा लेख्ने कथाकारका रूपमा पाउन सकिन्छ । शर्माका यस किसिमका कथाप्रवृत्तिलाई यस शोधपत्रको दोस्रो परिच्छेदमा समेट्ने कोसिस गरिएको छ ।

यसप्रकार कथाकार शान्ति शर्माको १७८ पृष्ठमा संरचित दोस्रो कथासङ्ग्रह ग्रिन टावेल (२०७७) का कथाहरूलाई यस शोधपत्रको तेस्रो परिच्छेदमा कथाका तत्त्वहरू कथानक, पात्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, भाषाशैली र उद्देश्यका आधारमा अध्ययन गरिएको छ । शान्ति शर्माको यस कथासङ्ग्रहका कथाहरू बौद्धिक लगायत सबैजसो पाठकहरूको लागि सरल, सहज र बोधगम्य नै हुने अनुभूति हुन्छ । समग्रमा उनका कथाहरूमा भाव, कला, विचार र अनुभूतिको सुन्दर संयोजन एवम् बौद्धिक स्तर भएको पाइन्छ ।

कथाविधाबाट आफ्नो साहित्यिक यात्रा सुरु गरेकी कथाकार शर्माले जीवनयात्राको क्रमसँगै कति पनि विचलित नभइकन निरन्तर साहित्य साधनामा तल्लीन रहेर नेपाली भाषा र साहित्यको क्षेत्रमा पुऱ्याएको योगदान वास्तवमै महत्त्वपूर्ण तथा उल्लेखनीय रहेको

पाइन्छ । शर्मा आफ्नो जीवन भोगाइका क्रममा देखेका, भोगेका र सुनेका कुराहरूलाई अनुभूत गर्दै आफ्ना अन्तर्मनका छटपटीहरूलाई सिर्जनाका माध्यमबाट अभिव्यक्त गर्ने गर्दछिन् । अतः आजको मानव जीवनको अकर्मण्यता, अमानवीयता, मूल्यहीनता, अज्ञानता, नैतिक पतन र विकृति उपर तीव्र व्यङ्ग्य प्रहार गर्नु कथाकार शर्माको कथाको वैशिष्ट्य रहेको छ ।

५.३ भावी अध्ययनका लागि सम्भावित शीर्षकहरू

अध्ययन र अनुसन्धान निरन्तर चलिरहने प्रक्रिया हो । यो कहिल्यै पूरा हुँदैन । एउटा सानो अनुसन्धानले कुनै पनि विषयको सम्पूर्णताको खोजी गर्न सकिँदैन । यो अनुसन्धान पनि सानो र थोरै क्षेत्र अर्थात् *ग्रिन टावेल* उपन्यासले नेपाली साहित्यमा के-कस्तो योगदान दिएको छ भन्ने एउटा क्षेत्रलाई मात्र ओगटेको हुनाले यस कथासङ्ग्रहका विभिन्न अन्य पक्षहरूमा पनि अध्ययन अनुसन्धान हुनुपर्ने देखिन्छ । यसैले यसलाई सबै पक्षबाट निरन्तरता दिनु पर्दछ । त्यसैले प्रस्तुत अध्ययनका सन्दर्भमा रहेर निम्नलिखित शीर्षकमा भावी अनुसन्धान हुनु सक्छ भन्ने मैले ठानेको छु :

- (क) *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन र विश्लेषण ।
- (ख) *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहमा नारीवादी चेतनाको अध्ययन ।
- (ग) *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहमा सामाजिक पक्षको अध्ययन ।
- (घ) *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहमा आर्थिक पक्षको अध्ययन ।
- (ङ) *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको मनोवैज्ञानिक अध्ययन ।
- (च) कथाकार शान्ति शर्माको *पहिलो प्रेमिका* र *ग्रिन टावेल* कथासङ्ग्रहको तुलनात्मक अध्ययन ।

सन्दर्भ ग्रन्थसूची

अधिकारी, हेमाङ्ग राज र भट्टराई बन्दी विलाश (२०७०). *प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश*

(द्वितीय संस्क.). : काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

अवस्थी, महादेव (२०६५). *नेपाली कथा* (भाग दुई). ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

ओझा, रामनाथ (२०७६). *नेपाली कथा र उपन्यास*. काठमाडौं : करुधारा पब्लिकेसन ।

गौतम, दीपकप्रसाद (२०६९). 'पहिलो प्रेमिका कथाको वस्तुविधान'. *रजस्थल*. वर्ष १६.

पूर्णाङ्क ५३. पृ. ७५ ।

गौतम, लक्ष्मणप्रसाद र अधिकारी, ज्ञानु (२०६८). *नेपाली कथाको इतिहास*. काठमाडौं :

नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

नेपाल, देवी (२०७७). "आख्यान के हो र यसभित्र केके पर्दछन् ?". 'सिर्जना पाठशाला, भाग

१४'. <https://sahityapost.com/top-news/32554/> (२१ चैत्र) ।

पराजुली, वसन्त (२०७७). 'ग्रिन टावेल'. *गोरखापत्र दैनिक*. मंसिर २०. शनिवार ।

पौडेल, कृष्णविलाश (२०७७). *आधुनिक नेपाली कथा, उपन्यास र नाटक*. काठमाडौं :

नवीन प्रकाशन ।

पौडेल, भीष्मराज (२०७७). 'ग्रिन टावेलकथाको मनोवैज्ञानिक अध्ययन'. *विवेक*. वर्ष ३५.

अङ्क १२. पृ. ७९ ।

प्रजापति, रत्न (२०७८). "ग्रिन टावेलभित्रको वर्तमान समाज". *नागरिक न्यूज*.

<https://nagariknews.nagariknetwork.com>. जेठ १. शनिवार ।

प्रभात, रमेश (२०७८). "ग्रिन टावेल कथासङ्ग्रहमा प्रतिबिम्बित नारीका समस्याहरू ?".

समकालीन साहित्य. <https://samakalinsahitya.com>. जुन २८, २०२१ ।

बन्धु, चुडामणि (२०६७). *नेपाली वृहत् शब्दकोश* (सातौं संस्क.). काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-

प्रतिष्ठान ।

बराल, कृष्णहरि र नेत्र एटम, (२०६७). *नेपाली कथा र उपन्यास*. काठमाडौं : अक्सफोर्ड
इन्टरनेशनल पब्लिकेसन ।

बिबु, नानी (२०७७). 'ग्रिन टावेल पढिसकेपछि' 'पाठकीय समीक्षा'. *सजिलो पाटी*. कार्तिक
२६. बुधवार ।

भट्टराई, डि.पी. र डिल्लीराम ढुङ्गेल (२०७९). *माध्यमिक नेपाली व्याकरण र अभिव्यक्ति*.
काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

लामिछाने यादवप्रकास र गीता लामिछान् (२०७४) (दो.सं.). *नेपाली कथा र उपन्यास*.
काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

लुइटेल्, गुणराज र ध्रुवराज गौतम (२०७३). *शैक्षिक नेपाली व्याकरण*. काठमाडौं :
भुँडीपुराण प्रकाशन ।

लोहनी, मणि (२०७७). 'समानताको वकालत - ग्रिन टावेल'. *बाह्रखरी*. फागुन ८.
शनिवार ।

शर्मा, मोहनराज (२०५५). *शब्दरचना र वर्णविन्यास, वाक्यत्व, अभिव्यक्ति र साहित्य*.
काठमाडौं : काठमाडौं बुक सेन्टर ।

शर्मा, शान्ति (२०७७). 'ग्रिन टावेलको छोटो परिक्रमा'. एकनारायण पौडेल (भूमिका लेखन).
काठमाडौं : शिखा प्रकाशन. पृ. उल्लेख नभएको ।

शर्मा, शान्ति (२०७७). 'संवेदनशील सामाजिक कथा'. हरिहर पौडेल (समालोचकीय भूमिका
लेखन). चितवन : चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान ।

शर्मा, शान्ति (२०६८). *पहिलो प्रेमिका*. चितवन : चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान ।

शर्मा, शान्ति (२०७७). *ग्रिन टावेल*. काठमाडौं : शिखा प्रकाशन ।

शर्मा, शान्ति (२०७७). 'शुभकामना'. श्रीओम श्रेष्ठ 'रोदन'. काठमाडौं : शिखा प्रकाशन. पृ.
बाह्य ।

श्रेष्ठ, दयाराम (२०६६). *नेपाली कथा* (भाग ४). ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

सुवेदी, विजु (<https://bijusubedi.wordpress.com/2020/04/22>) ।

परिशिष्ट

विवेच्य कृतिको आवरण पृष्ठ

